

Аркадий СТРУГАЦКИ, Борис СТРУГАЦКИ

НАТОВАРЕНИ СЪС ЗЛО

Непременно прегледайте [правилата за използване на Моята библиотека!](#)

Анотация

[Предложете анотация на произведението!](#)

„Девет от десетте не знаят да отличат мрака от светлината, истината от лъжата, честта от безчестието, свободата от робството. Тако же не знаят и ползата своя.“

Трифиллий, разколник^[1]

„А Симон Петър, като имаше нож, измъкна го, удари слугата на първосвещеника, и му отсече дяното ухо; а името на слугата беше Малх.“

Евангелие от Йоана^[2]

НЕОБХОДИМИ ПОЯСНЕНИЯ

Когато взех окончателното решение да напиша тази книга, пред мен лежаха два ръкописа.

Само по себе си моето решение не се нуждае от никакво обяснение. Сега, когато името на Георгий Анатолиевич Носов изплува от небитието, и даже не изплува, а може би по-точно е да се каже, избухна неочаквано, и много бързо, сякаш за час, зае едва ли не първото място в списъка на носителите на великите идеи на нашия пек; когато около него започнаха да се трупат всякакви небивалици, и то от хора, които никога не са говорили с Учителя и даже не са го виждали; когато някои от неговите ученици, вместо просто да разкажат нещата, такива каквито бяха, започват бързешката и съвсем не безкористно, да градят някакъв нов мит, — точно сега полезността и навременността на моето решение ми се струват очевидни.

Друг е въпросът с ръкописите, включени в книгата. Според мен те, несъмнено, изискват специални пояснения.

Произходът на първия ръкопис е абсолютно банален. Това са мои бележки, чернови, „проби на перото“, някои цитати, записки във форма на дневник, които ми бяха нужни за моята курсова работа на тема „Учителят на двадесет и първия век“. Заради събитията през онова страшно лято, курсовата ми работа никога не беше написана, нито предадена. Сега, разбира се, човек би могъл само да се учудва на поразителната самонадеяност на онзи възторжен младок, още зелен випускник на Ташлинския лицей, който си беше въобразил, че е способен да извлече и да формулира основните принципи в работата на своя учител, да ги съчетае със съществуващата теория на възпитанието и по този начин да създаде съвършения портрет на идеалния педагог.

Спомням си, че Георгий Анатолиевич се отнесе към моя замисъл доста скептично, но, въпреки това, не започна да ме разубеждава, а дори ми разреши да го придружавам при всичките му делови посещения, даже и зад кулисите на тогавашния живот в Ташлинск.

Самонадеяният младок следваше своя учител, понякога заедно с други лицеисти, (които учителят подбираше по някакви свои, неизвестни за другите съображения), а понякога и сам. Той внимателно слушаше, запомняше, записваше, правеше си някакви изводи, които, за съжаление, аз вече

на помня, изгаряше от някакви чувства, които също доста съм позабравил, а вечер, в лица, с упорството и трудолюбието на Нестор Летописец^[3] отбелязваше на хартия всичко, което го беше поразило много силно или му се беше сторило особено важно за бъдещата му работа.

Аз съм редактирал тези записки много сериозно. Наложил се да разшифровам и да преписвам отново някои места, защото много неща бяха стенографирани или зашифровани, а ключа на шифъра аз, разбира се, вече съм забравил. Друг път се оказало въобще невъзможно да се разчете написаното. Съзнателно съм пропуснал цели страници от дневника, които имат интимен характер, както и тези, които засягат други хора, но не се отнасят до Георгий Анатолиевич.

Сега, когато съм завършил книгата и не смятам да променям нито дума от нея, понякога съжалявам за това, че явно съм изсушил и обезкървил образа на онзи забавен, трогателен и, понякога, жалък млад човек, който на моменти се появяваше между редовете с мъчителните проблеми на своята възраст, със своето високомерие, удивително съчетано със скромност, със своите фантастични планове, велика жертвоготовност и простодушен егоизъм. В процеса на работата аз безпощадно елиминирах всичко това, защото смятах, — и при това съвършено справедливо, — че няма защо да изтъквам себе си в трагедията на моя учител. Все пак тази книга е преди всичко за него и едва тогава, на края — за мен.

Толкова за първия ръкопис.

Произходът на втория ръкопис е загадъчен. Толкова загадъчен, колкото и неговото съдържание. Георгий Анатолиевич ми го даде наскоро след като темата на моята курсова работа беше вече определена. Той каза, че този ръкопис може да ми бъде полезен за моята работа или, най-малкото, може да ме изведе извън плоскостта на обикновения, всекидневен начин на мислене. Тогава не можах да разбера значението на тези негови думи, не го разбирам и сега. Може би не е толкова лесно да бъде изведен извън плоскостта на всекидневния начин на мислене.

Помня, Георгий Анатолиевич ми разказа, че този ръкопис е бил намерен пред няколко години, когато са събаряли сградата на стария хотел-общезитие на Степната обсерватория — най-старото научно учреждение в нашия район. Ръкописът се намирал в старинна картонена папка за хартия, сложена в също толкова старинен полиетиленов плик, стегнат на кръст с две тънки черни гумени лентички. На папката нямало нито заглавие, нито име на автора, а само две големи букви, написани със синьо мастило — О и З.

Първоначално аз мислех, че това са цифрите „нула“ и „три“ и едва след много години се досетих за връзката им с епиграфа върху вътрешната страна на папката: „...според гностиците^[4] ДЕМИУРГ се нарича творческото начало, което произвежда материя, обременена със зло.“ Тогава предположих, че „ОЗ“ може би е съкращение от Обременяване със зло или Обременени със зло. Може би така е озаглавил своя ръкопис неизвестният автор. (Впрочем, със същата вероятност можем да допуснем, че „ОЗ“ са две цифри. Тогава ръкописът би се наричал „Нула три“, а това е телефонът и на Бърза помощ и така заглавието добива особен, даже зловещ смисъл.)

Формално би следвало да се смята, че автор на ръкописа е Сергей Корнеевич Манохин, защото разказът се води от негово име. С. К. Манохин е напълно реална историческа личност — астроном и доктор на физико-математическите науки. В края на миналия век той действително е бил сътрудник на Степната обсерватория и то доста дълго време. Освен това, понятието „звездни гробища“, което се употребява в ръкописа, наистина е било въведено от него. Той е предсказал това рядко и своеобразно природно явление и, доколкото разбрах, явлението е било установено при наблюденията още преди неговата смърт. Освен това откритие, той не е оставил никаква друга забележима следа в науката, или поне на мен не ми се удаде да открия данни за това. Също така не успях да открия и никакви, абсолютно никакви данни, че С. К. Манохин се е забавлявал с писането на художествена литература. Ето защо за мен въпросът с авторството на „Обременяване със зло“ все още си остава открит.

Читателят трябва да обърне внимание на това, че в ръкописа „ОЗ“ елементите на фантастичната гротеска се преплитат по много сложен и странен начин със съвършено реални лица и обстоятелства. Никой не би се съмнявал например, че Демиургът е една напълно фантастична фигура (подобна на героя на Булгаков Воланд^[5]), но пък Карл Гаврилович Росляков, за когото се споменава в ръкописа,

действително е бил първият и най-знаменит директор на Степната обсерватория. А за удивителния образ на Ахасфер Лукич бих могъл да кажа, че аз самият съм виждал този човек, и то при едни много трагични обстоятелства, които не бих могъл да забравя.

Най-просто би било да предположим, че автор на ръкописа „ОЗ“ е самият Георгий Анатолиевич, но редица обстоятелства не ми позволяват да допусна това.

Хартията, папката, техниката на машинопис, правописните особености — всичко това съвсем определено ни налага да датираме ръкописа от осемдесетте години на миналия век. В краен случай — от деветдесетте. Тогава излиза, че когато е писал това съчинение, ако го е писал той, годините на Георгий Анатолиевич ще са били по-малко от моите по времето, когато го четох. Което е дяволски малко вероятно.

Има и друго. Една такава мистификация би била в противоречие с всичко, което знам за Георгий Анатолиевич. Тя не се съчетава нито с неговия характер, нито с отношенията между него и учениците му.

И накрая, самото съдържание на ръкописа и избора от автора герой. Защо би било нужно Георгий Анатолиевич да избере за свой лирически герой един астроном? Самият той никога не се е интересувал от естествени науки. Вярно, че беше запознат с новите идеи във физиката и, разбира се, в астрономията, но не повече от един обикновен културен и образован човек. И още нещо, което пък е вече съвсем непонятно. Защо, въпреки своята деликатност, е избрал като герой точно астроном, който не само е съществувал реално, но и е работил едва ли не на две крачки от Ташлинск.

Не, тази хипотеза, въпреки нейната привидна правдоподобност, не може да бъде окончателно приета. Освен това, аз още нищо не съм казал (а пък нямам и намерение сега да говоря за това), за онези елементи на съчинението, които въобще не могат да бъдат обяснени с никакви реални хипотези.

Понякога с известен страх си мисля, дали всички проблеми не идват от това, че така и не ми се удаде да открия онази връзка, която Георгий Анатолиевич виждаше между моята курсова работа и ръкописа „ОЗ“, нито да разбере какви именно мисли е трябвало да породят у мен той. Предполагам, че ако бях успял да напипам тази връзка, ако бях успял да изляза извън плоскостта на някои представи, щях по-добре да разбера и ръкописа, и загадката на неговия произход.

Може би някой от читателите ще има повече късмет от автора на тази книга, или направо казано, ще се окаже по-съобразителен от него. А аз в заключение ще отбележа само, че ръкописът „ОЗ“ е поместен тук без каквито и да е поправки или пропуски. Позволил съм си само да го разделя на части, примерно така, както аз самият го четох през онова страшно лято (между другото и главно през нощта).

Игор К. Митарин

ДНЕВНИК. 10 юли (нощта срещу 11-ти)

Току-що се върнах от патрулна обиколка. Лявото ми ухо е подуто и прилича на палачинка. Ето как стана цялата работа.

Вече се бяхме разделили. Иван и Серьожа поеха по тяхната посока към къщи, аз — моята. И току пред входа на Парка на космонавтите виждам как трима „бодливци“ притискат с мотоциклетите си към заключените врати две момченца — явни флорове^[6] и определено се канят да извършат спрямо тях някакво хулиганско действие. По всички правила на науката нададох бойния вик на нашето училище и се хвърлих в защита на Флората, сякаш тя беше вече внесена в Червената книга. Не сварих и да мигна, а „бодливците“ вече ме бяха забухали по ушите. Ако говорим сериозно, всичко можеше въобще да не завърши забавно, ако Ваня и Серьожа, които чули шумотевицата от два квартала разстояние, не бяха пристигнали навреме. „Бодливците“ моментално яхнаха техниката си и изчезнаха. Но ето нещо характерно! Флорове, за които аз пролях своята благородна кръв, се изпариха в първия миг, когато „бодливците“ се насочиха към мене. Лайнета.

А докато патрулирахме, говорихме главно за „неядяките“. Не си спомням кой и защо започна разговора. Разказах на момчетата от къде се е появила тази дума. Те и понятие си нямаха за това. (ПО-КЪСНА ЗАБЕЛЕЖКА — Думата „неядяка“ е измислена и използвана от Иля Варшавски — писател от средата на миналия век — в един от неговите разкази. В този разказ „неядяките“ са абсолютно доволни и задоволени с всичко жители на далечна планета. Прогресът на тяхната цивилизация започва едва, когато пришълците-земяни пускат на планетата бълхи.)

Отношението на Ваня Дроздов към нашите „неядяки“ е извънредно просто. Според него те се делят на два типа. Към първия се отнасят: лумпени, бродяги, тунеядци вмирисани, хламидомонади, Флора плевелна и безполезна. Към втория: философи неумити, доморасли, блюдослови, диогени празнобъчвени, смотаняци безръки, безмозъчни и бездарни. И двата типа са една стока, затова би било хубаво първите да ги засилят някъде по-далеч, да речем на блатата, (поне ще хранят медицинските пиявици), а на вторите да им връчат по една лопата и да ги накарат да копаят плавателен канал от нашата рекичка Ташлица до Аралско море. Иван е майстор сиренар и затова се отнася крайно сурово към хората, които нямат професия и не желаят да имат.

Впрочем, неговото безкомпромисно отношение към „неядяките“ е по-скоро теоретично. Годеницата на Серьожа е от семейството на „неядяки“, но Иван обясняваше, с нотка на упрек, из целия град „Танкиния старец ли? Какво ми бъбриш за него? Той си е истински човек! Аз ти говоря за нищите духом!“ Тогава му разказвам за чичото на моя приятел Мишел. И пак чувам: „Слушай, това е от съвсем друг филм! Изобщо не става дума за хора като него! Той си е талант!“

Шегата настрана, но от цялото това дрънкане аз си изградих една доста любопитна класификация на днешните „неядяки“.

Клас А. „Елит“. Доморасли философи, неуспели художници, графомани от всякакъв сорт, непризнати изобретатели и така нататък. Инвалиди на творческия труд.

Достатъчно упорити, за да творят. Липсва им талант за творчество и това ги проваля. Между другото, чичото на Миша също спада към елита, но той е от съвсем друг вид. Такива хора Г. А. нарича резонатори и твърди, че те са голяма рядкост. Някакъв странен спазъм в развитието на цивилизацията. И действително, щом цивилизацията може да породи такова явление като поезията, то явно трябва да възникнат и индивиди, способни ЕДИНСТВЕНО да потребяват тази поезия. Те не са способни да произвеждат нито материални, нито духовни блага, а само да потребяват духовното и да резонират. Оказва се обаче, че точно тази тяхна способност да резонират е извънредно необходима на твореца, че тя е най-важният елемент от обратната връзка за този, който поражда духовното. (Странно е, че дегустаторите на чай, вино, кафе или сирене са уважавани професионалисти, а дегустаторът, да речем, на живопис — не критикът, не изкуствоведът, не дрънкалото на тема, а именно природният, интуитивен дегустатор — у нас се смята за тунеядец. Впрочем, нищо странно няма.)

Клас Б. Да ги наречем „възпитатели“. Целият си живот и всичкото си време те посвещават на възпитанието на своите деца и на усъвършенстването на своето семейство въобще. Те почти не участват в процеса на общественото производство, те са затворени в своята клетка, те са отделни. Това дразни. И мен също. Но разбирам защо Г. А. е така предпазлив и не иска да даде еднозначна оценка на това явление. То е един рискован експеримент, казва той. Ако зависеше само от мене, може би нямаше да го разреша, казва той. А сега ни остава само да чакаме и да видим какво ще излезе от него, казва той. Ясно е, че може да излезе каквото си иска. Засега е известно, че между децата на „неядяките-възпитатели“ има и напълно удачни и не чак толкова удачни.

Клас В. „Отшелници“. Искат да се слаят с природата. Русо, Торо и други такива. „Живот в гората“. Тези хора не носят нищо ново. Такива като тях винаги е имало, просто напоследък станаха особено много. Сигурно защото туристическото оборудване стана евтино и достъпно, особено бракуваното походно снаряжение на военните. Пък и консервите за домашни животни се разпространиха навсякъде, а струват грошове.

И, накрая, клас Г. Г. си е Г. (Задраскано). Лумпени. Флора. Пълно отсъствие на видими таланти, пълно равнодушие към всичко. Мързел. Безволие. Максимум социална ентропия. Дъно.

Не зная къде да отнеса „бодливците“ с техните мотоциклети и садизъм. Нито пък „птеродактилите“ с техните делтаплани и същия садизъм. Някаква разновидност на технизирания Флора. Наполовина „неядяки“, наполовина престъпници.

Мисля, че тази класификация е доста съдържателна. Какво е общото между кипящия от ентузиазъм изобретател на вечния двигател и полурастителния флор, който от мързел е готов да ходи под себе си? Отговарям: извънредно ниските лични потребности. Нивото на потребностите на всички „неядяки“ е толкова ниско, че ги поставя извън пределите на цивилизацията, защото те не участват във всеобщия процес на култивиране, удовлетворяване и създаване на потребности. Брилянтна формулировка. Да я кажа на Г. А.

Тъкмо се сетих, днес сутринта Г. А. ми връчи една доста солидна папка с музеен вид и каза, че ми я дава като препоръчителна литература за моята курсова работа. Сто двадесет и четири пронумеровани страници. На корицата цифри: нула-три. А може и да са букви — О и З. Прилича ми на дневник. На някой от древните. Нямам ни най-малкото желание да го чета, но, когато ми го даваше, Г. А. беше толкова многозначителен и настойчив, че ще се наложи. Ще го чета всяка вечер преди да заспя. По десетина страници.

Какво ли пък отношение към моята курсова работа биха могли да имат например тия редове: „Строителите предадоха сградата на ключ късно през есента. Дъждовете бяха станали вече ледени, а от време на време падаше и снежец...“?

Боли ме ухото. Взема се велосипедна верига. Обвива се стегнато с изолирбанд на десет-петнадесет слоя. Полученият предмет се хваща за единия край, а с другия се бие. По ухото.

„We must find a way... to make indifferent and lazy young people sincerely eager and curious — even with chemical stimulants if there is no better way.“^[7]

По същество това е един вик на отчаяние. Но как да не завикаш? Не сме ли ние, всъщност, задължени едва ли не на всяка цена да създадем човек с предварително зададени качества? Шкловски пише почти по този повод: „... ако някой би поискал да създаде условия, за да се появи в Русия Пушкин, едва ли би се сетил да му внесе дядо от Африка“.

РЪКОПИС „ОЗ“ (1–3)

1. Строителите предадоха сградата на ключ късно през есента. Дъждовете бяха станали вече ледени, а от време на време падаше и снежец. Тя беше доста странна и, може би, даже уникална със своята излишно сложна и трудна за описване архитектура. Цялата беше от червени тухли и се разполагаше по улица „Балканска“ на дължина повече от два квартала. Покривът беше плосък, сякаш направен специално, за да кацат там въздушните кораби от бъдещето, а фасадата — украсена от вдлъбнатини и извивки с най-сложна форма, правоъгълни тунели висяха над извънредно високи арки и — интересно с каква цел — тесни ниши, високи до петия етаж, разсипаха фасадата. Дали пък не са били предназначени за статуите на някакви неимоверно високи и костеливи герои или страдалци от миналото? И защо ли архитектът е решил да издигне от двете страни по ширина на тази удивителна сграда полукръгли кули, точно като крепостните, и при това различни по височина?

Скелето отдавна беше разглобено и откарано, и стъклата на прозорците бяха измити и прозрачни, и новите врати на входовете не предизвикваха никакви забележки, и каменните стъпала към тях бяха чисти, но цялото пространство от стъпалата до уличния асфалт представляваше смесица от кал и строителни отпадъци. Можеше да се видят мокри и натрошени дъски със застрашително стърчащи по тях гвоздеи, и натрошени тухли, и пропукани панели с ръждива арматура, и водопроводни тръби, навити на спирала от неизвестна сила, и забравени радиатори за парно, и някакви смачкани кофи, а между единадесети и дванадесети вход пребиваваше в наклонено положение някакъв гъсеничен механизъм и влажният вятър тракаше с полуотворената врата на кабината му.

Сградата беше предадена на ключ, но от хората, които трябваше да живеят в нея, нямаше и помен. Пустите бяха стълбищните площадки, пустите, тъмни и тихи, миришеше на боя и на необитавани помещения и кабините на асансьорите изстиваха като мъртви, високо горе, под самия покрив. Всички врати на всички входи изглеждаха плътно затворени и здраво заключени. Може би това наистина беше така, но все пак в сградата можеше да се влезе. Там бяха влизали. Вероятно бяха и излизали. Във всеки случай, на каменните стъпала на тринадесети вход, които водеха в южната странична кула, се виждаха кални следи. Върху дългата боядисана дръжка на вратата на главния вход всеки криминалист без особен труд би открил множество отпечатьци от пръсти. Прахът, покрил циментовия под на вестибюла, на места се беше събрал на множество миниатюрни топченца, сякаш някой, който е влязъл откъм улицата, енергично е изтръскал тук мократа си от дъжда шапка.

И още някой, който е забравил или изхвърлил, или загубил в момент на паника, полуотворено старо куфарче, и от куфарчето се подава обикновена кърпа за лице със съмнителна чистота. А на площадката на осмия етаж, в ъгъла до вратата на апартамент петстотин и шестнадесет, мътно проблясват две празни гилзи — или пак изгубени от някого, или, по-вероятно, останали да лежат там, където ги е изхвърлил затворът. При това вратата на апартамент петстотин и шестнадесет, както и на почти всички апартаменти в сградата, беше здраво заключена и не беше отваряна откак последен беше напуснал тези места бригадирът на довършителната бригада. Или, да кажем, бригадирът на фаянсджииите.

Всъщност в цялата сграда беше отворен един единствен апартамент — неизвестно защо без номер на вратата, но по логиката на разположение, апартамент петстотин двадесет и седем — тристаен по план, на последния, дванадесети етаж на южната странична кула. Прозорецът на едната от стаите в този апартамент гледаше към Проспекта на труда. Стените на стаята бяха покрити с евтини и непретенциозни тапети, от средата на тавана стърчаха завитите жици, паркетът на пода, макар и доста гладък, все пак имаше нужда от циклене, а в най-отдалечения от прозореца ъгъл стоеше забравен от строителите дървен нар, целия замазан с вар и блажна боя.

В тази стая се водеше разговор. Разговаряха двама.

Единият стоеше до прозореца и гледаше навън, към калните пространства под дъжделивото сиво небе. Той беше огромен на ръст, облечен в черна хламида^[8], която скриваше напълно цялото му телосложение. Долният край на хламидата падаше свободно на пода, а в раменете тя беше повдигната нагоре и разширена в страни, подобно на кавказка бурка. Но това повдигане и разширение беше така енергично и остро, с толкова стаено в него мрачно предизвикателство, че моментната аналогия с бурката изчезваше (няма такива бурки на света!), заменена от впечатлението за мощни криле, скрити под черния плат. Впрочем ясно е, че той не би могъл да има на раменете си никакви криле, пък и навярно наистина нямаше, а просто дрехата му беше с такава необичайна и непривична кройка. Самата дреха, всъщност, не беше по-странна и непривична, отколкото материята, от която беше направена. Едва забележимите сенки, които пробягваха по нея, напомняха за моаре^[9], но по цялата удивителна хламида не се забелязваше ни най-малък намек за гънка или бръчица, така че на моменти ти се струваше, сякаш това изобщо не е никаква дреха, а някаква черна и мрачна част от пространството, където нямаше нищо, даже светлина.

А на главата си този, който стоеше до прозореца, без съмнение носеше перука — бяла, може би даже напудрена, с къса плитка, достигаща едва до раменете, и стегнато заплетена с черен шнур.

— Колко е тъжно! — каза той, сякаш през зъби. — Гледаш и ти се струва, че всичко тук се е променило, а всъщност всичко е както преди.

Неговият събеседник не отговори веднага. Без да се бои, че ще се изцапа, той седеше на нара, леко скръстил стъпалата на късите си крачета, които не достигаха пода, и бързо преглеждаше един дебел, раздърпан от употреба бележник, като през цялото време ловеше във въздуха и връщаше по местата им изпадащите от него страници. Това беше дребничко, пълничко, доста нечисто на вид човече на неопределена възраст в сиво изтъркано костюмче: панталони като кюнци, смъкнати чорапи, също сиви, и пак сиви, но вече от дълга употреба, обувки с остри върхове тип „трандафор“, никога не

виждали нито четка, нито вакса, нито изтривалка. И още сива усукана вратовръзка с възел, както казват англичаните, под дясното ухо.

На човечето сигурно му беше топло — пълното му лице беше зачервено и покрито с дребни бисерни капчици пот, влажните му бледи косици бяха залепнали за черепа и под тях просветваше в розово. Шапката и палтето си дребното човече беше вече свалило по-рано и сега те се валяха в ъгъла, струпани на прогизнал и неприятен куп заедно с една голяма, издута и изтъркана чиновническа чанта от времето на първия неп. Съвсем обикновено човече, за което никак не можеше да се каже, че си подхожда с онзи, дето се извисяваше пред прозореца като черна канара.

— Затова пък колко сте се изменили ВИЕ, Грънчарю! — отговори той най-сетне. — Сигурен съм, че никой не би могъл да ви познае! И наистина не ви разпознава никой...

Този до прозореца изхъмка. Плитката потрепна. Полюшнаха се крилете на черната хламида.

— Не говоря за това — каза той. — Вие не разбирате.

Сивият човечец сякаш не го чу. Той все разлистваше и прелистваше своя бележник. Това беше един твърде необикновен бележник: ту един, ту друг от листите му се озаряваше отвътре с ярка червена светлина, а понякога и краищата му пламваха в огнена рамка, и даже сякаш дим се извиваше, после тези фокуси спираха изведнъж и идваше облекчението, че и този път зацапаните пръсти на сивото човече оставаха цели.

— Вие и не можете да разберете, — продължаваше този, който стоеше до прозореца. — През цялото това време вие сте стърчали тук и за вас всичко е привично... А аз гледам със свеж поглед. И виждам, че някои фундаментални същности са останали неизменни. Например, те, както и преди, не знаят защо съществуват на света. Сякаш това е кой знае каква тайна, скрита със седемнадесет ключа!

— Зад седем печата — поправи го разсеяно сивото човече.

— Да. Разбира се. Зад седем печата... Ето, полюбувайте се — направо през калта, вървят и се държат един за друг като болни. Ама те са пияни!

— О, да, тук това се случва — произнесе сивото човече, като се откъсна от своето занимание. Пъхна пръст между страниците на бележника си и се загледа в гърба на застаналия до прозореца, в гладкото черно пространство под плитката му. — Напоследък по-рядко, но все пак се случва. Ще свикнете, Хефест, обещавам ви. Недейте капризничи. По-рано не бяхте толкова капризен!

Този, който стоеше до прозореца, бавно обърна глава и погледна сивия си събеседник, и събеседникът му, както винаги, мигновено отклони очи и като се дръпна назад, присви клепачи и се намръщи, сякаш в лицето го удари лъх от разпалена жарава.

Защото този, който стоеше до прозореца, изглеждаше така, че на никого не се удаваше да привикне с лицето му. То беше слабо като на аскет, бузите му бяха очертани с две вертикални бръчки, подобни на белези от двете страни на тясната като белег уста без никакви устни, изкривена или от дълбоко страдание, или от стара парализа, или, може би, просто от дълбоко недоволство по повод общото състояние на нещата. Още по-некрасив беше цветът на това изнурено лице — зеленикав, мъртвешки, напомнящ впрочем не толкова за тление, колкото за цвета, наречен френско зелено, за онези неприятни окиси върху стар, отдавна неизлъскван бронз. И носът му, обезобразен от някаква болест, подобна на кожна туберкулоза, приличаше на бракувана бронзова отливка, запоена на две на три към лицето на статуя.

Но най-страшни бяха очите под високото, лишено от вежди чело — огромни, изпъкнали и кръгли като ябълки, черни и блестящи, изпъстрени с червени жилки. Винаги, при всички обстоятелства, в тях гореше един и същи израз — бесен напор, наполовина примесен с отвращение. Погледът на тези очи действаше като жесток удар, от който тишината звънва в ушите и се чувстваш на ръба на припадъка.

— Това не е каприз — произнесе този, който стоеше до прозореца. — Аз и по-рано ненавиждах пияните — всички, дето се тъпчат с мухоморки, мак, коноп... Може би тогава трябваше да започна всичко точно оттам, но нали времето съвсем нямаше да ми стигне!... А виждам, че сега вече е късно... Не знам забелязахте ли, но вчерашният клиент се яви подпийнал! При мене! Тука!

— Ами че те се страхуват! — каза сивият човечец с лек укор. — Опитайте се да ги разберете, Тъкачо. Те наистина се боят от вас!... Понякога даже и аз се боя от вас...

— Добре, добре, вече говорихме... Всичко това вече съм го чувал от вас: човек разумен не винаги е разумен човек... хомо сапиенс това е възможност за мислене, но не винаги способност за мислене... и така нататък. Аз не се занимавам със самоутешение, а и вас не съветвам... Ето какво — нека докато съм тук да имам помощник. Имам нужда от помощник. Някой млад, образован и добре възпитан човек. Човек, който да посрещне клиента, а накрая да му помогне да облече палтото...

— Да си облече... — произнесе сивият човек много тихо, но застаналият до прозореца го чу.

— Какво?

— Трябва да се казва „да си облече“.

— А аз как казах?

— Вие казахте „да облече“.

— А трябва как?

— А трябва — „да си облече“.

— Не улавям разликата — каза високомерно този, който стоеше до прозореца.

— И въпреки това тя съществува.

— Добре. Толкова по-добре. Нали ви казвам, че ми трябва млад човек, който знае до съвършенство местния диалект.

— Днешните млади хора, Ковачо, не знаят добре своя език.

— Въпреки това ми трябва точно млад човек. Ще ми бъде неудобно да командвам някой старец, а аз имам намерение именно да командвам.

— Тук никой не прави нищо даром — намекна сивото човече и се подсмихна цинично. — Нито старите, нито младите. Нито възпитаните, нито грубияните. Нито образованите, нито тези, които странят от науката... Най-много някой възторжен пияница, но и той през цялото време ще очаква да го почерпят. От уважение.

— Добре де, никой няма да го кара да работи даром... Ама колко сте приказлив само... Имате ли някого пред вид?

— Имате късмет, Хнум^[10]. Набелязал съм един подходящ екземпляр. Четиридесет годишен, кандидат на физико-математическите науки, така добре възпитан, че даже умее да си служи с нож и вилица, и почти не пие. А що се отнася до жизненото му същество, неговата същност, разглеждана въображаемо и отделно от тялото...

— Оставете това! Оставете ме на мира с вашите гешефти! Казвайте направо какво иска! Цената!

— Аз не съм много опитен в тия неща, Илмаринен. Гарантирам обаче, че неговата молба ще ви се стори забавна. Друг е въпросът дали вие ще можете да я изпълните!

— Така ли?

— Точно така.

— Значи вие предполагате, че това е над предела на моите възможности?

— А вие, както и преди, си мислите, че можете всичко на света?

Червено-кървавата ябълка стрелна сивия над лявото крило и дребното човече отново се дръпна назад с наведен поглед.

— Дръж си мръсния език, робе!

Настъпи тишина и едва след няколко дълги секунди неукротеният сив човек промърмори:

— Но защо се обръщате към мен така високопарно, о, Птах^[11]? Наричайте ме съвсем обикновено: Ахасфер Лукич.

— Какви са тия глупости? — произнесе с отвращение този, който стоеше до прозореца. — Какво общо има тук Ахасфер?...

2. Наистина, какво общо има тук Ахасфер? Аз специално проверявах: онзи са го наричали Еспера Диос (което означава „надявай се на бога“), а още и Ботадеус (което означава „който удари

бога“). Това е бил някакъв свадлив еврейин от древността, дето се прославил през вековете с това, че не позволил на нещастния Исус от Назарет да поседне и да отдъхне на своя праг — имам пред вид прага на Ахасфер. За което бог, твърде последователен и строг до най-малките подробности във въпросите на етиката, го проклед да бъде безсмъртен и при това в съчетание с проклятието да бъде вечен скитник. „Стани и ходи!“

Да започнем с това, че Ахасфер Лукич не е никакъв еврейин и даже не прилича на такъв. Външно той най-много прилича на артиста Леонов (Евгений) в ролята на някой заклет ерген, лишен напълно от женска грижа и съчувствие: никога в живота си не съм виждал по-зацапани сака и по-износени долни фланелки от неговите. Ще продължа с това, че Ахасфер Лукич наистина е дяволски подвижен и не го свърта на едно място (като всеки застрахователен агент, и него краката му го хранят), но спи като всички нормални хора (плюс още към час след обед), и никакви мистични гласове не му нареждат по това време: „Стани и ходи!“

Запознах се с него в края на лятото, след онзи нещастен симпозиум в Ленинград. Когато се върнах от там, видях, че, докато съм отсъствал, в стаята ми са настанили някакъв деятел — страничен човек, който няма никаква връзка с дейността на обсерваторията. Негодуванието ми, добавено към всички онези неприятни неща, които чух в Ленинград, ме извади от равновесие, и аз се унижих дотам, че устройх скандал. Навиках дежурната по етаж, която, разбира се, не беше виновна за нищо. Скарах се по телефона със Сулопарин, обвиних го в корупция и му тряснах слушалката на половин дума. Нямаше да пощадя и моя Карл Гаврилич, хубавичко щях да му обясня, че да бъдеш директор на обсерватория означава преди всичко да осигуряваш комфортни условия за живот на наблюдателите си, но, за щастие, той се оказа в това време в Москва, в Академията на науките. Обхваща ме срам, като си спомня как се държах, но тогава ми се събра твърде много: влизам аз в стаята си — в своята, законна и веднъж завинаги определена за мен стая — и виждам нечии чорапи с безобразен вид небрежно хвърлени на масата върху моя ръкопис...

Впрочем, както често се случва в живота, всичко се оказа не чак толкова страшно и безнадеждно.

Ахасфер Лукич се прояви като човек, с когото е извънредно леко и приятно да се общува. Той беше абсолютно безобиден, не претендираше за нищо и се съгласяваше с всичко. Той веднага си изпра чорапите. Той веднага ме почерпи с червен хайвер — консерва. Той знаеше огромно количество най-нови и при това смешни анекдоти. Житейските истории, които разказваше, никога не бяха скучни. Някак си успяваше съвсем да не заема място. Винаги беше някъде наблизо и в същото време сякаш отсъстваше. Появяваше се в полето на моето внимание само тогава, когато аз нямах нищо против да го забележа. Бих казал, че той беше подръка. Той винаги беше подръка.

При все това в него имаше нещо, меко казано, загадъчно. Самият той винаги се стремеше да не оставя загадъчно впечатление за себе си и, като правило, това му се удаваше превъзходно: смешно сиво човече, много учтиво и съвършено безобидно. Но понякога, макар и рядко, в него или около него се мяркаше нещо неуловимо странно, нещо, което те караше да застанеш нащрек, нещо загадъчно и, дявол да го вземе, даже странно. Например, този негов поразителен бележник... или навика му да слага изкуственото си ухо в някакъв алхимически съд, или другия му навик — да бърбори нещо неразбрано в слушалката на изключения телефон... но да оставим това... За това — по-късно. Изобщо пък да не говоря за чантата му!

Първото нещо, което ме учуди, беше какви ли са течи невероятно големи заслуги, които има един нищожен застрахователен агент, за да го настанят при мен — човека, който вече почти е станал доктор на науките, човека, който прослави тази обсерватория... Да оставим науката — какво ти разбира нашият Сулопарин от наука? При мене, личния приятел на директора, да настанят някакъв сивичък застраховател! Уважаеми господа, това е една загадка! Нека поясним, че нашият заместник по общите въпроси, другарят Сулопарин К. И., не прави никога нищо без да има полза. И никога и за никого не прави нещо даром. Тогава сигурно от системата на държавното застраховане може да се извлече някаква огромна, но известна само на малцина полза, а ние с вас, простите смъртни, нещо не сме

доразбрали и пропускаме да получим нещо твърде ценно и значително, когато лекомислено отминаваме скромния човек, който наднича в очите ни с надеждата да ни пробута застраховка за три рубли годишно... Формулирах тази загадка още в първия ден на запознанството ми с Ахасфер Лукич, но при другите ми грижи и неприятности тогава, се отнесох към нея изцяло и напълно равнодушно. Защо, в края на краищата, трябваше да се интересувам от хитрите машинации на другаря Суслопарин?

Учудих се, разбира се, и защо се нарича Ахасфер. Все исках да го питам: а какво общо има тук Ахасфер? И що за човек е бил този Лука, дето е нарекъл родния си син Ахасфер (Може пък и да не му е бил роден, кой знае? Тогава не е толкова жалко, но пак не разбирам...) Никак не е удобно, обаче, да питаш един почти непознат човек защо се нарича точно Ахасфер, а когато, за да спазя добрия тон при запознанството, го попитах за родителите му, той ми отговори: „О, моите родители живяха толкова отдавна...“ и веднага промени темата на разговора.

Учудваща беше и популярността на Ахасфер Лукич в Ташлинск. Когато заминавах за Ленинград, тук ни го беше виждал, ни го беше чувал някой, а сега, след две седмици само изглеждаше сякаш в обсерваторията, че и в града, няма нито един човек, който да не се интересува от Ахасфер Лукич. Даже съвсем непознати хора ме спираха на улицата (в магазина, на Теренкур, на спирката), за да се поинтересуват какво става с Ахасфер Лукич и да му предадат чрез мен най-благосклонни пожелания. Имаше и по-лош вариант: след страхливи озъртания наоколо ме молеха да предам, например, че оня договор там... може значи и да го подпишат, ама нямало да е лошо сумата на застраховката да се удвои. И чудна работа! Когато предавах тези съобщения, Ахасфер Лукич моментално разбираше за кого точно става дума, сякаш вече очакваше тези поздравии и предложения. Веднага след това, нейде от недрата на износеното му сако се появяваше неговият знаменит бележник с постоянно изпадащите страници и те започваха с такава скорост да прърхат между пръстите му, щото на човек му се струваше, че аха-аха ще пламнат от силното триене с въздуха. И наистина пламваха, виждал съм го неведнъж със собствените си очи: пламваха, горяха и не изгаряха...

Истина е, казвах му понякога аз, макар и с известен страх, света истина е, Ахасфер Лукич, че в днешно време застрахователното дело изисква от своите най-верни последователи съвсем необичайни способности. А той се засмиваше със странния си лекичък смях и винаги ми отговаряше: „Така си е, драги, иначе не може. Конкуренция! Днешният застрахователен агент, видите ли, е човек високо и широко образован. Той, любезни, трябва да е или дипломиран инженер, или кандидат на науките! Финес трябва, драги, само наука не стига, и изкуство трябва, че иначе, докато кихнеш, и току виж ти отмъкнали клиента изпод носа!“

Във всичко това, обаче, нямаше и следа от наука. Повече миришеше на мистика. Миришеше си направо на преизподня, уважаеми господа! Така си мислеше всеки, който поне веднъж беше виждал как действа чиновническата чанта на Ахасфер Лукич. На пръв поглед, тази чанта не правеше никакво особено впечатление: една много голяма и много стара чанта, натъпкана с папки и някакви бланки. Тя обикновено стоеше мирно някъде близо до собственика си и се държеше съвсем благоприлично, но само докато Ахасфер Лукич не решише да сложи нещо в нея. Тоест, когато Ахасфер Лукич изваждаше нещо, тя реагираше като всяка друга натъпкана чанта: изхвърляше из недрата си излишни папки, разпиляваше някакви пликосе и изписани листи, някакви диаграми и графики, пъхаше в ровещата ръка ненужни неща и криеше търсеното. Но когато я отваряха, за да натикат вътре още нещо (било то пакет със закуска или документ някакъв), виж тогава можеше да очакваш от нея абсолютно всичко: струя ледена вода, кълба вонящ дим, някакъв огнен език, или даже малка мълния с гръм. Според моите наблюдения, в такива минути даже самият Ахасфер Лукич се държеше много предпазливо със своята чанта.

Толкова за чантата.

Сега за телефона. Когато му звъняха, а това ставаше доста често, Ахасфер Лукич вдигаше слушалката, слушаше и отговаряше нещо кратко, например „Съгласен“, или „Не става“, понякога само „Аха“ и веднага затваряше. Ако забележеше, че аз в това време го наблюдавам, веднага слагаше на гърдите си своята малка лапичка с къси пръсти и безмълвно молеше за извинение.

По собствена инициатива той използваше телефона рядко, и тези негови операции приличаха на евтин цирк. С извинителна усмивка измъкваше кабела от розетката, отнасяше апарата в своя край на стаята и започваше да мърмори в слушалката нещо неразбрано, от което аз долавях само някои думи, думи на някакъв чужд език, може би даже не просто думи, а собствени имена, които по онова време ме бяха заинтересували много. Откровено казано, това не изглеждаше толкова странно, колкото смешно. Напушваше ме смях и аз се смеех, въпреки лошото настроение, в което се намирах тогава. Мислех си, че така този сивичък забавен клоун се опитна да ме развлича, но веднъж, съвсем случайно се събудих много по-рано от обичайното и го видях да разиграва същата телефонна пантомима, макар да предполагаше, че аз спя. Тогава изведнъж се оказа, че в нея няма нищо смешно. Беше страшно, до припадък страшно, и съвсем не беше смешно...

Сега седя на зацапания с мазилка нар в празната стая с евтини тапети съвсем сам, чакам и страхливо поглеждам към вратата на Кабинета, а вратата, както винаги е разтворена широко, и зад нея, както винаги, е космически мрак, и там, както винаги, неохотно припламват и веднага гаснат бледи пламъчета.

Пиша всичко това, защото не знам друг начин да предам своето знание на някого, поне на още един човек, пиша лошо, „неясно и вяло“, пиша разпиляно, понеже много неща се объркаха в бедната ми памет поразена от видяното. Аз съм смачкан, унижен, объркан и изгубен.

Всички ние имаме чувството на дълбоко удовлетворение, имаме и чувство на законно негодувание, но виж чувството за собствено достойнство у нас отдавна вече с дефицитна стока. Затова когато нашият не особено мъдър опит и нашата многоопитна мъдрост, дълбока като най-дълбоката ни супена чиния, се сблъскат даже не с доста зловещичкия Ахасфер Лукич или с неговия напълно ужасяващ партньор (господар?, творец?), а просто с някой абсолютен грубиян или образец подлец, ние, като правило, се объркваме. Точно в такъв момент би трябвало да се опрем на нашето чувство за собствено достойнство, щом не ни достига мъдрост или поне жизнен опит, но чувството за собствено достойнство липсва и ние ставаме цинични, небрежни и грубо иронични. Така че нека никого не учудва този лековат и малко гуляйджийски тон, с който описвам всички събития, свързани с мене. В тях няма нищо забавно и занимателно. Всъщност аз се страхувам. И винаги съм се страхувал. Даже вече не помня от кога. Според мен, още от самото начало...

3. Нашата Приемна най-добре може да бъде сравнена със склад за мебели. Една югославска гарнитура „Архитект“ от тридесет и седем части само по някакво чудо е наместена на площ от 18.58 квадратни метра. Има още две тройни огледала, едно чудовищно, невъобразимо и необозримо легло, върху което се разполагат дванадесет полумеки стола, а биха могли да се търкалят дванадесет десантчици със своите момичета. Има някакви шкафове със стъклени витрини и неизвестно предназначение и микроскопична библиотечка с макети на книги, направени твърде реалистично. (Помня, когато за пръв път видях със златни букви на корицата Р. Киплинг, Петроний, Едгар Раис Бероуз, аз реагирах мигновено и непроизволно: „Край! Това ще го отмъкна, пък да става, каквото ще!“ Представете си разочарованието ми, когато посегнах към дълго търсеното томче и видях в ръцете си само празна картонена корица, а Ахасфер Лукич, който изплува някъде изпод лакътя ми, произнесе съчувствено: „Декорация, Серьожа. Само една декорация.“ (В Приемната има само две кресла с лъскава кафява кожа, едното за посетители, а другото неизвестно за кого, защото точно от средата на седалката му, съвсем открито и нагло, стърчи стоманен шип, дълъг към двадесет сантиметра и толкова остър, че ме побиват тръпки, като си помисля за онзи нещастник, за когото е предназначено.

Освен този шип, в Приемната има и други предмети, които не влизат в югославската гарнитура. Изпод леглото надничат чифт много големи и много употребявани домашни чехли на раета. В най-далечния ъгъл, където и досега не съм успял да се добера, са изправени някакви дебели рула — може би географски карти или линолеум, или килими, или пък просто хартия. Редом с рулата, закрила половината прозорец, виси картина с античен сюжет: Сузана и сладострастните старци. Старците са си нарисувани като старци и Сузана — почти като Сузана, но, неизвестно защо, с голям пенис, изобразен с

всичките му анатомични подробности. Редом с тези подробности сбръчканите лица на старците, мазните им лъскави очички и даже розовеещите им плешивини добиват един особен израз, който не се поддава на описание.

И телевизори — извънредно много. Някой постоянно променя броя и моделите, но никога не са по-малко от четири. Аз не мога нито да ги включавам, нито да ги изключавам. Включват се и се изключват сами. Сами се настройват на рязкост и контраст, сами си избират програма, и трябва да кажа, че обикновено програмите им се оказват доста странни. Спомням си, веднъж предавах нещо от моргата. По-точно игрален филм из живота на патоанатомите. Чудесно изображение, изумително богатство от цветове, даже ми се стори, че усещам и миризми. В същото време имах клиент, когото се наложи спешно да замъкна в тоалетната, но въпреки това ми оповръща цялата Приемна и част от коридора. (Помня, че той беше началник на финансовия отдел на Н-ския батальон и беше дошъл да се моли нашата съветска рубла да има статус на свободно конвертируема валута.) Друг път „живиси“-то повече от час и половина предана в черно-бяло практически уроци как да възстановяваме и заточваме иглите на примусите. Да не повярва човек, че такива игли все още съществуват...

Телефоните. Те винаги са три. Единият стои на моята масичка — разкошно нещо, с бутони, с памет за двеста петдесет и шест номера, с малък вграден екран и флопидисково устройство. Той не работи. Вторият телефон е лепнат на таблата на вратата зад моето работно място. Това е обикновен автомат, в който можеш да пуснеш монета и да позвъниш на роднини и близки, ако ги имаш. А може и да не звъниш. Понякога от него се разнасят отвратителни квакащи звуци. Вдигам слушалката и Демиургът ми казва нещо, което не е предназначено за ушите на клиента. Обикновено това са нареждания от ресторантско-хотелския репертоар. „За еди кой си половин порция сопа, ама по-гореща.“ Или: „Чаршафите в стаите пак са влажни Проверете какво става.“ Или даже: „Сергей Корнеевич, една приятелска услуга. Цепи ме главата, сили нямам. Вие май имяхте пенталгин...“ Тогава аз се извинявам на клиента и тичам да си изкарвам хляба Отдавна вече съм спрял да търся във всичко това някакъв смисъл или поне елементарна логика... Колкото до третия телефон, това е една златна вещ в стил ретро, която блести в здрача, и от него няма никаква полза, защото е сложен на шкафа, а пред шкафа е сложено голямо стенно огледало, пред което пък са сложени едно върху друго две полирани нощни шкафчета. Понякога този позлатен мегатерий звъни. Звънът му е нежен, мелодичен и радва слуха. Така че от него, все пак, има повече полза отколкото от Сузана.

Всяка сутрин аз пълзя, катеря се, и се промъквам сред цялото това имане с една прахосмукачка. Нашата прахосмукачка е чудесна. Тя пресова събрания прах на брикети. Брикетите предавам на Ахасфер Лукич срещу записка, а той съставя акт за разход и ги хвърля в своята чанта. Разписката и акта съм длъжен да връча лично на Демиурга. Никак не мога да разбера откъде се набира в Приемната толкова прах. Ако щете, вярвайте — към двеста грама брикети всяка заран...

Неизвестно защо, особено много прах се събира в гардероба. И такова нещо си имаме в Приемната. До него се стига съвсем лесно и е пълен с дрехи. За всички възрасти и за всякакви вкусове. Там може да се намери мъжки костюм с жилетка, съвсем нов необличан.

А до него ще виси измачкан шлифер с ръкав изцапан със засъхнала вече улична кал и в джоба на шлифера ще има смачкана кутия „Прима“ с една единствена скъсана цигара в нея. В гардероба може да се открие и униформена ученическа куртка със закърпени ръкави, и великолепно мъхнато палто, носено от някой съвременен богаташ, и кожен женски костюм, върху който на задниците и на гърба се виждат отпечатъци от преплетените железни пръчки на градинска скамейка и още цял комплект мъжки долни фланелки с различни цветове, всичките на една закачалка. А долу, между стари и нови обувки от различни чифтове, вчера намерих бележника на ученика от пети „А“ клас на 328-мо училище Сергей Манохин с оценки за първия срок на 1958 година, е двойка по история и две тройки — по рисуване и по физкултура...

4. Вечерта на първи, доколкото си спомням, август, (това се случи още в Ташлинск), на Теренкур ме спря нашия шофьор Гриня. Като ме дръпна на една страна, той...

ДНЕВНИК. 12 юли

...Това е примерно на около петнадесет километра от града. На десетия километър по североизточното шосе се завива на ляво по един черен път. Пътят извива ту наляво, ту надясно между хълмове, но през цялото време почти успоредно на Ташлица, която тук тече между високи и стръмни брегове от червена и бяла глина. Заоблените хълмове са покрити с прегоряла на слънцето, къса, твърда и бодлива трева. Зад колата се вдига прах до небето. На около два километра след завоя, вляво от пътя се вижда древно гробище за животни. Огромна страшна планина от конски, овнешки, телешки черепи, гръбнаци, плешки и ребра, кости бели като прах и черни очни ямки. Впечатляващо. Г. А. казва, че това гробище трябва да има над сто години, а може би, и над двеста.

От гробището за животни са точно три километра, и попадаш в райско кътче. Това е тясна долина между хълмовете — сянка, големи дървета, мека зелена трева, на места висока над кръста. Ташлица прави тук извивка, разлива се и образува залив. Гладка черна вода, листа на водни лилии, камъш и сини водни кончета. Парадиз. Изгубеният и възвърнат рай.

Впрочем катунът на Флората със своя вид доста нарушава това впечатление. Май са намерили от някъде обвивката на стар аеростат, метнали са я върху младите дървета и високите храсти, и се е получило нещо като огромна неспокояна шатра с някакъв неопределен мръсен цвят, сякаш боята е текла на ручейчета. Явно под този навес цялата тълпа се спасява от дъжда. Тревата наоколо е изпотъпкана и е станала жълта. Огромно количество смачкани хартийки, опаковки, разни полиетиленови пликове, фасове, консервни кутии и празни бутилки. Миризми, мухи. Много черни петна — стари огньове. Честна дума, гади ми се, като гледам всичко това.

Между храстите са опънати върви. На вървите се сушат разни парцали: потници, поли, комбинезони от защитна материя, някакви подозрителни долни гащи... На други върви се суши риба. Оказва се, че в Ташлица имало много риба, ама кой да предполага такова нещо! Няколко огъня димят, над пламъка къркорят опушени котелки. Четиридесет хиляди години преди новата ера. А малко по-далеч са се скупчили и са кръстосали рога цяло стадо мотоциклети.

Флоровите се заинтересуваха от нашето пристигане, но пасивно. Който, седеше — остана седнал, който лежеше — остана легнал, а от изправеностоящите, или изправеноходещите нямаше нито един. Много лица се обърнаха към нас и много ръце се вдигнаха, но не за поздрав, а да предпазят очите си от залязващото слънце. По движението на устните пролича, че последва множествен обмен на тихи реплики. И толкова.

Маймунско сбирнище беше най-доброто сравнение. Там имаше около двеста екземпляра. Г. А. беше разказвал, че те се събират тук всяко лято от целия Съюз, изкарват по около две седмици и се прехвърлят в други райони, а на тяхно място идват нови. Десетина процента, обаче, са местни, Ташлински. Главно ученици. Оглеждах се за познати лица, но не открих нито едно.

Г. А. извади кошницата от багажника на колата и тръгна косо през катуна към най-населения огън, разположен на десетина метра от брега. Около него седяха към петнадесет души. Когато приближихме, те се размърдаха, така че се освободи място и за трима ни. Г. А. седна, измърмори: „Ще ни приеми ли...“ и започна да вади продуктите от кошницата. Измъкваше пакетите един по един, без да бърза — брашно, консерви, бонбони, шпеков салам — и, без да гледа, ги подаваше на „дамата“, която седеше вдясно от него. Тя ги поемаше, казваше „благодаря“ и ги предаваше по кръга. Флоровите се раздвижиха, оживиха се. Един огромен младеж обраснал целия (от темето до пъпа), с черни къдрав косми и облечен с десантен комбинезон със спуснато горнище, пое поредния пакет, отвори го, погледна вътре и изсипа съдържанието му във врящата котелка. Беше натрошено фиде. Флоровите мърдаха, настаняваха се по-удобно и аз ловях някои одобрителни погледи, насочени към мене. Чувах се думи, повечето от които не разбирах. Това беше някакъв съвършено непознат жаргон, ужасна смесица от

изкривени руски, английски, немски, японски думи, произнесени със странна интонация, подобна на китайската — някакво слабо, пискливо повишаване на тона в края на всяка фраза. Няколко пъти си повторих наум: „Всеки човек е човек, докато със своите постъпки не докаже обратното“ — и погледнах Микаел. Моят Микаел изглеждаше така, сякаш всеки момент ще повърне направо върху гърба на Г. А. Разбрах защо Г. А., го беше взел с нас. Нашият Микаел е гнуслив, а нали ние нямаме право да бъдем гнусливи. Гнусливостта е несъвместима с любовта.

Г. А. даде съвет да накълцат в котелната салам. Една остригана до голо мадама (лицето и не беше от най-чистите, а на голите си рамене беше метнала огромен шал-боа от водни лилии), послушно започна да кълца салам. Г. А. посъветва да не слагат в котелката консервирани скариди и скаридите бяха оставени настрана. Голямата готварска лъжица вече беше в ръцете на Г. А., той бъркаше, гребваше, духаше, опитваше и всички го наблюдаваха и чакаха неговите решения. Той каза: „Сол“ — веднага хукнаха за сол. Каза: „Пипер“ — но пипер Флората нямаше.

Аз ги наблюдавах и честно се опитвах да формулирам, за себе си, отговор на въпроса: какво всъщност представляват те? (Съвсем не се чувствах учител, чувствах се като етнограф или, в краен случай, като лекар.) Момчетата си бяха момчета, момичетата — момичета. Да, някои от тях бяха неумити. Други бяха неприятно мръсни. Но такива бяха малко. Множеството лица, които видях, бяха млади, приятни и чисти — никаква патология, никакви циреи, трахоми или разни кожни болести, за които толкова много приказват върлите противници на Флората. И, разбира се, всички те бяха различни, както впрочем би трябвало и да бъде. Все пак между тях има и нещо общо. Може би това е общият израз на лицата (ако се вгледаш, откриваш, че имат много бедна мимика), или общият израз на цялото тяло, ако може така да се каже. Някаква сякаш нарочно търсена отпуснатост във всички движения. Никой няма просто да сложи нещо на земята. Непременно ще разтвори вяло пръсти и ще го изпусне. И не от където го е взел, а някъде по-близо, сякаш вече не са му останали сили да протегне ръка...

Друга обща черта — непредсказуемост на постъпките. Не бих се наел да предсказвам дори най-обикновените им действия. Ето, един от тях седя, седя, облегнат на една страна, а когато свалиха котелката от огъня и стана време за ядене, изведнъж стана, запъти се към един огън в другия край на катуна и седна там. На негово място дойде дойде пък друг — слаб и дълъг като върлина, в десантен комбинезон, препасан с широк колан, на колана — манерка, а на краката — онези техни знаменити „коренища“ — огромни, подобни на цървули обуца, плетени ръчно от пух и боядисани в зелено. Дойде, седна, поля коренищата си с водица от манерката и обяви без да се обръща към никого: „Враствам тука.“ После присви очи и се зае да наблюдава Г. А.

Беше около двадесет и пет годишен, гладко избръснат и нормално подстриган, а през разтворената яка на комбинезона, върху неокосмените му гърди се виждаше верижка с някаква малка емблемка на нея. Живи очи с цвят на орех, голяма уста и вдигнати нагоре ъгълчета и отлични бели зъби. Веднага се виждаше — техният предводител. *Нуси*. И нито в едното, нито в другото му ухо нямаше някоя от онези дяволски музикални запушалки — казваха им *функове* — от които всички те изглеждат някак сънливи и сякаш не от мира сего. Този беше напълно от мира сего, независимо от комбинезона, коренищата и другите аксесоари. И явно познаваше Г. А. (Подозирам, че и Г. А. го познава, Вече са се срещали някъде и не се обичат много. Това, обаче, си е чиста интуиция. Мойша смята, че съм си го измислил.)

В този момент една почти гола девица, която седеше вляво от мен, се оригна тънко, изпуктя, облиза лъжицата си и удовлетворено произнесе:

— *Филизи — дах*.

(По-късно Мишел ми обясни какво значи това. На руско-японски е и значи „да дам, да пусна филизи“. Ако живееше в по-стари времена, щеше да каже „изкефих се“, а сега — „дадох филизи“. Флора!)

След яденето всички се раздвижиха, за да се настанят удобно за храносмилане. Някои запушиха. Други започнаха шумно да дъвчат *бетел* и да плюят оранжева слюнка. Някой захрупа бонбони. Започна

зеленият шум. Ясно е, че аз не разбирах и половината от това, което се говореше, но, според мен, нямаше кой знае какво за разбиране. Някой изведнъж заявява: „Гъдел ме е. Лазят ми червеи по корените.“ Друг веднага откликва: „Личинките съвсем ме изядоха. Няма ли кълвачи за тях? И да се почешеш не може.“ Трети се включва: „Влагата е малко. Сухо ми е, храсти. Ех, да имах повече влага...“ И така нататък, и няма край. Вижда се, че това им харесва. На всички, без изключение. Усмивкат се блажено и даже очите им блестят.

След това изведнъж някакво момче с пъстри плувки и фланелка на райета стана от земята, избра си едно по-равно място на няколко крачки встрани и започна да се чупи на различни страни в някакъв бавен, почти ритуален танц. Той сигурно танцуваше под звуците на своя функ, така че музиката чуваше само той, а ние виждахме само ритъма на тази музика. И това ни харесваше, и докато танцуваше, зеленият шум притихна, и всички гледаха танцъора, а когато той се умори, седна и легна, сякаш всички си поеа дъх и моята съседка отляво отново произнесе: „Филизий — дах“.

В това време започна да се мръква и луната се яви над дърветата. Явиха се и комарите. Над залива се надигна мъгла и започна да обгръща крайбрежните храсти. Изведнъж изреваха мотори, гръмна с пълна сила огромна музика, блеснаха фарове и дузина ездачи на мотоциклети отпраши нанякъде. Превалиха близкия хълм и пак стана тихо.

От другата страна на огъня някакво момченце (явно още новак, защото не знаеше жаргона), започна да разказва за някакъв съдебен процес, състоял се вчера в града. Трима *хомозаки* от от спецтеха, дете цяла година спокойно тарашили коли и въртели търговийка с части, били осъдени на година изправтруд, щото ръцете им били златни и всички ги характеризирали отгоре додолу положително. А един флор — Костя от Хабаровск, дребничък, с червеникави коси и без преден зъб — бил осъден цял месец да мие безплатно клозетите на *Трийсетачката*, на месокомбината, само защото свил два хляба от магазина, докато разтоварвал един фургон.

Флората замълча, докато усвояваше информацията. Някой промърмори: „Тия пипат яко“. Почнаха въпросите. Фамилията на съдията? Колко са били заседателите? Защо не са били шест? Имената им? Кой е завел делото? Момченцето не знаеше нищо. Не знаеше даже, че в съда има адвокати. Упрекнаха го: „Много си тих, храстче“ — и го оставиха на мира.

Някой започна да разказва за друг процес, в Челябинск, но това вече си беше чист жаргон и аз не успях да разбера дори това, дали съдът в Челябинск е бил добър или лош. Нито кого и защо са осъдили. „Не съдете, за да не бъдете съдени“^[12] — почти пропя в мрака женски глас. Тези думи прозвучаха с пронизителна сила, ясно и отчетливо като висша истина, на фона на шумовата неубедителност на жаргона.

И тогава заговори Нуси.

Това беше проповед. На прекрасен литературен език. Ако понякога преминаваше на жаргон, то беше само за да подчертае и да разтълкува на тези, които не разбираха, някоя своя особено важна формулировка.

Той говореше за Флората. Говореше за особения свят, в който никой на никого не пречи и където мирът, в смисъл на свят и Вселена, се слива с мира, като покой и дружба. Където няма принуда и никой не е задължен на никого. Където никой никога и за нищо не обвинява. И затова е щастлив, щастлив с щастието на покоя.

Ти идваш в този свят и светът те прегръща. Той те прегръща и те приема такъв, какъвто си. Ако те боли, Флората ще поеме твоята болка. Ако си щастлив, Флората с благодарност ще приеме от теб твоето щастие. Каквото и да се случи с тебе, каквото и да направиш, Флората ти вярва и знае, че си прав. Флората на никого не натрапва своето мнение, а ти си свободен да говориш когато и да е, за каквото и да е и Флората ще те изслуша внимателно. Извън Флората ти си дивеч сред ловци, а тук си клон от дървото, лист от храста, част от цялото.

Той говореше за законите на Флората. Флората има само един закон: не пречи. Но ако искаш да бъдеш истински щастлив, трябва да следваш няколко добри и мъдри съвета. Никога не искай много. Флората ще ти дари всичко, което наистина ти трябва, останалото е излишно. Колкото повече искаш,

толкова повече пречиш на другите, значи на Флората, значи и на себе си. Говори само това, което мислиш. Прави само това, което желаш да правиш. Единствено ограничение: не пречи. Ако не искаш да говориш, мълчи. Ако не искаш, не прави нищо.

Трионът е силен, но стволът е винаги прав.

Намерил си портмоне? Пази се! Ти си в голяма опасност.

Можеш да искаш само това, което искат да ти дадат.

Можеш да вземеш. Но само това, което не е нужно на другите.

Помни винаги: светът е прекрасен. Светът е бил прекрасен и ще бъде прекрасен. Само не трябва да му пречим.

(По-късно Г. А. каза по този повод: „Стани сянка на злото, нещастни сине на Тума, и страшният Ча няма да те хване“ — и попита — „Откъде е това?“)

В разгара на проповедта вниманието ми беше привлечено от страни звуци. Вгледах се през дима и замрях от учудване. Онзи същият, брадато-косматият (напълно окосменият), обладаваше съседката си с остриганата глава.

Стана ми нетърпимо срамно. Наведох очи и повече не можах да ги повдигна. Особено много се измъчвах, като знаех, че и Миша, и Г. А. виждат всичко това. Беше ме срам и заради флоровете, но точно пък тях гледката съвсем не ги шокираше. Виждах как някои поглеждаха към съвкупляващата се двойка с любопитство, и даже с одобрение.

„Внезапно иззад храстите се раздаде странно стакато, звук, който досега не бях чувал, няколко силни и отривисти О-О-О; първият звук О беше подчертан, с ударение и отделен от следващите с ясна пауза. Звукът се повтори отново и отново, и след две или три минути разбрах каква беше причината за него. Ди Джи се чифтосваше със самката.“

Въпрос: от къде е това? Отговор: Д. Б. Шалер — „Година на горилата“.

РЪКОПИС „ОЗ“ (4)

4. Вечерта на първи, доколкото си спомням, август (това се случи още в Ташлинск), на Теренкур ме спря нашият шофьор Гриня. Като ме дръпна встрани, той, с една небрежност, която ми се видя малко пресилена, запита:

— Как е положението със субстанцията по вас?

— Къде е това по нас? — осведомих се аз, бидейки в злобно-иронично настроение.

— Ами, в Ленинград, в Москва...

— Ами, както навсякъде — отговорих аз, оставайки в същото настроение. — Седемнадесет и тридесет и пет. Ако ти провърви — десет и нещо.

— Е, тъй, тъй... — измърмори Гриня неопределено. — Ами, ако да речем, е специална?

— „Специална“^[13]? ... Нея, според мен, отдавна вече не я произвеждат.

— Не бе, не те питам за тази „специална“... Питам как върви специалната, особената субстанция? Дето е нематериална и независима от моето тяло!

Изгледах го и не забелязах нищо такова. Въобще, според моите наблюдения, Гриня беше напълно положителен човек, и трезвеник. Стопанин. Най-добрият участък за лично ползване към обсерваторията. С къщичка. Всичко със собствен труд. И стария си Москвич, и него направи със собствените си ръце... Той оцени правилно моя поглед и малко се смути...

— Не бе, аз просто така... — каза той уклончиво и изведнъж започна да разказва как някакви гастролъори миналата година измамили старата му майка и за една петарка и измъкнали старинна икона, още от дядо му, която е безценна и за която всеки музей ще брои две стотачки най-малко.

Аз го слушах и недоумявах, а той изведнъж прекъсна разказа си и предложи след два часа да се отбия в неговата „къщурка“, за да „посвидетелствам“. Оказа се, че той иска да направи някаква сделка и

има нужда от присъствието на сигурен човек.

Не мога да кажа, че предложението ми хареса, но не можех и да откажа. С Гриня ни свързва старо приятелство, още от началото на шестдесетте, когато аз бях началник, а той шофьор на експедицията, която търсеше в Туркестан място за строежа на Големия Телескоп. Гриня ми беше много задължен, пък и аз му бях задължен за някои неща, защото и двамата бяхме грешни в младостта, Гриня — повече, аз — по-малко, но и двамата.

И така, след два часа, тоест вече късно вечерта, аз се оказах в „къщурката“ на Гриня, скрита сред някакви екзотични храсти в личния му парцел. Отвън беше тъмна южна нощ, свиркаха жътвари, ухаеше на билки и цветя, а вътре, под лампа с розов абажур край масата, покрита със стара, добре изпрана, някога разкошна покривка, седяхме ние тримата: Гриня (Григорий Григориевич Бикин, шофьор първи клас), аз (Сергей Корнеевич Манохин, кандидат на физико-математическите науки, старши научен сътрудник), и Ахасфер Лукич (Ахасфер Лукич Прудков, застрахователен агент).

ГРИНЯ пита Ахасфер Лукич дали не възразява против присъствието на този тука свидетел.

АХАСФЕР ЛУКИЧ не само не възразява, но всячески го приветства, понеже го познава, цени и му има пълно доверие.

ГРИНЯ предлага да пристъпим направо към работата, защото знае ли човек.

АХАСФЕР ЛУКИЧ припряно изважда от препълнената си чанта розови бланки за застраховка и започва да ги попълва.

ГРИНЯ (с известна тревога): „Това пък за какъв дявол ни е?“

АХАСФЕР ЛУКИЧ (без да престава да пише): „Ами че как иначе, драги. Без това съвсем не може. Това, може да се каже, е най-главното.“

ГРИНЯ гледа Ахасфер Лукич намръщено и с недоумение, после лицето му се прояснява, сякаш нещо е разбрал.

Аз не разбирам нищо, започвам да се ядосвам, но засега си мълча.

АХАСФЕР ЛУКИЧ с професионална усмивка връчва на Гриня „Свидетелство за застраховка срещу несчастни случаи“.

ГРИНЯ (чете свидетелството и се ухилва): „Точно три рубли. Тъкмо после ще си ги прихванеш...“

АХАСФЕР ЛУКИЧ: „Разбира се, разбира се. При мене всичко е отбелязано.“ Изважда от чантата си и слага пред Гриня голям лист плътна бяла хартия, изписан на ръка с извънредно красив, калиграфически красив почерк, с лек наклон наляво.)

ГРИНЯ мъчително дълго чете текста, като мърда устни и зверски мръщи чело.

АХАСФЕР ЛУКИЧ се усмихва приятно.

Аз просто не знам какво да мисля, и изпитвам неприятни, но съвсем неясни подозрения.

ГРИНЯ е прочел документа още един път и дъвче бузи в знак на дълбоко съмнение.

АХАСФЕР ЛУКИЧ: „Забележки? Допълнения?“

ГРИНЯ: „Така не става. Не ми харесва. Ето, тук, например, е казано...“ (чете на глас) „Предавам моята особена, нематериална и независима от тялото субстанция...“ Няма да стане. Направих справки, тая работа със субстанцията не е много ясна... Освен това е „особена“.

АХАСФЕР ЛУКИЧ: „Разбирам. Това е разумно.“

ГРИНЯ: „Второ. Не предавам, а да речем, давам по аренда...“

АХАСФЕР ЛУКИЧ: „За срок от деветдесет и девет години.“

ГРИНЯ: „Н-н-н... Добре. Долу-горе става... Пък и вие, между другото, бихте могли да отстъпите малко... Добре, съгласих се. И най-важното! (Чука строго с нокът по хартията.) Тук трябва да е казано направо — в банкноти по три рубли! Други не приемам!“

АХАСФЕР ЛУКИЧ: „Момент!“ (С жест на фокусник измъква от чантата и слага пред Гриня нов разкошен лист, изписан със същия калиграфически почерк.)

ГРИНЯ поглежда подозрително Ахасфер Лукич и отново потъва в четене.

Аз само се чудя каква изобретателност трябва да проявява в днешно време един застрахователен

агент заради три рубли; вече съм забелязал, че първият калиграфически изписан лист сякаш се разтвори във въздуха и вече не е на масата, което засилва моите неприятни подозрения.

ГРИНЯ (вече е прочел листа и ми го подава): „Запознай се, Корнеич“ — казва той загрижено.

Аз се запознавам и косите ми настръхват.

ПРЕДАВАТЕЛЕН АКТ

Аз, долуподписаният Григорий Григориевич Бикин, в присъствието на свидетеля, назован от мен Сергей Корнеевич Манохин, предавам на предявителя на настоящето под аренда за срок от 99 (деветдесет и девет) години, считано от 1 август 19... година, своята религиозно-митологическа представа, възникнала на основата на олицетворението на жизнените процеси в моя организъм, срещу 2999 (две хиляди деветстотин деветдесет и девет) броя държавни парични знаци образец 1961 година на стойност три рубли всеки. Горепосочената сума трябва да бъде предоставена на мое разположение до двадесет и четири часа от момента на подписването на настоящия акт. Дата. Подпис.

Аз, напълно ошашавен, започвам да чета всичко отначало.

ГРИНЯ (стърже в ухото ми): „Религиозното... онова де... как беше... религиозното... за него не ми е жал... А субстанцията — това е друга работа, как мислиш, а, Корнеич?“

АХАСФЕР ЛУКИЧ (ласкаво вещае някъде на края на моето съзнание): „Много разумно, много правилно постъпвате, Григорий Григориевич.“

Аз (както винаги, когато излетя извън релсите на всекидневието, когато се окажа в абсолютно фалшиво и идиотско положение, преминавам към чисто мъжка грубовата ирония и изтърсвам първата пошлост, която ми дойде на ум): Гриня, трябва да почерпиш за хубавата работа!

Дори онова нищожно усилие, което направих, за да изрека гореказаната пошлост, в тогавашното ми състояние се оказа прекалено голямо. Изпаднах в нещо като припадък или прострация. От този момент нататък спомените ми сякаш са покрити с някакъв воал. Спомням си само отделни моменти. Ясно си спомням, обаче, как Ахасфер Лукич, леко отдръпнат, сякаш за да се предпази, отвори своята чанта и от нея, като от разпалена пещ, лъхна на жива жар и дори леко замириса на недогорели въглени. А той взе акта за предаването (сигурно Гриня вече го беше подписал), пхна го в тази жар, в алено тлеещата горещина и бързо затвори чантата, като щракна железните ключалки.

— Да не вземе да изгори, а? — малко изплашено попита Гриня, който по лесно обясними причини следеше цялата тази процедура с напрегнато внимание.

— Не би трябвало — загрижено отвърна Ахасфер Лукич и наклони живото си ухо към чантата, сякаш искаше да чуе какво става там вътре.

Помня също, че Гриня започна веднага и без всякакво стеснение да ни изпраща.

— Хайде, момчета, хайде... — повтаряше той и леко ме подтикваше в кръста. — Значи, под ореха, обещаващ, нали? — питаше той Ахасфер Лукич. — Или все пак, под платана, а? Внимавайте, стълбите са стръмни...

А Ахасфер Лукич му отговаряше:

— Именно под ореха, Григорий Григориевич. Или само в най-краен случай — под платана...

Спомням си, че след това вървахме с Ахасфер Лукич по Теренкур в пълна тъмнина, разнообразявана само от светулките. Той се беше хванал за лакътя ми и силно пухтеше под ухото ми. Спомням си също, че го попитах дали не желае да ми даде някакви обяснения по повод на станалото. Съвсем не мога да си спомня, обаче, дали той изобщо ми е отговорил на въпроса, и ако ми е отговорил, то какво именно.

Сега вече разбирам, че през онази нощ всъщност не съм имал нужда нито от някакви отговори, нито от някакви особени обяснения. Разбира се, много детайли и нюанси не са ми били ясни, но те си

остават неясни и досега. Нима те са главното?

Трябва да кажа, че Ахасфер Лукич никога не е пазил в особена тайна договорите, които сключва. Опитите му да легализира своята съмнителна дейност със съпътстващи застрахователни операции не могат, разбира се, да бъдат разглеждани сериозно. Те, по-скоро, правят комично впечатление. В главното Ахасфер Лукич винаги е бил напълно откровен, и даже бих казал, праволинеен. Той просто не обичаше, по неизвестни причини, да нарича някои неща със собствените им имена. От това идваше почти трогателната му страст към евфемизмите, и дори не точно към евфемизмите, а към витиеватите определения, взети от някакви съмнителни учебни пособия и походно-полеви справочници по научен атеизъм. Впрочем, и неговите контрагенти, доколкото ми е известно, предпочитаха евфемизмите. Не е ли бавно?

Не знам дали в застрахователното дело съществува понятие „служебна тайна“, „тайна на влога“ или нещо от този род. Във всеки случай, Ахасфер Лукич обичаше да си побъбри. Без ни най-малко да го подканвам, той ми разправи много различни истории — повечето комични и винаги анонимни — защото пазеше старателно имената на клиентите си. Понякога се досещах за кого става дума, друг път се губех в догадки, а най-често изобщо не се опитвах да отгатна. Сигурно сега всички тези истории подробно се анализират от прокуратурата, затова няма да ги разказвам тук. Но не мога да не се възхитя от деловия подход на нашия зам. по общите въпроси, другаря Суслопарин, не мога и да не плача за съдбата на моя нещастен приятел Карл Гаврилович Росляков.

Суслопарин беше единственият човек, (доколкото знам), който без стеснение наричаше всички неща със собствените им имена. Никакви субстанции, никакви религиозни представи. Той не желаше да признае нищо такова. Цената, която поиска, не беше никак малка — гладък път, без сътресения от своя пост, през мястото на директор на един свръхважен завод, най-главния в нашата област, към, досещате се, министерски пост. Не повече, но не и по-малко. Искаше много, но и предлагаше не малко. А именно, всички негови непосредствени подчинени с децата и роднините си да влязат в бездънната чанта на Ахасфер Лукич. По-конкретно като годни за употреба се предлагаха: помощникът на другаря Суслопарин по снабдяването И. А. Бабуля; комендантът на хотела-общезитие Костоплюев А. А. с жената и балдъзата си; племенникът на началник гаража на обсерваторията Жорка Атедов, който и без това скоро можеше да влезе в затвора, и още единадесет лица по списък.

Себе си другаря Суслопарин не бързаше да включва в списъка. Той смяташе, че това е ненавременен и изразяваше опасение, че може да бъде изтълкувано неправилно. Този казус довеждаше Ахасфер Лукич почти до бяс. По неговите думи, това било неவிжданo, нечувано и безпрецедентно. Такова нещо не бил срещал даже в Уганда, където бил настанен в отделен дворец за чужденец. В момента неговото положение се усложняваше и от обстоятелството, че такъв род сделка не се забранява от никакви нравствени правила, но тя предизвикваше маса технически усложнения и неудобства. Преговорите вървяха трудно и аз така и не разбрах как са завършили.

Съвсем друга история се получи с Карл Гаврилич, директорът на обсерваторията. Аз го познавах добре, учехме в един факултет, беше три курса преди мен. Тогава играех във волейболния отбор на факултета, а той беше страстен запаленко. Боже мой, колко много обичаше спорта! Как мечтаеше да бяга, да скача, да тласка, да хвърля, да подаде пас, да направи блок! Лявата му ръка беше суха по рождение и имаше вродено изкълчване на лявото бедро. Това печално обстоятелство, плюс ясната му мисъл и силната памет определи неговия живот. Той бързо се изкачваше по научната стълбица и блестящо защити докторат, още докато аз се почесвах над кандидатската си дисертация. Имаше всички почести и звания, за които може да мечтае един учен на четиридесет и пет години, а назначаването му за директор на най-новата и съвременна Степна обсерватория беше възприето дори от неговите недоброжелатели в науката като естествен и единствено правилен акт.

Това, обаче, не му излекува ръката, нито пък той престана да куца. Мъчеха го и други болести, здравето му бързо се влошаваше, и затова когато Ахасфер Лукич му отправи обичайното си предложение, моят нещастен Карл не се замисли нито за миг. Фантастичните перспективи го заслепиха. Характерната за него желязна логика този път му измени. Скепсисът, отдавна вече станал негова втора

природа, за пръв път в живота му не се прояви. За пръв път в живота си той заложи, без да размисли, и загуби.

Имах късмета да го видя онова лято — здрав, силен, бронзов от загара, с ловки и точни движения — съвършено преобразен, но вече тъжен. Току-що се беше върнал от Ялта, където се състояло вълшебното му преобразяване, където за пръв път вкусил радостите на абсолютното здраве. И където за пръв път усетил, че нещо не наред, когато му омръзнало да играе пинг-понг с хубавичките курортисти и седнал привечер в стаята си да изчислява елементарен модел... Точно казано, аз не знам какво се е случило с него. Ахасфер Лукич ми се закле, че зловещата чанта няма нищо общо, че никакви тайнствени връзки, които са сплитали в едно цяло телесното и интелектуалното в организма на моя нещастен Карл, просто са се скъсали от пренапрежение... Може би, може би. Може би, наистина сумата на физическото и интелектуалното в човека е постоянна величина и, ако нейде нещо се прибави, то другаде пък ще се намали. Напълно е възможно. И все пак, понякога ми се струва, че Ахасфер Лукич нещо ме премята, че не се е разминало без неговата чанта и в нажежената пещ е изчезнала не само „особената нематериална същност“ на моя Карл Гаврилич, (както се нарича това в „Речник на атеиста“), но и неговото „активно, движещо начало“ (както се нарича това пак там). В края на паметния август Карл беше просто малка машина за подписване на документи. Мисля, че досега вече се е пропил.

Длъжен съм, обаче, да призная, че по онова време не ми беше до него. Собствените ми проблеми ме тормозеха и ме потискаха като мъчителна хронична болест. Аз измислях най-различни начини да избегна този най-срамен момент от разказа, но сега виждам, че няма да мога да го избегна съвсем. Затова ще се постарая поне да бъде кратък.

А като си помисля, аз, в края на краищата, няма от какво да се срамувам. Така или иначе, честта за откриването на Югозападния Шлейф все пак принадлежи на мен и единадесетте кълбовидни струпвания, които открих в Шлейфа, бяха предсказани предварително също от мен — аз предсказах, че те трябва да бъдат десет-петнадесет. Това никой не може да ми отнеме, пък и никой не се кани да ми го отнема. И докторската ми дисертация, дори и да извадя от нея онази глава за „звездните гробища“, пак ще остане една неординарна работа, напълно достойна за съответната научна степен. Работата е там, че аз претендирах за повече!

Сега виждам, че избързах, а трябваше да почакам. Не трябваше да пиша тази статия в „Астрономически журнал“ и съвсем пък не трябваше да пиша високомерното писмо до „Астрономикъл летърз“. Гордостта затри момчето. Искаше да блести, ето това ще ви кажа аз. Беше му омръзнало до смърт вечно да го смятат за сериозен и внимателен учен. Както и да е, дано му бъде простено...

Когато Хани, Майер и Исикава, независимо един от друг, започнаха да публикуват данни, — и в „Астрофизикъл Джърнъл“, и в „Ройял обсерватори бюлетенз“ — че не са могли, видите ли, да открият ефекта на „звездните гробища“, това още не беше цялата беда. Всички наблюдения се водеха на границата на точността и отрицателния резултат, сам по себе си, не значеше още нищо. Но когато Сеня Бирюлин изчисли как ще изглежда „ефекта на гробищата“ в диапазона на милиметровите вълни, когато сам извърши наблюденията, когато не откри нищо в милиметровия диапазон и с известно недоумение съобщи за това на юлския симпозиум в Ленинград, виж тогава се почувствах като риба в тиган.

Проверих отново всичките си изчисления. Слава богу, грешки нямаше. Но открих едно място... един мъничък логически скок... Не, по дяволите, сега не искам да пиша за това. Става ми отвратително само като си спомня, какъв вледеняващ студ усетих чак в червата, когато разбрах, че съм можел и да сбъркам. Не, не съм сбъркал. Засега все още никой не може да ме обвини в нещо и да хвърли камък по мене, но вече е ясно, че в стоманената верига на моята логика има едно звено, което не е метално, ами нещо като геврек с мак. (Срам ме е да си призная, но аз и досега не съм се решил да дръпна това звено както трябва. Не мога да се заставя. Малко съм страхлив.)

Тогава, през август, аз се боях даже да мисля на тая тема. Искях само, като щраус, да стисна очи, да пухна глава под възглавницата и — да става каквото ще. Разобличавайте ме. Наказвайте ме. Тъпчете ме. Жалете ме.

Но кое е най-срамното? Не това, че сгреших, излъгах, изфуках се, че желаното приех за

реалност. Всичко това са неща от живота, без тях няма наука. Друго е срамно — че се възгордях. Започнах да си правя на реверите дупки за златните медали. Престанах да говоря с околните и започнах да поучавам. Публично съжалявах (наистина, в нетрезво състояние), че по статус няма Нобелова награда за открития в астрономията! Накълцах оня нещастен аспирант... как се казваше... ето че и фамилията му не помня... А може би, той в своята работа — детска работа, зелена — съвсем справедливо ме е засегнал. Тогава, в бързането, не видях в неговата статийка нищо друго, освен глупост и липса на умение, а той може да е напипал точно този мой геврек и това е било за мене първия звънец, така да се каже...

Пътищата ми назад бяха отрязани и това ме погуби. Твърде много бяха приказките, хвалбите, обещанията, и вече не можех да изляза пред всички и просто да кажа: „Пардон. Огр... се“. Оставаше ми само едно: да чакам и да се надявам, че ще се размине, че всъщност не съм се омазал, че американците всеки момент ще изстрелят „Еол“ и на рентгена всичко ще излезе по моята теория.

Бях се превърнал в такова нищожество, което не можеше да се застави даже да седне и да провери отново трезво и логично всички слаби места: ако да — да, ако не — не. Къде ти! Всичките ми душевни сили стигаха само за това, да лежа по гръб на кревата с ръце под главата и да чакам, докато Сеня провери отново своите наблюдения на „Лъча“ или американците да изстрелят „Еол“.

Точно в такова състояние в главите на хората се раждат необичайни, налудничави, фантастични идеи. Обикновено тези идеи изгарят без да оставят след себе си дори дим, но близо до мен беше Ахасфер Лукич.

Аз бих определил Ахасфер Лукич като човек с широко, но повърхностно образование. Той знае за всичко по малко, но най-забележителната му черта е неговата схватливост. Схватлив и досетлив, ето как би трябвало да го определим. Никога по-рано той не беше чувал за кълбовидни струпвания и не знаеше нищо за тях, но щом му обясних, веднага схвана същността и се поинтересува, не са ли търсили нещо необикновено в центъра на тези гигантски звездни кълба, а ако са търсили, то какво именно, и дали са го намерили. Със „звездните гробища“ се оказа малко по-трудно, все пак това е нещо съвсем специално, и той така си остана в известно недоумение, но веднага отбеляза, че за нашата работа неговото недостатъчно разбиране няма съществено значение. Много бързо схвана и същността на моите неприятности. За да бъде справедлив, трябва да добавя, че едновременно с това прояви голяма деликатност и чувствителност — приличаше на хирург, който умело и ловко оперира съвсем близо до болните места без да увеличава болката от тях.

Делово, като истински лекар, той ми предложи два изпитани начина за лечение на моята болест. Отхвърлих ги незабавно, почти без да мисля. Аз нямам твърде високо мнение за собствената си личност (особено в светлината на тези събития), но и не исках да я сменям просто така, за едното нищо, при първата по-сериозна неприятност. Още по-малко желание имах, заради собствените си амбиции, да мамя (цял живот!), толкова много съвсем невинни хора, в голямата си част много симпатични.

Тогава Ахасфер Лукич поиска една нощ за размисъл и сутринта ми предложи трети начин.

Още щом заговори, аз трепнах: стори ми се, че той е отгатнал моята налудничав мисъл. Оказа се, че не, не беше я отгатнал, макар че собствената му идея също беше достатъчно налудничав. Той предложи да се организират сравнително малко изменения в разпределението на материята в нашата Галактика и то така, че в обозримото бъдеще (1012 — 1013 секунди), моята хипотеза да не може нито да бъде опровергана, нито потвърдена. Ставаше дума за разместване на относително малка маса черна материя, и за извънпланов взрив на две-три свръхнови, които можеха съществено да изменят картината, наблюдавана в моя Югозападен Шлейф. Главната трудност се състоеше в това, че работата, която беше от космологически времеви и пространствен мащаб, трябваше да се съпровожда с ред дребни, но много точни и грижливи поправки в съществуващите архиви от астрономическите наблюдения. Не разбрах защо, но непременно трябваше да се създаде впечатление, че новата картина на наблюденията не се е появила току-що пред очите на самите наблюдатели, а е съществувала винаги. Аз изобщо не започнах да критикувам този начин. Просто предложих на Ахасфер Лукич своя.

Той отначало не ме разбра. После се замисли дълбоко. Тогава за пръв път в живота си видях как

от устата му излиза зеленикав дим. Като за пръв път, зрелището си беше доста страшно. След малко той трепна, излезе от замислеността си, и ме изгледа с някакъв странен израз.

Причината беше в това, че моята хипотеза за „звездните гробища“ всъщност, не нарушаваше нито един от фундаменталните закони на физиката. Тя можеше да бъде вярна или да не бъде вярна, но в никакъв случай не можеше да бъде наречена невъзможна. Природата би могла да бъде устроена и така, че „звездните гробища“ да съществуват реално. Щом се оказва, че тя не е устроена така, то тогава защо да не се намесим, особено когато имаме желание и съответните възможности. Нека това да бъде едно сравнително рядко явление, съвсем не съм настоявал за метагалактично разпространение. Ето, например, фуорите. В цялата Галактика са открити само няколко. Рядкост. Специфично съчетание на физически условия. Добре, нека и с моите „гробища“ да бъде така. Нека само да ги има (ако ги няма). Готов съм всеки момент да предоставя всичките си изчисления.

Странно и нелепо е устроен човекът. В случая едва ли има нещо, с което да се гордея. А аз се гордея. Гордея се, че ми се удаде да озадача Ахасфер Лукич. Той дълго се въртя, суети се, крачи нагоре-надолу и накрая се предаде. Призна, че такова нещо не е по неговите сили, но обеща в най-близко време да направи нужните справки.

Ето така, по такъв трагикомичен начин, се определи днешната ми съдба. Седя сега на мръсния и неудобен нар, навън е ноември, прелитат снежинки, в стаята е топло, макар парното да не работи с пълна сила, пиша тези записки, без да ги адресирам до никого, трепетно чакам кога в космическия мрак на Кабинета ще прозвучат тежките крачки на моята днешна съдба.

Току-що си спомних, просто така, без причина. Гриня започна всеки ден да плаща в стола с чисто нова банкнота от три рубли и както стана широко известно, се бил записал в профкомитета за „седморка-жигули“... Следователят от районната прокуратура, който ме разпитва, деликатно, но настойчиво се опитваше да разбере не съм ли забелязал в последно време някакви промени в характера, поведението и начина на живот на гражданина Бикин Г. Г. И аз исках да разбера същото.

Беше ми болезнено интересно да разбера какво става в крайна сметка с хората „станали жертва на мошеническите машинации на гражданина Прудко Л. А., представял се като сътрудник от системата на застрахователния институт“. С нищо не можах да помогна на другаря следовател, и само си признах честно, че аз самият не съм станал жертва на споменатите машинации. Мисля, че не ми повярва. Във всеки случай, когато се сбогувахме, той, с доста неприятен израз на лицето, ми обеща пак да се срещнем.

Ние, разбира се, повече никога няма да се срещнем.

5. Този беше висок, с една глава над мене, облечен с дълго кожено...

ДНЕВНИК. 14 юли

Вчера не съм записал нищо, защото целия ден дежурех в 4-та детска. Както и преди, най-мъчителното и непоносимо нещо за мен е да асистирам при операции. Затова поисках да се включа във всичките шест и благополучно изасистирах четирите, а на петата Борисич ме изгони да нося гърнетата по стаите и да идвам на себе си.

В лицето се върнах в девет и нещо, капнал от умора, и веднага се тръснах да спя. Мислех, че ще спя спокойно до сутринта. Ядец. В два часа през нощта се домъкна Михай, натъпкан с впечатления. Оказа се, че заедно с Паша и Ирка ходили да слушат оня прословут Вега Джихангир. Те са в животински възторг от него. Пълен стадион народ. Джихангир реве. Синтезаторите реват. Народът реве. Проектори. Синхролайтинги. Трещят бомбички. И така цели четири часа. След това вдигнали Джихангир на ръце и го понесли през целия град, към хотела. Мишел, разбира се, не запомнил нито една песен на Джихангир, но затова пък на връщане местните студиозуси го научили да пее техния

боен марш, който започва така:

Рехо, рехо, рехо-хо-хо-хо-хо!
Ага-него, ням-ням-ням-ням!
Първички ня-а-ам!
Я хайде демо! Ха шервервумба!
Ха шервервумба, вумба-вумба,
цум-бай-квеле
толминдадо,
Цум-бай-квеле, цум-бай-ква...

И така нататък. О, тези ташлински титани на духа! Мишел не млъкваше, аз не издържах и все пак заспах. Сутринта се ухах.

До обед старателно писах курсовата си работа. Доброта и милосърдие. Ясно е, че двете понятия се припокриват, но има и някаква разлика. Може би, по отношение на понятието „активност“? Добротата е повече от милосърдие, но милосърдието е по-дълбоко. Освен това, милосърдието, за разлика от добротата, е винаги активно. Литературата на тази тема е огромна и безполезна. Ако това море от думи се изпари, ще остане една лъжичка сол. Нищо и половина. Трябва да попитам Г. А.: защо за понятията, които интуитивно са ни най-ясни, през последните двадесет века е писано и говорено най-много? (БЕЛЕЖКА 16 юли Г. А. каза: защото интуицията е в подкориято, а понятието в кората. Неясно. Трябва да се обмисли.)

Следобед Г. А. ме изпрати в библиотеката да чета последния брой на „Логика...“. Причината? Оказва се, че той е недоволен от резултатите на Сашка-Таралежчето и Сева Кривцов по логика. Ново двайсе! Аз пък винаги съм бил уверен, че резултатите им са само десетки. Аз скромнен човек и не понасям да ме хвалят, но когато нещо мога да го правя добре, аз го правя добре. Оказва се, че не. Не го правя добре. Започнахме да спорим. Аз едно, той — сто и едно. Добре. Отидох в библиотеката и взех всички броеве на „Логика...“ от началото на годината. Все пак Г. А. е бог. Той самият винаги ни убеждава, че главното е не да знаеш, а да разбираш. Той, обаче, освен че разбира, и ЗНАЕ! Всичко знае. И дяволът посрамен бе и плачеше горко.

В „Младежки новости“ има съобщение за вчерашния концерт на Джихангир: „Среща с новата песен“. С патетичен тон се описва радостта на градските любители на синхросонга от срещата с най-популярния и най-любимия Марко да Вега. Нови текстове... нов маниер... съвсем нов съпровод... „За съжаление крайт на тази вълнуваща среща беше помрачен от хулиганските прояви на най-незрялата част от слушателите. Независимо кой е инициаторът на тези прояви — гостуващи «бодливци», местни флорове или просто пийнали студенти, за тях не може да има прошка и оправдание. Ние сме уверени, че милицията, подпомогната от обществеността, в най-скоро време ще открие и строго ще накаже разпусналите се хулигани“.

В „Градски известия“ една колонка със заглавие „Нощен пандемониум“^[14]. На стадиона нямало никакъв празник на синхросонга. Имало отвратително нощно сборище на вещици и зли духове. Четири хилядна тълпа, главно от така наречените флорове устроила страхотно сбиване, съпроводено с прояви на вандализъм. Стадионът е понесъл значителни щети. Разбити са няколко коли. По близките здания не е останало нито едно здраво стъкло. Няколко души пострадали от хулиганите са откарани в болница. Няколко десетки са задържани. Органите на милицията водят разследване. Вестникът не веднъж е писал против това да се канят в нашия град тези така наречени „повелители на духа“. Този нощен пандемониум е поредното, макар и печално доказателство за нашата правота.

Ирка и Мигел твърдят, че нищо подобно не е имало. Всичко било много шумно, но съвсем мирно.

На кого да вярвам?

Преди лягане отидохме да побъбрим с Г. А. Серафима Петровна поднесе специален сладкиш със сладко от кайсии. Отначало уж си говорехме просто така, за едно, за друго, а после изведнъж се оказа, че разговаряме за престъпността. (Не се и съмнявам, точно Г. А. е насочил разговора към тази тема. Кога именно? Как? И защо аз пак съм изтървал този момент?)

Мисля, че в наше време има три главни фактора, които в своето съчетание правят от човека престъпник. Първо, системата за възпитание, която не е могла да открие и да създаде възможност в човека да се прояви някакъв талант, който да го направлява и да му служи за опора. Той е оставен да се мята като риба на сухо. Второ, човек трябва да бъде генетично предразположен към авантюри: рискът трябва да поражда у него положителни емоции. Трето, духовната нищета — когато духовните стремежи на човека са подтиснати от материалните желания. Наоколо е пълно с прекрасни неща: коли, птери, разкошни момичета, хубаво лапане, а, ако искаш, и наркотици. Да работи и да изкарва пари за всичко това, му е скучно и тежко, защото човекът няма любима работа. Той, обаче, силно желае да го има. Тогава започва да взема това, което според действащото право не му принадлежи, като рискува свободата си, рискува живота си и човешките условия на живот. При това го прави с удоволствие и даже с наслада, защото рискът е заложен в гените му.

Това, разбира се, е само една най-груба схема, която не отчита никакви нюанси, нито множеството социални и лични причини, но според мен, тя обяснява основната маса престъпления, свързани с насилие.

Асколд: съществува ли талант за извършване на престъпление? В края на краищата, разработката и изпълнението на престъпния замисъл представляват, в най-широк смисъл, една игра, която изисква големи творчески способности, своеобразен естетически вкус и психологическа проникателност.

Може и така да е. Не споря. Нашата задача е да направим така, че на този човек да му е по-интересно да играе на всяка друга игра, отколкото на тази. Ако обществото не може да му предложи друго, освен с пот на киселата си физиономия да изкарва своя хляб, то няма какво да се чудим, че той предпочита да играе на стражари и апаши и се опитва да върви по ръба. Виж, ако знаехме как още от най-млада възраст да го привикнем към човечност и милосърдие, това би било най-добрата ваксина против бездуховността и против влечението към престъпен риск. Но каква полза да се говори, щом и днес, както и преди хиляди години, не знаем как да го направим!

„Да присадиш своята доброта в душата на детето, това е толкова рядка операция, колкото присаждането на сърце преди сто години“.

Г. А., сякаш между другото, каза: законът никога не наказва ПРЕСТЪПНИКА. Той наказва някаква трепереща, жалка, изплашена, каеща се твар, която никак не прилича на онзи нагъл, жесток и безжалостен мерзавец, вършил насилия преди много дни (и готов и занапред да ги върши, ако му се удаде да избегне наказанието). Какво се получава? Престъпникът сякаш е ненаказуем. Той или вече не е този, или още не е този, който трябва да бъде съден или наказван... Слава богу, поне смъртното наказание е отменено!

РЪКОПИС „ОЗ“ (5–9)

5. Този беше висок, с една глава над мене, облечен с дълго кожено палто. Влезе, свали огромната си кожена шапка, приглади косата си с ръка и каза спокойно:

— Колпаков. Имам определена среща за седемнадесет часа.

После изтърси шапката си от мокрия сняг, сложи я на масичката под огледалото, свали палтото си, („Благодаря, аз сам...“), и много нежно и с любов го сложи на закачалката.

Тръгнахме към Приемната. Той крачеше широко и безшумно, като на всяка крачка първо издаваше тяло напред, така пристъпват кокошките, и потриваше ръце, сякаш ги мие с въздух. В

приемната се огледа бегло, но внимателно, като че искаше да прецени обстановката, а когато му предложих да седне в креслото, той се настани с вид на човек, готов дълго и търпеливо да чака. Ако се вълнуваше, то умело го прикриваше. Дори спря да си мие ръцете. Аз седнах на мястото си и казах:

— Можете да говорите.

Той се огледа още веднъж, този път с известно недоумение, но бързо се ориентира, (изглежда въобще умееше да се ориентира бързо) и започна да говори. Докато го наблюдавах как говори, не знаех защо си спомних, че Юрий Павлович Герман наричаше такива хора „красиви, но вяли“. Толкова висок, така благообразен, толкова бял, и плещите широки, и праци от здраве, и погледа стоманен, а в същото време някаква вялост и немощ във всичко: движенията плавни и забавени, гласът тих, тонът умерен. Умереност, ето неговият лозунг. Умереност и акуратност.

Той говореше в пространството пред себе си. (Откъде е разбрал, как ли се е досетил, че не аз съм неговият събеседник, щом в Приемната бяхме само двамата!...) Говореше като на доклад пред началството — без да чете, без да се запъва, но и без да се увлича много. Само понякога, когато ставаше дума за цифри, поглеждаше в малко листче, оказало се незабелязано в ръката му. Макар докладът му да беше без предварително заглавие, след първите няколко изречения се разбра, че става дума за „Необходимите организационни и кадрови мероприятия, за подготовката и провеждането на кампанията по Страшния съд“.

Според моя хронометър, той говори почти десет минути — не достигнаха осемнадесет секунди, за да бъдат точно десет. Когато завърши, внимателно остави листчето си до пепелника върху полираната поставка на стенното огледало, сплете пръстите на големите си бели ръце и чинно ги отпусна на коленете си.

Демиургът мълча цяла минута, преди да зададе първия си въпрос:

— Предполагам, Звярът, който излиза от морето, това сте вие, така ли? — запита той.

Колпаков забележимо трепна, но отговори веднага, без никакво забавяне:

— Нямам възражения.

Демиургът изведнъж заговори с онзи Специфичен кадифен глас на актьор от старата театрална школа, който звучеше на приливи и отливи, и много красиво процитира:

— „И звярът, който видях, приличаше на леопард, и краката му бяха като крака на мечка, устата му като уста на лъв; и змеят даде нему силата си, престола си и голяма власт.“^[15] Змеят сигурно съм аз, така ли?

Колпаков си позволи да изобрази на лицето си бледна усмивка.

— Извинете, но не мога да се съглася. Според даденото щатно разписание, това по-скоро е другарят Прудков, Ахасфер Лукич.

Отговорът беше пълна тишина и усмивката изчезна от бледото лице, което стана още по-бледо. След малко Демиургът заговори отново:

— „...поклони се на звяра, казвайки: Кой е като този звяр и кой може да воюва против него? И даде му се да говори с устата си горделиво и богохулно; даде му се още власт да действа четиридесет и два месеца...“^[16] Добър вкус имате, Колпаков.

— В някои преводи се казва: „четиридесет и две години“ — възрази Колпаков малко по-високо.

— И вие, разбира се, предпочитате точно тези преводи. Да, добър вкус имате и добре се ориентирате. И как възнамерявате да предизвикате Третата и последна? Конкретно!

— Мисля, че едно случайно изстрелване... едно случайно неточно попадение... Струва ми се, това би било вече достатъчно, за да...

— Първо, това не е достатъчно — прогърмя гласът на Демиурга. — Второ, дори и да съумеете да организирате тази кланица, знаете ли как ще свърши тя? Слушайте, вас въобще учили ли са ви, че след шест месеца ще загине от деветдесет и пет до деветдесет и осем процента от цялото население? Тогава пред кого всъщност имате намерение да говорите „гордо и богохулно“ цели четиридесет и два месеца... а да не говорим за години?

Лицето на Колпаков беше останало без капчица кръв, но той не мислеше да се предава.

— Извинете — отвърна той напористо, — но аз изобщо нямах намерение да конкретизирам началото на хаоса. Винаги съм предполагал, че точно този момент ще бъде решен по ваше усмотрение. И железните скакалки на Авадон... и конните ангели-унищожители... и звездата Пелин... Въобще целият комплекс от дестабилизиращи мероприятия... Аз в никой случай не мога да поема отговорността за оптималния избор...

— Той не можел да поеме отговорността! — продължаваше да гърми гласът на Демиурга. — Не разбирате ли, че точно това е главното — оптималният избор! Максимум оцелели кози, при минимум агнета!

— Разрешете да отбележа! — не се предаваше Колпаков. — Започне ли хаоса, всичко останало е моя работа. Няма да остане нито едно агне! Колкото до хаоса... Съгласете се, че това е извън моята компетенция!

— Е, чак пък извън... — каза саркастично Демиургът. — Я погледнете какви сте ги насъчинявали тука... Между другото, кои са, според вас агнетата?

И пак не трепна Колпаков. Отвърна пак като по книга:

— Доколкото ми е дадено да прозра висшите цели, това са сеячите. Сейте разумното, доброто, вечното. Мисля, че това е казано за тях.

— Ясно — каза Демиургът. — Свободен сте. Сергей Корнеевич, изпратете го.

Аз станах. Колпаков още седеше. На бузите му пламтяха червени петна. Тъкмо разлепи устни, за да каже нещо, когато Демиургът повиши глас:

— Да се изпрати! Не му подавайте палтото!

И се надигна нещастният Колпаков, и тръгна с наведена глава към антрето, и свали от закачалката разкошния си черен кожух, и дълго се мъчи като слепец да налучка ръкавите му, и се тресеше мъжествената му челюст, а наоколо кръжеше появилият се неизвестно от къде Ахасфер Лукич, стиснал чантата си като пушка готова за бой, и говореше непрестанно като латерна — гукаше, гълголеше, покрякваше като жерав:

— Не го преживявайте толкова, драги, не сте нито първият, нито последният, от къде да знаем ние с вас дали пък не е за добро... Четиридесет и две години все пак не са малко — толкова труд, толкова работа, такова адско напрежение и ни минутка отдих, никакво отпускане... Оставете тия глобални мероприятия! Ами че така щеше да се наложи да вдигнете ръка срещу своето отечество, срещу цялото човечество! Дали си струва? Не е ли по-добре да помислите най-напред за себе си, за това, какво ви е нужно лично на вас? Нещо, така да се каже, персонално... и в рамките на съществуващата действителност... без да се засягат никакви основи... Да речем, началник отдел, а? Само като начало, а?

Така и излязоха от апартамента — Ахасфер Лукич беше прегърнал Колпаков под талията, поглеждаше го отдолу нагоре в лицето и все гукаше, все гълголеше и покрякваше. Чувах как бавно слизат по стълбите и Колпаков, който явно се беше вече опомнил, високо и обидено отговаря нещо, но ехото по стълбите изкривяваше думите и те не се разбираха.

Аз заключих вратата, върнах се в Приемната, оправих отместеното кресло, а после взех от огледалото забравеното листче със записките на Колпаков и се опитах да ги прочета, но не можах да разчета нищо, освен безсмислени съчетания: „убл“, „опр“, „П сзд“. Минах в Стаята и седнах на нара да чакам заповеди. Заповеди нямаше, липсваха и обичайните недоволни коментари. Черната крилата канара до прозореца беше няма и неподвижна като паметник на Отвращението. Сетне се върна Ахасфер Лукич, запъхтян от изкачването до дванадесетия етаж и много доволен. Като метна чантата си в ъгъла, той седна до мен и каза:

— Ето това е един от случаите, когато не изпитвам никакво удовлетворение. Фактически аз го измавих. Тези глупости, дреболии, които му натрапих, на него въобще не са му нужни... Нужно му е Велико служене! Той е създаден, за да служи! Така че всички, които са под него, да са в калта, но и самият той пред висшестоящия да се търкаля в праха... А пък аз му предложих вила на морето...

— Те всички или са хирурзи, или правачи на счупени кости. Сред тях няма ни един терапевт —

произнесе Демиургът, без да се обръща.

Според мен това беше някакъв цитат, но не можах да си спомня откъде и сигурно затова не разбрах какво искаше да каже.

6. Разговори за историята. За новата история, за най-новата, и, особено често, за древната история. Ахасфер Лукич знае всичко от историята. Вярно, има един-два пропуска (например, Централна Америка, шести век — „Тук съм малко повърхностен...“), но за останалото е извънредно осведомен, завладяващо многословен и подчертано парадоксален. „Не, не беше така — обича често да повтаря той. — Съвсем не беше така.“

Юда. Да, имало такъв сред тях. Жалък сополанко, хлапе, дрисливо пате. Какво предателство?! Престанете да повтаряте клюки. Той просто правеше това, което са му заповядали, и това е. Той въобще беше слабоумен, ако искате да знаете...

„Не мир ви донесох, но меч“. Не е казвано такова нещо. „Не мир ви донесох, но меч... та за мир“ — това прилича повече на истина и би могло да е казано така. Да, разбира се, че по арамейски подобна игра на сричките е невъзможна, но нали по арамейски не е звучало така. „Не сито чрево ви обещавам, но вечният глад на духа“. Забележете, че така би го написал един явно интелигентен човек. А на практика, едва ли Учителят би рискувал да се обърне с такива думи към тълпите гладни, окъсани и унижени хора. Това просто би било нетактично...

Ясно е, че Той предварително е знаел всичко. Не е предчувствал, не го е виждал предварително, като ясновидец, а просто е знаел. Та нали Той сам е организирал всичко. Бил е принуден да го организира.

„Осанна“. Каква ти тук „осанна“, когато има ден-два до Пасхата, когато в града са се насъбрали десет хиляди проповедници и всеки проповядва своето. Същински Хайдпарк. Никой никого не слуша, шум, джебчий, проститутки, стражата се побърква от тичане... Каква ти проповед за добро и мир, когато всички са били готови със зъби да разкъсват окупаторите и, ако са слушали някого въобще, това са били антиримските агитатори. Иначе защо, според вас, Той би се решил да отиде на кръста? Тъкмо това е бил Неговият единствен шанс да говори така, че да Го чуе множеството! Това е странна и страшна постъпка, не споря. Но за Него е нямало никаква друга трибуна, освен кръста, Поне от просто любопитство е трябвало да се съберат, поне само ей така да позяпат. И тогава Той би им казал как да живеят занапред. Не се получило. Почти не се събрали хора. И после, оказва се, че това е невъзможно — да се проповядва от кръста. Защото боли. Непоносимо. Неопишуемо.

7. ...Аз бях напълно отчаян. Изглежда започвах да изпадам в истерия. Не можех да се владее. Не си спомнях как съм се оказал на стълбищната площадка. В ушите ми бучеше. Не зная дали бученето идваше от кръвта, завъртяла се на бесни спирали в помрачения ми мозък, или беше ехо от удара на вратата, която с всичка сила тряснах след себе си. Когато се посъвзех, макар все още да треперех, спуснах се един етаж надолу и седнах на калорифера.

Леденото желязо силно ми убиваше, но няхах сили да стоя. Не беше само до силите, просто не ми идваше на ум, че мога да се изправа на краката си. Целият се съсредоточих върху процеса на запалването на цигара. Шарех по джобовете да си търся цигарето. Дълго измъквах с разтреперани пръсти цигара от пакета и скъсах две, преди да сложа третата в цигарето. След това започнах да чупя кибритени клечки, докато най-сетне успея да запаля, но едва дръпнах за пръв път и чух стъпки.

Някой много бодро се изкачваше по стълбите. Дрехите му шумяха енергично и напористо, дишаше мощно като спортист, и даже си тананикаше нещо заедно с дишането. Нещо класическо — дали „Утро над Москва река“, или „Боже, царя пази“. Злобно си помислих: ама че весел и енергичен клиент, сигурно идва с някаква специална гадост, с някаква гадост екстра класа, от която да им прилошее на всички наоколо, жените да плачат, стените да повръщат и стотина негодяи да реват: „Бий! Бий!“...

Той ме видя и спря един етаж по-долу. Моята фигура на стълбите го завари неподготвен. Тя го

принуждаваше незабавно да си придаде респектиращ и по възможност внушителен вид, от който да проличи, че пред вас стои не някоя отрепка, не някой кресльо от дискотеката, не някакъв полуоткачен фантазюр, а солиден човек, личност с богат опит, с тежест и с връзки в обществото, човек готов да предложи, да подари, да пожертва една идея, която дълго е обмислял в тишината на личния си кабинет и е шлифовал в спорове с хора заслужили, обичани и високопоставени. Неговата квадратна русоляво-безцветна физиономия с остатъци от юношеска руменина по белите, сякаш посипани с пудра бузи, наглите светлосини очи с пухкави, като на педераст ресници — всичко това за миг ми се стори познато. Дали в някоя реклама, или на някой плакат, но вече бях виждал някъде този сладникав набор... Не исках и да се опитвам да си спомня. Захапах цигарето в ъгъла на устата си, стиснах здраво челюсти, така че почувствах как се схващат от злоба, и станах от калорифера, а когато заслизах срещу него, изведнъж се улових спазматично да удрям по перилата с отворена длан.

Той бързо свали лекомислено килнатата си назад шапка, притисна я към гърдите си и кимна отсечено, по белогвардейски, от които светлите му коси леко се разпиляха. Сега вече по гадната му мутра ясно се прояви джентълменския набор, съответстващ на случая: солидност, отпечатък на богато минало, отблясък на задълбочено обмислена идея. Точно тогава си спомних откъде го познавам. Това беше Марек Парасюхин, по прякор Сючка, с когото заедно завършихме гимназия, а после, след като завърши всичко, което се полага в такива случаи, той стана литературен сътрудник в едно тъничко младежко списание със съмнителна репутация, ходеше с черни кожени дрехи (без, разбира се, да подозира, поради своята ограниченост, че това е униформата не само на велосипедистите от специалните части на СС, но и на американските „синички“), публикуваше статийки, в които се опитваше да реабилитира Фадей Булгарин^[17] или да доказва кръвното родство на княз Игор^[18] и Одисей^[19] от Итака, а в графата „националност“ на анкетните карти пишеше „великорусин“. Освен това знаех, че в определени кръгове се интересуват от него.

— Ти защо си се домъкнал тука бе, животно такова? — едва изрекох аз със задавен от злоба глас, докато се приближавах заплашително към него.

Той гледаше срещу светлината, а аз бях в сянка, затова не можеше да различи чертите на лицето ми и да ме познае, пък и сега, със задна дата, си давам сметка, че до определен момент той е възприемал всичко като своего рода проверка, като някакъв вид изпитание. Ухили се красиво и широко и отвърна:

— Явявам се по покана. Имам честта да се представя, фамилията ми е Парасюхин.

— Кучи син си ти и мръсна гад — казах аз, докато с наслаждение го хващах за предницата на ризата.

Усмивката му стана малко по-бледа, но той продължи да рапортува:

— Готов съм да докладвам. Имам проект, предварително одобрен...

— За какъв проект ми говориш, бе? — изхриптах аз и продължих да намотавам ризата му на юмрука си. Пред очите ми се мерзелееше. Завладя ме отвратителното чувство за априорна безнаказаност. Нали цялата тази сган изпитва наслада не само когато издевателства над тези, които са й попаднали в лапите, тя се наслаждава и на собственото си унижение в лапите на този, когото смята за по-висш от себе си.

Парасюхин само изписка: „Ама това... Разрешете...“ — и веднага продължи:

— Имам проект за пълното и окончателно решение на националния въпрос в пределите на Велика Русия. Като се има предвид застрашителното размножаване на инородците... като отчетем факта, че великорусите вече не съставляват абсолютното болшинство... С помощта на най-новите достижения на културата и технологията... Без излишна жестокост, която не е характерна за широката руска душа, но и без излишна мекушавост, произлизаща от същото забележително руско качество... Така наистина... малко ми е ... неудобно да... дишам... Особено внимание е отделено на проблема с евреите. Да не повтаряме грешките на свети Адолф! Никакви „нутциге юде“^[20]!...

С лявата му треснах един между очите, ама така, че си разбих всички кокалчета на пръстите. Болката се стрелна по ръката ми чак до рамото. Той изохка и замълча. Ние бяхме застанали на

площадката лице в лице, люшкахме се и дишахме тежко като борци на тепиха. С дясната си ръка го държах за ризата и го теглех към себе си (съвсем не знам защо го правех, а ми е гадно да предположа, че съм се канел да му ухапя носа), лявата висеше безсилно, искаше да удрия, но не можеше, а той слабо се съпротивляваше, от разбития му нос течеш кръв, подивелият му поглед не можеше да се концентрира. Намери обаче сили отново да изобрази на лицето си усмивка и да продължи:

— Полуостров Таймир^[21] да се преименува на Нова Галилея^[22]... или Ледовита Галилея... Район, който отдавна трябваше да бъде разработен... и няма да се навират в очите на никого... Третата световна отдавна е обявена... ционизмът против целия свят...

Блъснах го надолу по стълбите и изтичах след него. Подгоних го с ритници и с оцелелия си юмрук площадка след площадка, а той още не можеше да разбере, все се опитваше да се оправдае. Лицето му беше разбито до кръв, палтото му беше останало без нито едно копче, беше си изгубил шапката, но всеки път щом се отдалечеше от мен на разстояние един изпънат крак, се хващаше за перилата, ревностно блещеше очи и вричеше своето:

— Язвата на смесените бракове — с нагорещено желязо... Ще бъде късно... Късно ще бъде, руси!...

И изведнъж, на някой от етажите, той ме позна. Разпищя се като жена и с огромен скок се озова на съседната площадка. Пък и аз бях останал съвсем без сили. Седнах на стъпалата и мисля, че заплаках — от болката в ръката, от мъка и безнадеждност.

Той стоеше една площадка по-надолу, раздърпан, целият в черни петна, разтворил разтрепераните си от напрежение ръце и оголил окървавените си зъби, гледаше ме отдолу нагоре и като не можеше да намери думи, все повтаряше:

— Ти си... Ти си... Ти си...

А пък аз го гледах отгоре надолу и с отчаяние си мислех, че ето на, пак не мога да направя нищо, даже и сега, когато е нужно съвсем малко — само да смачкам тази отвратителна отровна гъба и сякаш всичко е в моите ръце, всичко зависи само от мене и никой няма да успее да ми попречи, никой няма да посмее да ми попречи, но въпреки това не мога. Слаб съм, потиснат съм, скован съм, сам съм си вързал и ръцете и краката с взаимноизключващи се принципи... „Смажи гадината...“ — „Не убивай...“, „Ако врагът не се предава...“ — „Човек за човека е брат...“, „Човекът по натура е добър“ — „Плевелите се изскубват от корен...“ И като си помисля само, колко месеци вече живея съвсем близо до източника на най-голямото могъщество, колко отдавна бих могъл да си устроя съдбата, и то не само своята и на своите близки, а и съдбините на света бих могъл да се опитам да устроя! И какво? Нищо...

Оня никаквец, свиня мръсна, гадна Сючка, намери най-сетне нужните думи и изсъска радостно:

— Знам си аз, че жена ти е мелез! А ти си еврейска подлога!

Хвърлих се надолу към него. Щях да го убия. Сигурно. Успях още да видя изпънатата му напред ръка, а после всичко се сля — лилавият блясък, трясъкът на изстрела и силният удар в главата.

Сега ми се струва, че тогава никак не се учудих. Изобщо не ми е минавало през ума, че такава въшка като Парасюхин може да бъде въоръжен. Но когато стреля, аз никак не се учудих.

Дойдох на себе си на работното си място. Отворената папка за писма. Комплект химикалки. Календар. Шестнадесети ноември. Дебел червен флумастер и тънък черен. Всичко беше готово за работа.

Клиентът обаче все още не беше готов за работа. Той се въртеше в креслото, подсмърчаше, шумно дишаше през зъби заради болката и често поднасяше към лицето си вече изцапана мокра кърпичка. На масата пред него не се забелязваха никакви тезиси — или не беше успял да ги извади още, или пък знаеше всичко наизуст.

Главата ми се пръскаше от болка, особено дясната страна, а когато я докоснах внимателно, разбрах, че цялата, заедно с шията, е омотана с дебел слой бинт.

Гръмна гласът на Демиурга:

— Между другото, откъде имате пистолет? Клиентът издекламира с достойнство:

— Всяка истинска идея трябва да умее да се защити. Иначе не струва пукната пара.

След това шумно смръкна кървавите си сопоти. Телефонът над многострадалната ми глава изквака. Вдигнах слушалката.

— Приемете моите поздравления, Сергей Корнеевич — каза Демиургът. — Получихте контузия по време на службата си при мен. Трябва да знаете, че това ще бъде оценено по достойнство. Ще ви помоля обаче занапред да се справяте без да давате воля на ръцете си. Виждате, че аз успявам!

— Да — казах аз.

— А сега — каза Демиургът, — се разпоредете клиентът да започва. И по-кратко.

Аз поставих слушалката и се обърнах към клиента:

— Моля, започвайте. И се постарайте да бъдете по-кратки.

8. Разказват, че когато пред другаря Сталин показвали за пръв път току-що направения филм „Незабравимата 1919-та“, атмосферата в залата с всяка минута ставала все по-напрегната. На екрана другарят Сталин преминавал спокойно, без да бърза, от една историческа ситуация в друга и ощастливявал революцията със своите единствено правилни решения, а наоколо се суетял Владимир Илич и постоянно повтарял загрижено: „По този въпрос трябва да се посъветваме с другаря Сталин.“ Всичко вървяло както трябва, лицето на Вожда, седнал както обикновено малко по-назад заедно с угасената си лула, пораждало у присъстващите все по-тревожни предчувствия. Когато филмът свършил, другарят Сталин се надигнал тежко от мястото си и без да погледне никого, казал напористо: „Всичко това не беше така. Съвсем не беше така.“

9. Та такива ми ти работи значи: Това не беше така, съвсем не беше така.

10. Йоханаан Богослов се родил в една и съща година с...

ДНЕВНИК. 16 юли

Тази сутрин, като се връщах от столовата, някакъв младок, който тичаше по големия коридор, налетя отгоре ми. Изглеждаше като типичен *храст* — целият облечен в зелено и петнисто, бос и главата му пълна с репей. Блъсна се в мене с такава сила, че репейте се разхвърчаха навсякъде, и взе да ме разпитва къде да намерел Г. А. Аз отначало не исках да го осведомявам по въпроса, защото знаех, че Г. А. сега си седи в кабинета и проверява нашите тест-програми, но храстът шумеше, вълнуваше се, махаше с клони и всеки миг беше готов да заплаче. Дясната му буза беше забележимо по-пълна и по-румена от лявата, затова ми стана жал и аз се съсредоточих върху него. В дълбокия кладенец на душата му кипеше само безпокойство, граничещо с отчаяние и затова го отведох при Г. А.

Вече бях забравил за това произшествие, когато Г. А. влезе неочаквано при мене и произнесе обичайната си фраза: „Придружете ме, Княже.“

Лицето на Г. А. не изразяваше нищо друго, освен характерното за него благоразположение. Докато вървахме по булеварда, той не се уморяваше да кима наляво и надясно и да поздравява всеки срещнат и стигнат, а веднъж даже се спря да поприказва с някаква гримирана петдесет годишна старица, но аз чувствах (дори и без да се концентрирам), че той е разтревожен, и то силно разтревожен, много по-силно от обикновено. Тогава си спомних за оня храст и попитах Г. А. защо е идвал да го търси. Той ми отговори, че скоро сам ще разбере всичко и ние влязохме в градския съвет.

Отидохме направо в кабинета на кмета, а там явно ни чакаха, защото секретарката веднага и без излишни приказки отвори вратата пред Г. А.

Кметът вече идваше срещу нас по застланата пътека и с най-разнообразни жестове изразяваше радущие. (На мен ми каза: „Помня те, ти си Вася Козлов“. Ние с Г. А. не го поправихме.) Кметът също

беше разтревожен и това също можеше да се види с невъоръжено око. Те с Г. А. седнаха един срещу друг от двете страни на бюрото, а аз скромно се настаних до стената. Тогава направих конспект и на разговора, който последва и тук го предавам достатъчно близко до оригинала.

Кметът заговори нещо за времето, но Г. А. веднага го прекъсна деликатно — потупа го по ръката и каза: „Чувам слухове, че се готви някаква акция против Флората. Вярно ли е?“

Кметът веднага престана да се усмихва радушно, отмести погледа си и започна да мънка в смисъл, че да, има някои съображения по този повод. „Аз чух, че имате намерение да ги прогоните?“ каза Г. А. Кметът измънка в този смисъл, че дали ще ги гоним или няма, това е отделен въпрос, но има мнение да ги помолим — и от самия град, и от околностите, и въобще. „Ами ако не се съгласят?“ — попита Г. А. „Тъкмо там е работата я!“ — каза разпалено кметът.

Г. А. попита кой се е захванал с това и защо така из един път. Кметът отговори, че във връзка с тая трижди проклета Флора отдавна го притискат от всички страни, а сега след тоя трижди проклет концерт на стадиона, сякаш всички са побеснели. Г. А. каза, че според неговите сведения на концерта не е станало нищо особено. Кметът възрази: все пак, четирима контузени, строшили са стъкла за около пет хиляди, преобърнали автобус, смачкали две коли — груба сметка към петнадесет хиляди.

Г. А. Какво общо има това с Флората?

Кметът. Било е пълно с флорове. И четиримата пострадали са флорове.

Г. А. Нали там не е имало само флорове? Имало е студенти, работническа младеж, войници. Имало е и „бодливци“.

Кметът. „Бодливците“ отдавна са се изпарили, а твоите флорове са подръка. Набиват се в очите на всички и им пречат да живеят.

Г. А. се осведоми на кого персонално флоровете пречат да живее. Стана ясно, че главният противник на крайградската Флора е началникът на отдел „Просвета“ Ребека Самойловна Гинсблит. Не стига дето тя самата мята гръм и мълнии, ами отгоре на това и настървените родители я дразнят и я насъскват. Флората привлича децата като магнит. Бягат от къщи, бягат от училище, бягат от спортните лагери. Ужасни маниери, ужасни дрехи, ужасни нрави, нищо не четат, даже телевизия не гледат. Маса сексуални проблеми. Страшни неща стават в тази област. И наркотици! Ето, това е най-страшното!

Следва милицията. Те твърдят, че половината от всички хулигански прояви и три четвърти от дребните кражби в града за последните две години са работа на флоровете. Въобще, Флората ежедневно и ежечасно поражда престъпност. Освен това, върху милицията оказват натиск от заводите, заради текучеството и самоотлъчките сред младите работници, от клубовете, от комсомола, от домсъветите, а също и ветерани, отрядници, арендатори и други разни. Над две години вече всичко това се трупа на гърба на кмета, а сега сякаш всички са били държани на въже и той, кметът, се страхува, че всеки момент може да се стигне до насилствени действия, нещо, което той, кметът, не понася и няма намерение да понася. Той, ако искате да знаете, може и оставка да подаде в една такава ситуация, тъкмо приближава и сесия...

Г. А. В никакъв случай не трябва да подаваш оставка. Не трябва да кършиш ръце от мъка и печал. Ти си кмет и си длъжен да контролираш ситуацията. Ти си първият човек в града, ти си лицето на града. Затова са те избрали. Ако отстъпиш пред тези екстремисти, ще се опозориш пред цяла Русия и пред целия свят.

Кметът. Мене няма какво да ме убеждаваш. Опитай се да убедиш тях.

Г. А. За това не се безпокой. Аз пък искам да бъда спокоен, че няма да ме подведеш ти.

Кметът. За тебе може да са екстремисти, но това са ми най-близките помощници, имам още много да работя с тях, а без тях съм като без ръце. Ако искаш да знаеш, най-страшни са родителите! С тях не можеш да си поговориш както си говорим ние с тебе или, да кажем, с Ребека. На тях логиката не им действа!

Г. А. Ребека също не е лесна. Между другото, за нея Флората е само предлог. Тя се цели много по-далече.

Кметът. Знам. В тебе се цели.

Г. А. (Поглежда демонстративно към мен.) Тихо, тихо, Пьотр! Деван лез анфан^[23]!

Кметът отново завърта разговора към това колко му е трудно. Наближава есенната сесия на съвета. Разни люде искат намаление на регионалния данък. Договорът с грузинците вече е сключен, а проектът още не е готов. През ноември в обсерваторията ще има европейска конференция, ще дойде самият Делонж, а къде ще ги настаняваме? Стария хотел съборихме, новия още не сме го построили и до половината. И така нататък. С една дума — тъкмо си е време човек да подаде оставка. Г. А. се смее, потупва го по ръката, но продължава да се тревожи както преди. Виж на кмета явно му олекна. Сигурно просто е нямал на чие рамо да поплаче.

Г. А. Значи, разчитам на тебе!

Кметът. Кмет помага, но в кошара не вкарва.

Двамата се смеят. В този момент в кабинета се напъхва някакъв деятел с папка под мишницата. Дългуч, косата му бяла като сняг, а лицето младежко, остро и червено като на индианец. Облечен безупречно. Одеколонът му сигурно се усеща из цялата сграда. В началото ми допадна, още повече, че се включи в разговора от движение, и то на страната на Г. А. Пред него Г. А. изобщо не си отвори устата, а той изсипа пред кмета същите безотказни аргументи: лицето на града, срам пред цяла Европа, няма защо с бездействие да се поощряват кресльовците и паникьорите. Дори добави към тях и някои почтителни, но твърди упреци към „господин кмета“: не може да се проявява нерешителност, колебанията са залог за поражение, отдавна е време да удари по масата и да покаже кой е истинският стопанин на града.

От контекста на изказването му разбрах, че в града той е главният по културата. Целият културен живот тук се крепи върху неговите широки плещи и той единствен го вдъхновява, разбира се, с поддръжката на „господин кмета“ и въпреки съпротивата на разни кресльовци и паникьори. (Ако сам не се похвалиш, няма кой да те похвали.) Оказва се, че и концертът на Джихангир на нашия стадион е също негова лична заслуга. Именно той, въпреки кресльовците и паникьорите, е привлякъл Джихангир при нас направо изпод самия нос на Оренбург и ето че сега цяла Европа пише за нас, а не за тях.

Всичко това допаднаше на кмета и той се ободряваше направо пред очите ни докато изведнъж ни в клин, ни в ръкав, Г. А. каза: „Пьотр Викторович, аз смятах, че ще говоря с вас насаме. Ако сте заети, мога да дойда и по-късно.“ Каза го с един такъв неприятен и даже свадлив тон. Настъпи много неловка пауза, ченето на кмета за малко да се откачи от изненада, а нашият културтрегер стана толкова червен, че чак почерня. Впрочем, той бързо се овладя, извини се и усмихнат заговори, сякаш нищо не е станало. Каза, че всъщност се е отбил само за минута, колкото да поднесе за подпис ето тази сметка. Кметът я подписа, без да чете и след още едно извинение културтрегерът си отиде. След това се проведе следният разговор:

Кметът. Е, Георгий Анатолиевич, учуди ме, много ме учуди ти, братче! Единственият човек в града, който те подкрепи, а ти се държиш с него като с враг!

Г. А. (с тон, който ми се стори умишлено нравоучителен). Аз, Пьотр Викторович, нямам нужда от поддръжката на какви да е хора. Аз, Пьотр Викторович, съм придирчив човек.

Кметът. А аз не придирам, така ли? Много ти благодаря. Моето мнение, обаче е, че всеки, който се застъпва за доброто дело, е мой съюзник. Независимо от това, дали той ми харесва или не, дали ми е симпатичен или антипатичен.

Г. А. За доброто дело не винаги се застъпват с добри намерения. Представи си, например, че магазинът, който търгува с военно имущество, е затрупан с употребявани десантни комбинезони. Кой е главният потребител на тези парцали? Флоровете. Тогава кой ще бъде най-големият защитник на Флората? Управителят на този магазин.

Кметът. (С огромно подозрение.) Ти май намекваш за нещо?

Г. А. Засега не намеквам за нищо. Искам да кажа, че около доброто дело винаги се трупат най-различни хора — и добри, и не много добри, и пълна измет. Флората е пазар за пласирането на наркотици. Ударът по Флората е удар по наркомафията. Помни ми думата, ако утре в града започне дискусия, вестниците веднага ще пишат, че аз съм най-големият мафиоз. А тебе ще обвинят, че си ми

съучастник!

Кметът, (смаяно). Олеле, мале! За това пък не бях си и помислял.

Г. А. Ето, сега си помисли. И бъди готов: предстои ни битка, по-тежка от онази на изборите.

Когато си тръгнахме, Г. А. ме попита какво мисля по този повод. Не е много приятно да кажеш на своя учител, че не си съгласен с него, но истината е по-ценна, и затова отговорих честно: Флората активно не ми харесва. Смятам, че тя е извор на всякаква мръсотия, която изтича към града и затова моите симпатии се оказват на страната на неговите противници. Друг е въпросът, че аз също не приемам и съм против насилствените действия. Язвите трябва да се лекуват, а не да се секат с брадва. Така че в това отношение съм на страната на Г. А.

Той помълча малко, а после запита какво мисля за свободата да избираш начина си на живот. Отвърнах, че разбира се, трябва да има пълна свобода, но при условие избраният начин на живот да не пречи на никого. „Така че в това отношение ти си на страната на Флората, така ли?“ — доста иронично каза Г. А. Обърках се, но за не повече от половин минута. След това възразих, че никога не съм отричал Флората напълно. Ясно е, че тя има и своите плюсове, иначе нямаше да привлече толкова много хора.

Според мен, Г. А. хареса това мое разсъждение, но разговорът приключи, защото вече бяхме влезли в градския отдел „Просвета“ и се оказахме пред секретарката на завеждащия. Секретарката влезе в кабинета на Ребека и се забави доста дълго, така че за да запълним безполезното стоене, ние разглеждахме миналогодишната изложба на детски рисунки, окачена по стените. Хареса ми едно акварелче със заглавие: „Моят любим учител“. Беше нарисуван Г. А., но неизвестно защо — по време на обед. В едната му ръка имаше огромно парче торта, в другата — огромен черпак, пълен със сладко и още един огромен буркан със сладко стоеше на масата пред него. Явно момченцето беше събрало на рисунката всичките си любими неща.

След това се явихме.

Ребека Самойловна се ръкува с Г. А. и веднага запита: „А какъв е този юноша?“ Г. А. отговори: „Това е мой випусник и ще му бъде полезно да послуша. Нали не възразяваш?“ Отначало Ребека май искаше да възрази, но после по някаква причина се отказа. Тя ми подаде ръка и ние се запознахме. Аз седнах в ъгъла и се приготвих да гледам и да слушам.

Тя не е съвсем млада, но е страхотно красива. Затова в началото мислите ми малко се объркваха. Трябваше много дълбоко да осъзная колко голям враг на Г. А. е тя, за да престана да виждам в нея жената. (Изобщо, те с Г. А. се познават от най-древни времена. Заедно са учили в педагогическия техникум в Ташлинск, а после и в Оренбургския педагогически институт. Той е с три години по-възрастен от нея. Струва ми се, че и техните бащи са израсли заедно и даже заедно са воювали някъде. Сигурно в Афганистан. Поразително красива жена. А каква ли е била преди тридесет години?)

Г. А. мина направо на въпроса. Каза, че е дошъл да я помоли най-покорно да смекчи своята позиция спрямо Флората. Наричаше я Беки и я гледаше почти умолително. Тя студено възрази в смисъл, че на тая тема са говорили поне сто пъти и да се очаква от нея да смекчи позицията си е просто нелепо. Или, може би, Флората е престанала да бъде източник на нравствена проказа? Или, може би, Г. А. е измислил нови аргументи, които могат да успокоят обезумелите от безпокойство родители. Или е изобретил начин да пази неустойчивите ученици от ниските съблазни на Флората. Може би е открил такива лъчи? Или някакъв сироп? Впрочем, тя го наричаше Жора и в гласа й имаше повече ирония, отколкото неприязън.

Г. А. не прие ироничния тон. „Ти представяш ли си ясно как ще стане това? — попита той. — Тези момчета и момичета ще ги влачат за краката и въобще както дойде, ще ги хвърлят в камионите, ще ги бият и те ще бъдат целите в кръв. После отново ще ги хвърлят във вагоните като дърва и ще ги откарат нанякъде. За нищо ли не ти напомня това?“

Лицето й стана малко по-бледо и по-строго, но тя веднага възрази, че Г. А. съгъства боите, а всичките тези ужаси съвсем не са задължителни. Всичко ще бъде направено напълно коректно и в рамките на човечността.

Г. А. отговори: „Ти много добре разбираш, че при изпълнението на такава акция не може да има

никаква коректност. Нашите отрядници и милиционери са същите обикновени граждани, същите обезумели от тревога родители и роднини, или просто хора, които ненавиждат Флората. При най-малката съпротива тя няма да могат да се овладеят и ще започнат да раздават правосъдие. После ще се опомнят, ще им стане непоносимо срамно и за да спасят съвестта си от тоя срам, ще започнат дружно да се оправдават един пред друг и в края на краищата ще започнат да си представят, че тази позорна страница от техния живот е всъщност най-героичната, а това значи да увредят психиката си за цял живот.“

Тя запуши нервно, като чупеше клечките, и отново каза, че Г. А. стъгствал боите и че и тя самата, разбира се, не вижда нищо хубаво в тази акция, но съвсем няма намерение да я разглежда като някаква престъпна трагедия. Най-главното е всичко да се организира грижливо и точно. Разбира се, на всички участници ще бъде внушено, че те действат в името на доброто и трябва да действат само с добро...

Г. А. я прекъсна: „Ловя се на бас — каза той предизвикателно, — че ти няма да се осмелиш лично да присъстваш на тази акция. Ще организираш всичко грижливо и точно, ще произнесеш нужните речи и ще дадеш най-правилните напътствия. Но самата ти ще останеш тук, зад това бюро, със запушени уши и затворени очи, ще седиш и мъчително ще чакаш да ти докладват, че всичко е приключило повече или по-малко благополучно.“

Тя едва се сдържаше, но заяви, че не желае повече да слуша тези мрачни пророчества, и е абсолютно убедена, че няма да се случат никакви ужаси.

Г. А. печално каза: „Ти се клеветиш. Нали виждам, че в нищо не си убедена. Не вярваш в магическата сила на инструкциите и напътствията. Знам, че си умна и познаваш хората. Сигурен съм, че ще се погрижиш всички болници в града своевременно да бъдат приведени в пълна готовност. Ще задействаш и медицинските части на съседните военни поделения, а в тила на твоята армия срещу Флората ще тръгнат десет, двадесет, тридесет линейки... Самото решение да организираш акцията вече е направило пробив в твоята съвест. Сега си започнала да кърпиш този пробив и ще продължаваш да го кърпиш...“

В този момент тя избухна и почти се развика: „Стига с тая демагогия! Престани да ми извиваш ръцете! И не си въобразявай, че ще взема да лея сълзи за пробитата си съвест, когато става дума за съдбата на децата, тровени ежедневно от тази зараза...“

Изведнъж, съвсем не навреме, пак ме присви корема, ама така, че очите ми без малко щяха да изскочат и почти престанах да чувам каквото и да е, просто не ми беше до това. (Не знам дали е от възрастта, или болест, или пък нещо психическо, но когато те присвие, няма никаква разлика. Важното е, че не можеш да скочиш и да изтичаш навън, пък и не знаех къде им е съответното заведение.)

Седях притиснал корема си с ръце и се молах само за едно — да не проличи по лицето ми. Припомнях си разни неща: харакири, рак на стомаха, лисиче яде вътрешностите на млад спартанец. Сега просто се гордея, че независимо от моето нещастие, все пак чух, запомних и даже записах някои неща. Всъщност записах само това, което говореше Г. А.. От Ребека в паметта ми е останал само резкия, почти истеричен глас, от който болките ми забележимо се усилваха, сякаш попадаха в резонанс с него. И още нещо — колкото повече тя викаше срещу Г. А., толкова по-тихо и печално говореше той.

Човечността е единно цяло. Тя не може да се дели на части и да се напъха в различни калъпи. А тази човечност, която проповядвате вие, се състои само от принципи и цялата е разпределена на отделни полици и вече я няма, останал е само един сборник с правила. Твоят ученик по-скоро ще предпочете да изгори старите си обувки, отколкото да ги даде на някой от босите флорове. И ще се смята за човечен в най-висша степен. „Иди и работи за тях!“ — ще каже той.

(Спомних си, че миналата седмица някакъв тип дал на Флората един сандък развалени консерви. Смятам, че бих могъл да обоснова логически позицията, от която това деяние изглежда като висша проява на човечност. Първа теза: човечността трябва да има здрави юмруци... И така нататък.)

Човечността стои по-високо от всичките ви принципи, каза Г. А. Човечността е по-високо от всички и всякакви принципи. Дори и тези, породени от самата човечност.

После забелязах, че те, който знае защо, вече говорят за лиците. Оказа се, че съществуват две крайни мнения. Едните смятат, че лиците трябва да се закрийт като елитарни учебни заведения, които противоречат на демокрацията, а другите — че системата на лиците, напротив, трябва всячески да се разширява и в страната да се откриват не три лица годишно, както е сега, а тридесет и три. Или триста тридесет и три. Интересното в случая е, че и в единия, и в другия вариант по възможно най-добрия начин се слага край на самата идея за лиците като училища, в които обучават бъдещите учители.

Не зная дали Г. А. е забелязал моето състояние, или е отпаднала необходимостта от по-нататъшното продължаване на беседата, но изведнъж (както ми се стори, без никаква причина) той стана и каза:

— Е, скъпа моя Беки, какво ще кажеш, гадно ли е да се чувстваш като Макиавели^[24] в рокля?

Произнесе го с такъв странен глас, че всичките ми болки минаха отведнъж и аз се оправих — напълно мокър от пот, но свеж като репичка.

По лицето на Ребека изведнъж избиха червени петна, тя се състари и погрозна, но заяви предизвикателно:

— Нямам понятие какво имаш предвид.

Което си беше чиста лъжа. Разбираше отлично какво има предвид Г. А. За разлика от мене. Тогава Г. А. каза, вече съвсем тихо:

— По лицето ти присъдата чета, за мен и за моето дело.

И ние си тръгнахме. След като се сбогувахме вежливо.

(Завихме надясно и много бързо се озовахме пред вратата на тоалетната. Спасителен въпрос за тройка: дали отидохме там, защото Г. А. имаше нужда от това, или той деликатно ми даде възможност да се възползвам? Пита се тогава, кое е по-правилно: да проявиш такава деликатност, която после ще накара по-младия да си блъска главата, дали в нея не е скрит някакъв унизителен опит да бъде манипулиран той, младият, чрез самодостатъчност; или да му кажеш направо — тоалетната е надясно, аз ще почакам тук. Може би, това за момент ще му се стори неприятно нетактично, но пък няма да има никакви обременяващи съмнения и рефлексии. Не знам. Не зная даже важно ли е това и дали си струва да мисля за него. Самият Г. А. сигурно не мисли за такива глупости и в подобни ситуации действа напълно рефлекторно. Но пък, от друга страна, същият Г. А. твърди, че в отношенията между хората няма незначителни неща.

Докато слизахме по стълбите Г. А. предложи цитат: „Вървели глупаците към къщи и въздишали. Единият взел гуслата^[25] си и запял... Откъде е това?“ Вместо отговор аз продължих: „Недей шумя, мале, ти зелена горо...“ Този път обаче липсваше удоволствието, което обикновено изпитвахме при размяната на подобни реплики. Поне при мен беше така. Когато излязохме от сградата, Г. А. изведнъж спря, погледна ме сякаш гледаше през мене и каза замислено: „Когато добрият гражданин на една цивилизована страна няма към кого вече да се обърне, той се обръща към милицията.“ И ние тръгнахме към градското управление на милицията. Три спирки с автобус. Доста горещо. Никаква сянка.

Тъкмо минавахме покрай входа на „Снежанка“ и един много млад гражданин, който изглежда ни причакваше, тръгна редом с Г. А. С поглед, насочен право напред, без да извие глава, той му каза тихо: „Вече гласят автобусите“. Познах го, това беше оня същия храст, но пече без репейи в косите, измит и облечен цивилно като всички добри граждани.

Г. А. не отговори, само кимна в знак, че информацията е приета. Хлапакът веднага изостана, а Г. А., не знам защо, тръгна по-бавно, без предишния вътрешен нерв, сякаш се разхожда, даже скръсти ръце отзад. Така се разхождахме чак до самия вход на градското управление. Той мълчеше, а аз — още повече. Пред входа изведнъж спря и застана някак особено стабилно. „Не — каза, — все още не съм готов за този разговор. Да си вървим в къщи, ваша светлост“.

Много внимателно и подробно препрочетох всички записки от последните дни. Какво не ми харесва:

1. Не ми харесва, че Г. А. така активно защитава Флората. Милосърдието си е милосърдие, но, по същество, тук става дума за избор между благополучието на едни, все пак, отрепки и социалното

здраве на моя град.

2. Не ми харесва, че Г. А. явно ще остане сам, без подкрепа. Щом даже на мен не ми се иска да го подкрепя, тогава какво да кажа за Ваня Дроздов или Серьожа Сенко?

3. Не ми харесва и това, дето съм го написал. Хората са неизмерими като безкрайността. Не можем да кажем, че една безкрайност е по-добра, а друга по-лоша. Това са основни неща. Аз предпочитам едните за сметка на другите. Това е много голям грях. Пак се забърках.

В лошо настроение съм, нещо ми тежи на душата. Ще вечерям и веднага лягам да спя.

17 юли. 5 часа сутринта

Събитията се развиват странно.

Към полунощ почука Г. А. и без всякакви обяснения нареди аз и Мишел да се обличаме. (Аз бях поспал около три часа, а Михей едва беше затворил очи.) Облякохме се и се качихме в колата — Г. А. на кормилото, а ние на задната седалка.

Отначало си помислих, че Г. А. най-сетне е решил да ни пусне да работим нощна смяна в клиниката, но ние тръгнахме в съвсем друга посока, към университета, и спряхме в сянката на един нов строеж близо до трети блок на общежитието за бивши ергени. Там Г. А. нареди на Мишел да седне зад кормилото и да чакаме, а той се отдалечи — пресече градинката и се мушна в пети вход.

„Ко-о-олко интере-е-есно“ — пропя фалшиво Миша и попита дали съм забелязал колко странно е облечен Г. А. Аз отвърнах че да, забелязал съм и на свой ред попитах дали той пък е забелязал колко пълен и трудно подвижен е станал Г. А. в тези широки и безформени дрехи. Мигел бил забелязал и това. Той ми заповяда да изляза от колата и започна да проверява стоповете, мигачите и другото електрооборудване.

Докато се занимавахме с това, сякаш изпод земята се появи Г. А., придружен от някакъв омбре. Много красив омбре с баскетболен ръст, три глави по-дълъг от Г. А. Годиците му бяха доста над двадесет и беше облечен с малко старичък костюм от мъхест плат. По точно е да се каже, че беше облякъл само панталоните, защото все още не можеше да навлече палтото — беше много нервен и то цялото се беше навило на широкия му гръб, така че не му се удаваше да улучи ръкавите.

Още щом ме видя, застана като закован и запита пресипнало: „А този защо ни е?“ Изглежда, толкова много не му трябвах, та чак престана да воюва с палтото си. Г. А. му измърмори нещо успокоително, но той не се успокои, а жално изхленчи: „Може пък да не е нужно, а, Георгий Анатолиевич?“ Г. А. му нареди кратко да седне отзад и той седна така, сякаш надяна през главата си нашата нещастна малолитражка. Г. А. седна до него, а аз — отпред — заедно с Мишел. Омбре пак започна да хленчи в смисъл дали трябва и дали си струва, но Г. А. изобщо не го слушаше. Заповяда на Михаил: „В университета.“ — и тръгнахме. Омбре веднага млъкна — сигурно се беше отчаял.

Влязохме в парка на университета и започнахме да обикаляме между зданията. Г. А. командваше: „Надясно, наляво“ — а Омбре се обади само веднъж: „Откъм двора ще е по-добре, Георгий Анатолиевич“. Влязохме точно откъм двора. Това беше дворът на лабораторния корпус. Нищо тайнствено и загадъчно.

Г. А. даде команда да не се отдалечаваме от колата и да чакаме, а двамата с омбре тръгнаха покрай задната стена на сградата и изчезнаха зад контейнерите. Някъде там хлопна врата и отново стана тихо.

„Колко интере-е-есно“ — повтори Мишел, но не ни беше интересно. Нито на него, нито на мен. Беше ни тревожно. Може би именно, защото сякаш нямаше никакви основания за тревога. (Знам какво е предчувствие. Това е, когато изпитвам въздействието на необикновено съчетание от обикновени неща, плюс още някаква мъничка странност. Например атлетичен омбре, изплашен като петгодишно хлапе. Той така и не можа да си облече палтото и то остана да се валя на задната седалка.)

Чакахме около десет минути, не повече. Точно над ухото ми издрънча с вледеняващ звук желязо и на две крачки от колата се отвори товарен люк. От недрата на люка, като от лошо осветен гроб, се подаде Омбре и заедно с него нашият Г. А., който го беше прегърнал с една ръка и буквално висеше на шията му. Другата ръка на Г. А. беше като мъртва, а лицето му беше в кръв — черна и блестяща като лак.

Ние се спуснахме да помагаме, но Г. А. изсъска насреща ни: „Стоп, стоп, не толкова усърдно, деца...“ След това изскърца на омбре, който се тресеше като желе: „След два часа да ви няма в града. Запушете с нещо устата на оня гад, вържете го и го оставете да се въргалия някъде, а от вас да няма и помен!“ После отново се обърна към нас и думите му все така трудно излизаха от устата му: „Помогнете да вляза в колата, деца. Но леко, много леко... Няма нищо, това не е счупване, просто той ме удари...“

Много внимателно го напъхахме на задната седалка. Аз седнах до него, така че да се облегне удобно на мен и потеглихме с голяма скорост. В този момент ме занимаваха само две мисли. Първата — кой е посмрял? Втората — защо усещам отстрани тялото на Г. А. твърдо като дърво?

Отговорът на втория въпрос бе намерен бързо. Когато в медицинския кабинет на лица заедно с Майкъл започнахме да обработваме Г. А., ние първо разрязахме широката дреха, с която беше облечен и която отпред беше цялата в кръв, а на две места беше разпрана от шията до кръста. Тогава се разбра, че под нея Г. А. е облякъл старинна бронирана жилетка от времето на войната в Афганистан.

Върху лявата му ръка от китката до лакътя имаше следа от страшен удар (нанесен или с някаква тояга, или с подкована войнишка обувка); дълга следа от охлузване по дясната половина на лицето, кожата на скулата му беше смъкната, а ухото разкъсано (сигурно удар с бокс, но за щастие, по допирателната). С удареното се занимаваше Мишел, а аз обработвах охлузването. Едва издържах — всичко в мен трепереше от злоба и жалост. Сега вече много добре разбирам защо лекарите избягват да лекуват свои роднини и близки.

По време на процедурите, както и следваше да се очаква, Г. А. непрекъснато се шегуваше. Не съм запомнил нито една от тези шегуи, но много добре запомних как той изведнъж каза с горчивина в гласа: „Реакцията ми вече не е същата, дечица. Пък и никога не е била кой знае колко добра. А това беше професионалист. Сигурно от бившите десантчици.“ Също като хлапе, което се оправдава, задето са го победили в боя. Честно казано, звучеше ми много странно. И в същото време много трогателно. (Първоначално изобщо не исках да пиша за това — знам ли кой ще го прочете, — а после реших: всъщност, защо пък не?)

Вече привършихме, когато и двамата с Миша си помислихме съвършено едновременно: какво ще лъжем сега Серафима Петровна и въобще всичките там. Г. А. моментално улови нашата мисъл и решително я пресече. Не трябва да се звъни никъде и не трябва да се съобщава на никого нищо. Още по-малко пък трябва да се лъже без да е абсолютно необходимо. Той много добре ще си пренощува в стаичката до кабинета, Князът ще му направи една инжекционка за сън, а сутринта той, Г. А., ще бъде също като нов. Преди да ни освободи обаче, той заговори вече със съвсем друг тон — твърд, заповеден, без никаква следа от шега:

— Имайте предвид, че тази нощ вие изобщо не сте ставали от леглата си и не сте видели нищо. Аз съм се ударил, когато съм се подхлъзнал по стълбите. И още нещо: никакви опити да разследвате, да откриете, да отмъстите и други такива. Това е заповед. И молба. Не зная кое има по-голяма тежест за вас. Това особено се отнася за тебе, Мигел де Сааведра!

Ние се прибрахме в два часа през нощта. Сега е пет. Повече от два часа си блъскахме главите да разберем какво означава всичко това. Кой е този омбре? Каква работа имаше Г. А. в мазето? Той предварително е знаел за опасността и затова е облякъл бронираната жилетка. Защо тогава не ни взе със себе си? Какъв е тоя професионалист и откъде се появи? Нищо не може да се разбере. Само се нервирам.

Лягам си. Майкъл вече спи и само балончета от слюнка се пукат по устните му.

Не, Майкъл не спи. Обърна се към мен и каза мечтателно:

— Ама и она си се търкаля сега там вързан. И със запушена уста. Нали?
Какво можех да му отговоря?

17 юли. Вечерта

Към обяд Г. А. ме взе със себе си в градското управление на милицията. Той е добре. Ръката му е сложена на превръзка през врата и почти не го боли. Колкото до охлузването, термидоновият пластир е велика работа. Лицето му почти не е подуто, съвсем леко се забелязва по външния тъгъл на лявото око.

Майор Кроманов ни прие веднага. Виждал съм го и друг път и винаги съм се учудвал колко много не прилича на началник на милицията. Той е едър, пухкав, с малко вяли движения и много обича да бъбри за най-различни неща. Повече от половин час си разказваха с Г. А. разни истории за падане по стълби. Също от трапове^[26], пандуси^[27] и други наклонени места за минаване. После Г. А. премина към същността.

Каква е позицията на градската милиция спрямо акцията, готвена против Флората? Какво мисли по този повод лично той, Михайло Тарасович? Кое е по-правилно: милицията да вземе непосредствено участие в акцията, или да поеме ролята на някакъв ограничаващ фактор, на някакъв неутрален механизъм, чиято задача е да осигури реда и дисциплината? Въобще, разбира ли Михайло Тарасович в какво деликатно положение се намира?

Михайло Тарасович разбираше, даже много добре разбираше, в какво деликатно положение се намира. Флората е като куп лайна. Колкото по-малко ровиш, толкова по-малко вони. Такова е личното мнение на Михайло Тарасович. Ако би могло целия този куп да се гребне наведнъж с една лопата и да се пренесе безшумно, да речем, в съседната област, това би било най-доброто решение. Такова нещо, обаче, не може да се направи безшумно. Виж, ако имаше заповед от Главното управление на вътрешните работи, тогава нямаше да има, пък и не би могло да има, никакви проблеми, тогава вече не е толкова важно шумно ли работиш или безшумно. Само че такава заповед няма, а и в скоро време не се предвижда. Има наличие на едно обществено движение. Безспорно, това е мощно и единодушно движение, но градският съвет не го одобрява много, пък за градския партийен комитет да не говорим въобще.

Вижте сега, драги мой Георгий Анатолиевич, как стоят нещата. Съществуването на Флората не е забранено от никакви закони. Масова неформална младежка организация, която не преследва никакви престъпни цели. Така е според член четиридесет и две от Общия правилник, точки А, Б, и В. Това от една страна. А от друга — масово обществено движение, което се стреми да изтрие тази Флора от лицето на земята и представлява волеизявление на болшинството, на преобладаващото болшинство, на същото това болшинство, на което ние с вас, мили мой учителю, сме задължени да служим. И от трета страна — поставили са ме тук да пазя обществения ред. А какво значи обществен ред? Това значи никакви побоища, никакви насилия, никакви изстъпления, особено пък с масов характер. Получава се така, че аз съм длъжен по всякакъв начин да защитавам Флората, по всякакъв начин да помагам за нейното унищожаване и по никакъв начин да не допускам да се случва каквото и да е, и всичко това едновременно.

Г. А. признава, че да, за милицията са настанали трудни времена.

М. Т. (с мечтателно притворени очи). Ето, спомням си, когато бях още курсант... (Разказва една вече покрита с мъх история как е трябвало да участва във великата битка на древните „бодливци“ с вече измрелите днес рокери. Понеже милицията се оказала безсилна, извикали от Оренбург една рота мотопехота и всичко се уредило без много приказки. Само за тридесет минути по ей тоя часовник — чука убедително по екранчето на старинния си „Ролекс“).

Г. А. Ами ако сега получите указание да запазите неутралитет?

М. Т. Указание от кого? От Пьотр Викторович ли?

Г. А. От него, да речем... Или, например, от Оренбург по ваша линия.

М. Т. Ах, мили мой, ах, скъпи мой! Ей богу, всичко разбирам, но едно никак не мога да разбера. Защо ви е тази Флора? Куп мръсотия и нищо повече. Какво сте се загрижили толкова за нея?

Като чу това, Г. А. известно време мълча, а после каза (дословно).

Флората не нарушава никакви закони. Значи, това, което се замисля, е незаконно. Флората не е виновна за нищо. Градът иска да накаже невинните. Това е несправедливо. Несправедливо и незаконно едновременно. Как трябва да постъпя аз в този случай?

М. Т. (крайно възмутен). Как така несправедливо? Децата ни бягат там като в някаква банда! Наркотици. Хулиганство. Промискуитет, извинете за израза. Принципиален мързел! Какво като няма закон против тях! Значи изоставаме от времето, цялата юридическа наука не успява да догони събитията... Аз се колебая само като официално лице, но ако бях в оставка, още утре щях да тръгна срещу вашата Флора и щях да бъда прав! (Той още дълго се разлива на тая тема, но аз записах само най-главното, това, което му идваше сякаш отвътре, а там имаше още четири препратки към древната история от времето, когато е бил редови курсант и старшина и двадесет и четири препратки към историите на братови и сестрини внуци и на други по-далечни роднини.)

Г. А. (опитва се да му обясни). Те не бягат във Флората, те образуват Флората. Въобще, те не бягат „някъде“, а „от някъде“. Бягат от нас, от нашия свят, бягат в свой свят, който създават според слабите си сили и способности. Този свят не прилича на нашия, а не може и да прилича, защото се създава въпреки нашия, обратно на нашия и като укор на нашия. Ние ненавиждаме този свят, смятаме, че той е виновен за всичко, а трябва да виним самите себе си.

На Т. М. всичко това не му прави никакво впечатление. Той се накрещя и отново стана благоразположен и самодостатъчен. „Това, душице, е само философия — казва той (и го казва от себе си, в никакъв случай не е цитат). — Та какво исках да ви посъветвам? А, да, недейте се занимава с Оренбург. Оренбург си трае. «Действай според обстановката» — и толкова. Много добре ги разбирам. И действам, трябва да ви кажа. Според обстановката. Из ония дни в Новосергиевка, когато тези, «неумитите» тръгнаха да слизат от нощния, «веселия» влак Оренбург — Черма, железничарите, съвместно с милицията, най-вежливо ги настаниха обратно във вагоните, дадох сигнал на машиниста, и те заминаха нататък... Оренбург официално не каза нито дума, но даде да се разбере, че и занапред трябва да постъпваме така. В Оренбург няма дори и да разговарят с вас, любезни мой Георгий Анатолиевич. Да речем, ще го приемат за сведение. Може даже да ви обещаят нещичко, защото вие все пак сте депутат и заслужил учител. Но няма да направят нищо. Ще се измъкнат. Пък и няма такава сила, която да ги накара да се обявят против цялата демокрация и против народа“.

Г. А. известно време мълча и гальовно полюшва ударената си ръка, а после изведнъж ме погледна. Аз веднага станах и поисках разрешение да изляза. Г. А. ми разреши (с признателност), и каза да го чакам в бюфета и да му взема бульон и пирожки. Тъкмо бульонът щял да изстине.

Всичко стана много мило, но все пак аз, разбира се, бях обиден. Знам, че не трябва, а не мога да направя нищо. Не ми е за пръв път. Разбирам всичко и Г. А. после напразно ми поднася своите извинения. И все едно, пак ми е обидно. От възрастта е. Също като коликите.

За развлечение започнах да си измислям продължение на разговора. Например: „Е, добре, Михайло Тарасович, не успях да ви убедя. Разрешете тогава да ви предложа подкуп. Ето ви, като начало, хиляда рубли“.

Г. А. се забави петнадесет минути. Когато дойде, не каза нито дума, а гребна някак механично от бульона, отхапа си пирожка и чак тогава изведнъж се сети да се извини. При това, за мое най-голямо удивление, даже сметна за възможно да ми даде обяснение. Оказва се, че те са разменили някаква тясно служебна информация.

Когато се върнахме в къщи, някакво човече чакаше Г. А. в приемната. Тук пиша за него само по една единствена причина: аз никога в живота си не бях срещал хора като него, пък и не само аз, както се изясни по-късно.

Те с Г. А. влязоха в кабинета, а аз все още не можех да се ориентирам. Съвсем безцветна

физиономия. Маниерите — сладникави до подлизурство. Едното му ухо червено, другото жълто. Сакото закопчано върху ситото коремче и копчето се държи на последния конец. И обут с трандафори! Къде ли е намерил такива трандафори? Не просто половинки, не „мокасини“, не „коренища“, а точно трандафори. Само Чарли Чаплин е имал такива трандафори. В този момент идеята ме осени: това човече, така както си е, сигурно е дошло при нас в лицеза направи от някоя древна кинокомедия. Още от черноробите. Още от немците, с пианист в салона... Така, както си е, дори без да се преоблече.

След вечеря попитах Г. А. кой е идвал при него. Стори ми се, че и той е доста озадачен. „А на теб кого ти напомня този човек?“ отвърна ми той. Казах, че ми напомня Чарли Чаплин. „Чарли Чаплин ли? Каква странна идея.“ — каза той и разговорът ни приключи.

Обиден, разочарован и озадачен завършвам днес аз своя ден.

РЪКОПИС „ОЗ“ (10–14)

... Това не беше така, съвсем не беше така.

10. Йоханаан Богослов се родил в една и съща година с Назаретянина. Всъщност не се родил само той, родили се близнаци. Втория близнак нарекли Яков Стария, защото се бил появил на света няколко минути преди Йоханаан. Между другото, Йоханаан (Йоан, Йохан, Иван, Ян, Жан) означава „Милост божия“ („Яхве е милостив“) — Трябва да проверя какво означава Яков (Джейкъб Якоб, Жак).

Името на рибарското селище, разположено на брега на Галилейското езеро, където са се родили близнаците, не се е запазило, а също и самото селище, което било разрушено до основи от римляните по време на Юдейската война. Затова пък се е запазило името на щастливия баща. Той бил рибар и търговец на риба и се наричал Заведен. В семейството на Заведей имало още девет дъщери, но в нашия разказ те не играят абсолютно никаква роля.

В детството си Йоан и Яков били хулигани и пакостници. Според легендата прякора Боанергес, („Синове на гърма“), им дал Назаретянинът, когато и тримата вече били минали тридесетте. Това не е истина. Така ги нарекли съседите им по времето, когато двамата млади пройдохи влизали в периода на половото си съзряване. Веднага трябва да отбележим, че само в съвременното си значение преводът на малко страшното прозвище „Боанергес“ звучи нещо като благородно-страховито. А за съседите си те били не Синове на гърма, ами истински кучи синове, бичове божии и коцкари-разбойници.

Размирни били тогава времената — времената, когато се очакват големи промени, времена на велики пророчества и малки бунтове. Боанергес, както и всички галилейски младежи по онова време, не желали да вървят по пътя на покорството. Те не искали да ловят риба и смилено да предават доходите си на митаря^[28]. Те изобщо не искали да работят. Че от какъв зор? Искали да живеят буйно, весело и рисковано — да се забавляват с ножове, да прелъстяват момичета, да танцуват с блудници и да пият спиртни питиета. И в същото време искали да извършат велики подвизи в името на своя древен бог и на своя древен народ — в ушите им звучали гласовете на могъщи пророци и блестящи военачалници, грохотът от падащите стени на Ерихон и воплите на умиращи друговеци. Накратко, те представлявали великолепен материал, от който една опитна ръка би могла да направи всичко, каквото пожелае — от фанатични убийци, до фанатични мъченици.

След срещата им с Йоан Кръстител обаче пътищата на братята Боанергес се разделили. След като изслушал първата лекция на знаменития проповедник, Яков плюнал от скука в праха, затегнал колана с окачения на него римски меч и спокойно попитал: „Е, какво? Отиваме ли в бардака?“ Но Йоан не отишъл в бардака. Той останал. Парадоксалната идея за любовта между хората и всеобщото братство някак странно го запленила.

Казвали му: „Не ставай досаден! Остави го този изкуфял дядка и давай да вървим да пийнем ефеско вино!“ „Вие сте изкуфели! — отвръщал той. — Само в косата на този изкуфял дядка има сто

пъти повече ум, отколкото във всичките ви празни приказки.“ Обяснявали му: „Та това учение е свършено безсмислено! Как можеш да вярваш на подобни глупости?“ „Вярвам, точно защото е безсмислено.“ — отговарял той и така изпреварил с няколко века Августин Блажени^[29]. Внушавали му: „Сам разбираш, че това учение противоречи на здравия разум“. Киш мири ин тухес със своя здрав разум — озъбил се той — унд зай гезунд! — (Разбира се на армейски език звучало по друг начин, но смисълът бил същият: „Целунете ме отзад със своя здрав разум и много ви здраве!“

Сетне се появил Назаретянинът (този, когото и тогава и после всички наричали Назаретянина) и Йоан му отдал цялата си душа. Той станал негов ученик, и телохранител, а и снабдител, когато било необходимо. С други думи — станал негов апостол, един от дванадесетте и един от двамата любими. Вторият любим бил Петър.

Според традицията Петър представя екзотеричната, всенародната страна на християнството — изповядването на вярата, дадено на всеки и на всички. Докато Йоан представя езотеричната страна, тоест мистическия опит, открит само за малцина, само за избраните. Затова църквата винаги се е стремела да съчетаели допълни представяното от Петър с представяното от Йоан, а еретиците — гностиците от втори век и катарите от единадесети — тринадесети век — всячески противопоставят Йоан на Петър. Всичко това са сетнешни измислици и всичко това съвсем не е важно. Главното и единственото зърно тук е противопоставянето.

Те наистина не се обичали. Йоан не обичал Петър, защото не му вярвал (и както показали събитията — справедливо). Петър пък просто ревнувал — никак не можел да разбере защо Учителят поставя на един кантар с него — смирения, просветления, безгрешния Петър — този буен злоезичен грешник, който никога не се разделял с оръжието...

Петър бил солиден и спокоен. Йоан бил дързък и рязък.

Петър бил красноречив и многословен. Йоан говорел остро и грубо.

С Петър Учителят се чувствал леко. С Йоан се чувствал сигурно.

Именно Йоан се бил облегал на гърдите на Учителя по време на онази последна вечеря и това съвсем не било сантиментална проява, а просто изведнъж му се помислило, (т.е. явило му се предчувствие), че всеки миг тънко ще звънне тетива и стрела ще пронизе сърцето на любимия човек. Той поставил себе си като щит пред това сърце и докато го слушал да бие, изведнъж с ужас усетил как страшното знание за предстоящите мъки се прелива в него, Йоан, като мъчително предчувствие, което му отнема всички сили и го оставя без никаква надежда.

Точно Йоан, единствен от всички, застанал с меч в ръка пред вратата и се сражавал с войниците, целият в кръв, с отсечено ухо, но без да отстъпи нито крачка, въпреки че едва се крепял, защото подът бил станал хлъзгав от кръвта, която шуртяла от него и от повалените врагове, чак докато Учителят, който бил останал без глас, изтичал изотзад към него и му изтръгнал меча. Тогава той с голи ръце си пробил път към свободата и избягал без да пожелае да види какво ще стане по-нататък, защото вече знаел, знаел какво ще стане по-нататък.

Би трябвало той да умре още същата нощ, просто от загуба на кръв, но добри хора го прибрали от крайпътната канавка и по някакво чудо оживял. В случая думата чудо не е употребена за красота на стила. Той бил свършено уверен, че го е спасило именно чудо — мистична намеса — първата мистична намеса в неговия живот. (Традицията винаги е свързвала с Йоан мистични мотиви. Византийските автори използват като приложение към името му думата „мист“, чието църковно-славянско съответствие е „тайник“.)

Два месеца след гибелта на Назаретянина, когато Йоан за пръв път едва-едва бил изпъзлял на четири крака да се погрее на слънце, го намерил Яков Стария. „Край — рекъл старият разбойник. — Стига си се занимавал с глупости! Да вървим, ей там съм спрял една каруца.“ От този момент Йоан за известно време престанал да бъде християнин. Сигурно би трябвало да го наречем отстъпник, но всъщност това не било никакво отстъпничество в строгия смисъл на думата. Просто от мъка и отчаяние той бил изгубил всякаква перспектива и затова съвсем му отпуснал края.

Няколко години по-късно, един ден, когато братята Боанергес се наслаждавал на заслужената си

почивка в един вертеп някъде в покрайнините на Александрия и проливали „авантата“ в компанията на дребни занаятчии и проститутки, Яков изведнъж сръгал брат си в ребрата.

— Я виж кой е дошъл — казал той.

Йоан погледнал и видял, че до вратата стоял някакъв беден скитник, дълъг и сух като върлина, който бързо и лакомо ядъл неапетитната си храна, като я вадел с мръсни пръсти от нащърбена глинена паница.

— Ами че това е оня същия Ахасфер! — казал Яков. — Ботадеус, „Който удари бога“!

— Не го познавам — отвърнал Йоан, — пък и не искам да го знам. Мисля, че него го е ударил бог, а не обратното.

Тогава Яков много живо му разказал за срещата между Учителя и Ахасфер в деня на разпятието по пътя към Голгота в същото време когато Йоан умирал от загубата на кръв в дома на добрите хора.

Йоан внимателно изслушал цялата история от начало до край. Той изведнъж изпитал огромно облекчение. Значи нищо не е забравил. Значи през всичките течи години напразно се е измъчвал от мисълта, че Юда е съумял да избегне възмездие. Кафа също отдавна е станал храна на червеите. Пилат е недосегаем. Има и още хиляди. Те не са Го убили. Те само са Го оскърявали. Те са хиляди и са безименни. Но ето че се появява един, който е назован. Дълъг, слаб, унил, такъв който се храни с отпадъци. Който е ударил бога.

— Този човек трябва да бъде наказан строго! — казал Йоан високо. Той не знаел, че човекът вече е наказан достатъчно строго — толкова строго, колкото никой от смъртните не може да наказва. И, разбира се, в никакъв случай не би могъл да се досети, че като наказва това унило същество, което се храни с отпадъци, безвъзвратно нарушава волята на единствения човек когото е обичал — единствен и сред живите и сред мъртвите.

Никой не обърнал внимание на думите му, а той избутал от коленете си разнежената елинка, станал бързо, приближил се плътно до скитника и със същия нож с който до преди малко кълцал овнешката плешка, мушнал под нащърбената паница. Мушнал силно и от долу нагоре.

Ехк Ахасфер, наречен още Еспера Диос или Ботадеус или Който удари бога.

Сетне животът понесъл братята Боанергес по границите на Великата империя и вече полицаите на двадесет града и шестнадесет провинции имали имената им в своите списъци „листид едн уонтид“^[30], три пъти събирали те и три пъти пропилявали грамадни състояния, четири пъти участвали в метежи против римските власти и нямали брой и чет нападенията, които извършили срещу търговци, земевладелци, лихвари, срещу митари и случайни минувачи, а веднъж дори и срещу база на морски пирати, докато попаднали в Рим и били заловени за една съвсем дребна работа.

Понеже работата наистина била дребна (те заклали един пийнал гражданин, който се връщал от банята и били заловени ин флагранти^[31]), делото било приключено още на първото заседание на съда. Разбира се, братята се нарекли с чужди имена. Яков Стария се представил за беглец от Пергам^[32], а Йоан, сякаш по интуиция, се нарекъл Ахасфер, грънчар от Ерусалим. На господин районния съдия, който бил заклет юдофоб, а освен това от сутринта страдал от тежък махмурлук, всичко това му било напълно безразлично. „Пергамец бил! — казал той със злобен сарказъм. — И с такава физиономия! А кажи бързо: «Риби и раци, раци и риби...»“^[33] Работата била съвсем ясна. Двама скитници от колониите дръзнали да лишат от живот римски гражданин. Да бъдат осъдени мерзавците на смърт чрез отравяне.

През нощта преди изпълнението на присъдата един глупав въпрос, кой знае защо измъчил Йоан до крайност: защо изведнъж му хрумнало да се нарече именно Ахасфер от Ерусалим? Какво всъщност било това? Пристъп на бандитска смелост, една дръзка предсмъртна шега? Или пък добре пресметнат ход? Я аз да се нарека с името на мъртвеца, а те нека си търсят. Или, може би, проява на подсъзнателното желание да опозори отново позорното име?

Много по-късно му било съдено на Йоан да се досети, че всъщност това е било предопределение.

След като погълнал отровата, Яков умрял доста бързо, макар и да се мъчил малко време — точно толкова, колкото било предвидено от имперското правосъдие. Йоан обаче не умирал. Вързали го и три

пъти му наливали в устата смъртоносното питие, а той три пъти се превивал в спазми и повръщал всичко. Макар и рядък, случаят съвсем не бил единствен и в съответствие с прецедента Йоан трябвало да бъде доварен в кипящо масло.

Така спечелил още един ден живот. Явно част от отровата все пак проникнала в организма му, защото чак до сутринта виждал разни образи и чувал някакви гласове. Това било истинско страдание. Той изобщо не можел да разбере кой говори с него и какво точно му казва. Не, това не бил Назаретянинът. Това бил някой равен Нему, но той не внушавал любов и не дарявал радост. Думите му били непонятни за Йоан. Йоан разбрал само, че отново го осъждат и отново го наказват.

Като уби Ахасфер, ти наруши волята на Учителя. — Така сякаш му било казано.

Като прие името на Ахасфер, ти сам определи наказанието си — така сякаш му било казано.

От днес чак до Страшния Съд ти ще скиташ по света — така му било казано.

И ще правиш нещо, нещо и нещо — така му било казано.

Но какво е това „нещо“ през онази нощ Йоан така и не разбрал.

Сутринта го извели близо до Латинските порти и пред една не много голяма тълпа го пуснали с краката напред в огромен казан с кипящо масло. Болката била непоносима и Йоан изгубил съзнание, но отново не умрял.

Когато се свестил, разбрал, че лежи на каменния под в познатото помещение на съда, а над него с пет цели гърла спорят членовете на римската юридическа колегия. Оказва се, че никой престъпник не може да бъде наказан три пъти за едно и също деяние. Оказва се също, че да бъде наказан трети път означава да се подлага на изпитание дълготърпението на боговете. Да изпитва дълготърпението на боговете не искал никой освен господин районния съдия, който в случая останал в малцинство. От друга страна обаче, нито един престъпник не трябвало да остане ненаказан. Затова юридическата колегия отсъдила: Ахасфер от Ерусалим да бъде заточен за вечни времена в една от най-затъntenите римски колонии, Азия, а именно — на малкия остров Патмос. Така и било направено.

(СПРАВКА: Патмос — малък остров в Егейско море на четиридесет километра южно от линията, свързваща островите Икария и Самос. В описваното време бил населен от няколко десетки напълно диви фригийци, които имали речников запас от две дузини думи и се хранели с козе сирене, сушена риба и водорасли. От по-едрите млекопитаещи, освен фригийците и козите, там се срещали също и заточени.)

Йоан прекарал на Патмос четиридесет години.

Трябва да отбележим извънредно важното обстоятелство, че през цялото това време заедно с него и неотлъчно от него на острова живял и неговият ученик и слуга Прохор. Този Прохор е фигура във висша степен забележителна. В утрото на кипящото масло, край Латинските порти той бил на шестнадесет години. Бил грък по произход и таен християнин по убеждения. На мястото на наказанието попаднал случайно, но докато гледал и слушал как главата, която стърчала от бълбукащото масло с избелени очи изрича думите на Учението, примесени със странни откровения и описания на чудни явления, възторгът и обожанието му постоянно нараствали. И когато палачите, отчаяни че не могат да изпълнят дълга си, вече били изхарчили всичкото отпуснато масло, а около казана се бил събрал половината Рим, Прохор разбрал, че този човек не е от мира сего. През тази сутрин съдбата му била решена и той последвал Йоан на Патмос изпълнен с предчувствие за подвиг. Със себе си носел голяма запас от пергамент и мастило, а също и торба сушени смокини за храна на първо време. Всичко това той, разбира се, откраднал от собственика на дюкяна, където работел като ученик на писаря.

Така завършва предисторията на Йоан-Ахасфер. На остров Патмос започва неговата история.

11. В пълно мълчание ние се изкачихме до нашия дванадесети етаж и спряхме пред вратата без номер. Леко задъхан, Миша каза:

— Сега, Серьожа, да се разберем. Ще говоря аз, а ти си трай.

Нищо не му отговорих, защото имах силна треска. Едва преди минута докато вървахме по стълбите осъзнах, че забърквам своя стар приятел в история извънредно опасна за него. Съвсем не ме

оправдаваше фактът, че на него, видите ли, службата му е такава и че той сам настоя за това посещение. Много ми се искаше да му кажа: „Слушай Миша, дай да оставим това! Да вървят по дяволите всичките!“ Но нали не можех да постъпя така! Все някак трябваше да разкъсам проклетия омагьосан кръг...

В антрето помогнах на Миша да си свали шлифера, сложих го на закачалката, а мократа му шапка оставих под огледалото. Без да бърза Миша сресваше пред него пооределите си руси къдри. Според мен, беше напълно спокоен, сякаш е отишъл на гости у някое семейство да си пийва коняк и да замезва с лимонче.

— Накъде сега? — попита той тихо, духна върху гребенчето си да го почисти и го прибра.

— Ей сега, чакай малко — казах аз.

Не исках моят приятел Миша да води разговора седнал в креслото за разни келяви посетители. Въобще, нека да види всичко със собствените си очи.

— Всъщност какво толкова има да чакате? Да вървим — и тръгнах направо към Стаята.

— Спокойно Серьожа, спокойно — измърка Миша зад мене. — Всичко е нормално...

Стаята беше празна. Дръпнах се да направя път на Миша за да може да види всичко: и глупавия нар, и двете метални ленти от прозореца до вратата на Кабинета, и вратата на Кабинета отворена както винаги към плътната бездънна тъмнина, пронизвана от мътни пулсиращи блясъци. Мина бързо огледа всичко това и лицето му придоби израз, какъвто не бях виждал преди. Той сякаш леко се натъжи, все едно че ей сега трябва непременно да изпие чаша рициново масло.

Демиургът изтрещя:

— Клиентът — в Приемната! Какви са тези волности?

Аз стиснах зъби и злобно процедих:

— Това не е клиент. Бих ви помолил да излезете и да поговорите с него.

— Правете каквото ви се казва!

Миша ме хвана здраво за лакътя и каза по посока на Кабинета:

— Казвам се Михаил Иванович Смирнов. Аз съм майор от Държавна сигурност и бих искал да побеседвам с вас.

Явно Демиургът никак не се учуди.

— Да побеседвате или да ме разпитате? — осведоми се той.

— Аз съм тук неофициално — отвърна Миша. — Искам просто да ви задам няколко въпроса.

— Защо точно на мен?

— Бих искал да си изясня дали вашата дейност представлява интерес за моята служба.

Уточнявам: сега вие имате право да не отговаряте на въпросите ми.

— Можете да не уточнявате. Аз винаги имам това право... Сергей Корнеевич, хич недейте се надява, все едно аз няма да изляза. Поканете госта да седне.

— Не се безпокойте — каза Миша. — Днес цял ден съм седял. Не, честно казано, наистина бих искал да ви видя.

— А, има си хас... Добре, ще обмисля тази идея. Ще видим как ще се държите. А засега можете да задавате вашите въпроси.

От напрежение чак кракът ми се схвана. Докуцуках някак до нара, седнах и започнах да го масажирям. Онези двамата вече подхванаха разговора, ама така живо и бодро, сякаш са се познавали цял живот или се забавляват с някаква детска игра на въпроси и отговори.

— Кой сте вие?

— Имам много имена. Наричат ме Грънчаря, Ковача, Тъкача, Дърводелеца, а също и Хефест, Ху, Илмаринен, Хнум, Вишвакарман, Птах, Яхве, Мулутгу, Моримо, Мукуру... Толкова стигат ли?

— Не питам за името ви. Аз питам какъв сте.

— Аз съм грънчар, ковач, дърводелец, тъкач... Малко ли е това? Най-сетне, аз съм Демиург.

— Предполагам, обаче, че вие все пак сте човек, така ли?

— Разбира се! В това число съм и човек.

— А друго какво сте?

— Вие да не искате да кажете, че не знаете какво е това Демиург? Ами погледнете тогава в речника!

— Добре, ще погледна. И отдавна ли сте тук?

— Повече от половин година... Макар че... всъщност, всичко зависи от мерките. Слушайте, а на вас не ви ли е все едно откога сте тук?

— На мен не ми е все едно, но ако ви е трудно да отговорите, нека изоставим този въпрос. От къде сте дошли?

— Вижте какво, майоре, искам да ви предупредя нещо. Ако сега започна да отговарям на въпросите ви относно времето и пространството, уверявам ви, няма да останете нито доволен, нито пък удовлетворен.

— Добре, ще приема вашето предупреждение за сведение. И така, откъде сте пристигнали?

— От никъде не съм пристигал. Аз съм бил винаги.

— В тази същата стая ли?

— Тази стаичка, майоре, не е била винаги тук. Аз, обаче, съм бил винаги тук. В известен смисъл.

При топа и тук, но и не само тук.

— Това е много интересно! Доколкото ми е известно, човек не притежава такива възможности. Значи ли това, че вие все пак не сте човек?

— Човек наистина не притежава такива способности. Това е вярно. Но затова пък аз притежавам способността да бъда човек, а и не само човек.

— Е, какво пък, това си е ваше право. Никакви закони не го забраняват. А сега бих ви помолил да ми разкажете, ако, разбира се, е възможно, каква е целта на вашето пребиваване тук?

— Струва ми се, че сте свикнали да си имате работа с чужденци.

— Защо смятате така?

— Много правилна реч имате. Много свободни маниери. И явно сте свикнали да задавате този въпрос — за целта на пребиваването.

— Между другото, свикнал съм и да получавам отговори на него. И така?

— Търся Човека.

— Кого именно?

— Търся Човека с главна буква.

През цялото време докато трая тази бърза размяна на въпроси и отговори, Миша нито за миг не се задържа на едно място. Дори останах с впечатлението, че въобще не се замисля над въпросите, които задава и почти не слуша отговорите. С безшумни стъпки той обиколи Стаята, като оглеждаше и опипваше много внимателно стените, постоя малко с вирната глава докато изучаваше с внимателния поглед на присвитите си очи черния шнур, провиснал от тавана, сетне се приближи до прозореца и погледна навън, след това приклекна и се зае да изучава металическите ленти. Даже ги почука с нокът — и едната, и другата. Докато го наблюдавах изпитвах само отчаяние и безсилно разочарование, защото виждах как по лицето му все по-ясно се чете съжаление за напразно изгубеното време. Сякаш четях мислите му: защо ли се занимавам с тия глупости ами не взема да звънна в районното да изпратят участъковия...

Като чу за Човека с главна буква, той се изправи, намигна ми и докато се насочваше с безшумни крачки към вратата на Кабинета, каза с комична сериозност:

— Ами ето, вземете мен.

Тук за първи път отсреща не последва ответна реплика. Миша успя да направи още две внимателни крачки... и в този момент от тъмнината срещу него изплува Демиургът, спря се на прага и насочи бесните ябълки на очите си срещу Миша. Аз скочих. Изплаших се почти до припадък. А Миша отстъпи крачка назад и направи странно незавършено движение с дясната ръка — може би искаше да се защити, а може би (независимо от уверенията, които ми даде) нещо все пак е висяло под мишницата на лявата му ръка. Той побеля и челото му изведнъж се покри с едри капки пот. Тогава Демиургът

прогърмя:

— Ще обмисля вашето предложение. Изрече го и се плъзна обратно в мрака.

12. В антрето се опитах да помогна на Миша да си облече шлифера, но той го взе от ръцете ми с думите: „Я стига, дай го тука! Какви са тия китайски церемонии!“ Докато се закопчаваше и си слагаше шапката пред огледалото, аз все си мислех дали още тук ще ми каже нещо или ще поговорим на стълбището. В този момент се чу шум от изтичаща вода, щракна резе и от комбинирания санитарен възел в антрето изскочи Ахасфер Лукич. Той припряно закопчаваше панталона си с две ръце, като едновременно с това се изхитряше с трите пръста на дясната да държи любимата си чанта.

— Пардон, пардон, пардон! — възкликна той жизнерадостно, докато галеше Миша с професионалния си поглед. — Разрешете да се представя: Ахасфер Лукич Прудков, застрахователен агент, на вашите услуги. Не ви подавам ръка поради последното си местопребиваване. Не мога, обаче, да не използвам момента. Уважаеми Михаил Иванович, Застрахователният институт ви предлага...

По-нататък с феноменална скорост, която впрочем никак не се отразяваше на точното произношение и разбираемостта на думите му, Ахасфер Лукич разпръсна пред слисания Миша бисерно разкошния набор от всички услуги, които предлага на добрия и порядъчен гражданин нашата застрахователна система.

Порази ме фактът, че Миша беше забравил абсолютно всичко, което му разказах за Ахасфер Лукич. За него той явно беше един обикновен упорит и досаден застрахователен агент, от когото просто не знаеш как да се отървеш без да го обидиш или нагрубиш. Миша се усмихваше неловко, правеше отстраняващи жестове, слагаше ръце пред гърдите с думите: „Благодаря, аз вече...“, с една дума — държеше се не като Исаев-Щирлиц, а като някой мижав кандидат на науките, хванат на тясно пред милата на душата му каса със заплатата в ръце. Когато най-сетне успяхме да се измъкнем от апартамента и аз хлопнах вратата след себе си, той изтри с комичен жест на облекчение въображаемата пот от челото си и каза:

— Уф-ф... Едва се отървах!

Тръгнахме надолу по стълбите.

— Е, какво ще кажеш? — попитах аз нетърпеливо и с тревога.

От този момент нататък постепенно разбрах нещо, за което и сега си спомням с тръпки между лопатките. Макар че всъщност, какво друго бих могъл да очаквам? Ето как стана всичко.

Докато слизахме първите четири етажа, Михаил говореше неохотно, като че ли насила, не защото има желание да говори, а защото се смята задължен все пак да ми каже нещо. Той ми е много благодарен. Браво на мен. Правилно съм постъпил като съм се обърнал към него. Очертава се сериозна работа. С това ще се заемат тези, които трябва и съвсем не е нужно аз да оставам там. Дори може би е опасно... Всъщност какво те задържа тук? Трябва ли с нещо да ти помогна? Ти само кажи! Най-добре е да си тръгнеш още днес, още сега... Не мисли за жилището, това ще бъде уредено...

На деветия етаж той ме хвана под ръка и доверително започна да ми разказва, че вече е имал аналогичен случай — преди петнадесет години. Трябва да признае, че тези мои мошеници са ловки, но както е известно, няма нищо ново под луната. Още щом видял тези метални направляващи ленти и веднага разбрал всичко. Това не са никакви направляващи, ами шини. В Кабинета пък е генератора. Вярно, че някои неща не може да обясни даже и сега, но това не е негова работа... Това въобще не е наша работа... Ясно е като две и две, че участъковият милиционер е дремал. В участъка му, разбираш ли, цяла банда аферисти работи почти месец най-малко, а той зяпа гаргите. Едно не мога да разбера: с какво те държат тебе? Толкова ли си наивен? Мале, мале, а уж си кандидат и без малко доктор... Ще я докараш до там, че ще те арестуват заедно с тях! Член еди-кой си, за съучастие в мошенически машиниции... Нали не са те купили! Разбирам, разбирам, измамили са те. И аз самият отначало си помислих какви ли не работи, нищо че съм от стара коза яре... Нищо, не се тревожи, аз ти вярвам и ще се застъпя за тебе — да минеш като свидетел по делото... По-добре се връщай в своята Степна обсерватория, залавяй се с любимите си звезди и забрави за всичко това дете кой знае какъв дявол те е

накарал да се забъркаш в него!...

На третия етаж ме прегърна здраво през раменете и пече заговори със съвсем друг тон — на приятел, силно трогнат от моите грижи. Макар че, ако погледнем от друга страна — какво толкова имаше ти в онази Степна обсерватория? Само една хотелска стая, нали? А тук — такава квартирка, че чак ти завиждам. Спалнята ти направо ме довърши. На Варка няма и да споменавам, че жив ще ме изведе... Абе къде намират хората такива гарнитури! Ами книгите от къде ги намираш? Да нямаш връзки на черния пазар? Аз цял живот събирам „Военни мемоари“, но толкова много... Жалко че твоята Соня е на работа, не съм я виждал от сто години. Слушай, що за маниери са това — да ме каниш на гости посред бял ден? Дай да се съберем като хората, с жените, с децата, хем ще запознаем моя Сашка с твоята Танка... (Тук той шумно се разсмя). Ама как изскочи от банята... Почервения като мак... Между другото хубаво ти расте момичето. Така си е то, ние стареем, а децата растат. Има-няма пет годинки и ще станат за женене... А конячето ти си го биваше. Ще видиш обаче аз какъв коняк ще те почерпя като ми дойдеш на гости — такъв не си пил никога, а няма и да пиеш ако не съм аз... И така, благодаря ти за поканата, благодаря и за почерпката и за любезността... Не, не, няма нужда да ме изпращаш, знам, че „шестицата“ спира ей там.

Той ме прегърна вече в движение, потупа ме по гърба и изтича по стълбите. Аз останах подпрян на бетонната стена, мокра и ледена от дъжда, да гледам как ловко прескача от тухла на тухла, за да премине през улицата, а после се оглежда наляво-надясно преди да пресече улицата и да тръгне към автобусната спирка.

13. Демиургът каза:

— Имате ли още въпроси?

— Нямам — отговори Миша. — Благодаря ви. Той вече се беше оправил напълно и лицето му си беше възвърнало нормалния цвят, но потта все още се стичаше от челото по бузите и врата, така, че постоянно трябваше да я изтрива с вече смачканата кърпичка.

— Тогава аз ще ви задам въпрос — каза Демиургът. — Само един. Какво искате вие?

— Сега искам само едно — отвърна Миша с крива усмивка. — Искам да ви няма. И никога да не ви е имало. Искам веднага да се събудя. Събуждам се, а вас ви няма и никога не ви е имало.

— Това е един наистина странен отговор — каза Демиургът. — Не го очаквах от вас... Впрочем аз въобще нямах предвид вас персонално.

— Аха, вие сте имали предвид... Виждате ли, всичко, което искаме ние, е изложено в Програмата на Партията. Прочетете я, там всичко е написано.

Демиургът гръмна:

— Благодаря ви! Свободен сте, майоре. Сергей Корнеевич, моля изпратете майора. Да му се подадат палтото и шапката.

...Когато най-сетне се домъкнах до мястото си в Приемната, като стара кранта, която влачат към скотобойната, той каза:

— Ще ви помоля занаяпред да не водите своите приятели без специално предупреждение. Тук не е светски салон, а служебно помещение... Впрочем в този конкретен случай аз по-скоро съм ви благодарен. Та нали вашата епоха е епоха на могъщите организации, а пък аз по стар навик все се занимавам с отделни фигури. Благодаря ви, вие ме насочихте към някои мисли.

14. СПРАВКА. От много години вече аз практически не съм женен и се намирам в развод. Моята първа и последна съпруга се наричаше Александра. Миша Смирнов не я е виждал никога. Децата нямам и никога не съм имал. Между моите близки и приятели, а също и между познатите ми, няма и никога не е имало жена на име Соня, София или нещо подобно.

По-късно звънях на Миша Смирнов още два пъти. Единият път ми казаха, че е в продължителна командировка. Другият път поговорихме няколко минути по телефона. Той беше приветлив и съвсем дружелюбен, но отказа да се срещнем, като се оправда с много работа. Преди да затвори той с

удоволствие си спомни за „чудната вечер“ която прекарал у нас и ме помоли да поздравя „Сонечка и Танечка“.

Други познати в „могъщите организации“ нямам. Ако се обърна пряко, по официалните канали, като перспектива не виждам нищо друго освен лудницата.

Останах сам. Сега вече — съвсем сам.

15. Беше вече късна вечер. Даже по-скоро нощ. Аз лежах...

ДНЕВНИК. 18 юли. (Допълнение към 17-ти)

Аз също като Михаил Тарасович, не мога ясно да си обясня защо Г. А. така разпалено защитава Флората.

„... За падналите вдигах глас“^[34]?

Не е това. Съвсем не е това. Съвсем точно знам, виждам и чувствам, че той не ги смята за паднали. Всички ние се отнасяме към тях като към паднали — ако не в единия, то в другия смисъл, а виж той — не. Той въобще не признава такова понятие — „паднал“. Всичко породено от обществото е породено от законите на това общество и значи е закономерно, значи в строгия смисъл на думата не може да бъде разделено на добро и лошо. НИЕ сме тези, които делят всички социални изяви на добри и лоши, като при това също сме управлявани от някакви обществени закони. (Точно по тази причина това, което е добро за деветнадесети век, е достойно за пълно порицание през двадесет и първи. Например безогледното чинопочитание. Или, да речем, сяпото изпълнение на заповеди.)

Разбиране и милосърдие.

Разбирането, това е лост, инструмент, прибор, който учителят използва в своята работа.

Милосърдието — това е етическата позиция на учителя спрямо обекта на неговата работа, това е начин на възприемане. Там, където има милосърдие — там има възпитание. Там, където липсва милосърдие, където има всичко друго, но не и милосърдие — там има дресировка.

Възпитанието на Човека става с милосърдие.

Когато милосърдието липсва, се получава полуфабрикат: технократ, бачкатор, службаш. И, разбира се — барети от всякакъв цвят. Машини за убиване. Професионалисти.

Трябва да се отбележи, че човечеството безусловно е напреднало много в изготвянето на полуфабрикати. По-лесно ли е, що ли? Или никога не е достигало време за възпитанието на Човека? Или пък не са достигали средства?

Не, струва ми се че просто е нямало нужда от него.

А сега появила ли се е? „Погледнеш ли наоколо със хладен разум ти...“ Значи все пак се е появила? В противен случай теорията на ПВП^[35] никога нямаше да си пробие път през реликтовите джунгли на Академията на педагогическите науки. Нямаше да бъде създадена и системата на лиците. И.Г. А. в най-добрия случай щеше да бъде един от учителите-първенци в най-обикновеното училище номер 32 на град Ташлинск.

Ясно е, че битието определя съзнанието. Такова е правилото. За щастие, макар и като изключение, но все пак достатъчно често се случва съзнанието да изпревари битието. Иначе и до сега щяхме да си останем в пещерите.

Микаел се събуди. Както винаги, сутрин е циничен.

Току-що се върнахме от столовата. Имахме дискусия. В гърлото ми стърже, сякаш съм командвал парад. Настроението ми е отвратително. Говорих дяволски лошо. Никак не умея да говоря. Ама и Асколд ги приказва едни!

Сега не искам да пиша за това.

Г. А. не се чувства много добре. Свалих му пластира, но ръката го боли. Миша е угрижен и гледа виновно. Правихме вълнови масаж на ръката. Серафима Петровна извика Михей в кабинета си и там му устроила подробен разпит, докато го черпела със сладки.

От единадесет до четиринадесет бях в болницата. Помагах на Борисич да попълва историите на болестта, разнасях гърнета (на най-високо професионално ниво), и водих лечебната физкултура във всички стаи на третия етаж.

От петнадесет до деветнадесет готвих курсовата си работа — конспектирах мадам Тепфер. Все си мислех, че ще е трудно, ама не чак толкова! Май няма да ми се размине — ще се наложи сериозно да се захвана с тази дяволска психогеометрия. Висша педагогика, да я вземат мътните! Не вярвам в нея... Ами какво да прави човек, ако е лишен от способности за абстрактно мислене? В много жесток свят живеем все пак...

Събитията.

Рано сутринта по градското радио говори Михайло Тарасович и съобщи за големи победи. Нашата доблестна милиция е разкрила и унищожила нелегална фабрика за наркотици. Фабриката е била разположена в мазето на лабораторния корпус на университета. („Аха!“ — веднага си помислихме двамата с Мишел и се спогледахме мълчаливо.) Арестувани са шест човека: един куриер, трима пласьори и двама от охраната. Арестуван е шефът на мафията в града. Оказва се, че това е гражданинът Тютюкин, заемал до този момент поста началник на отдел „Култура“ към градския съвет. („Аха!“ — казах си аз сам и понеже Г. А. го нямаше, се спогледах с Асколд.) По подозрение в съучастие са задържани още куп лица и в частност управителят на склада за химикали, собственикът на кафе-сладкарница „Снежанка“, един от градинарите, които работят към университета и други добри граждани. (Нещо характерно — нито един студент.) Следствието продължава. Има основания да се предполага, че в най-близко време нашия град най-сетне ще бъде напълно изчистен от наркомафията.

Ние с Миша се усамотихме и набързо обсъдихме въпроса как би следвало да се разбира всичко това. Стигнахме до един странен извод. Излиза, че Г. А. от известно време е знаел и за нелегалната фабрика и за „кръстника“ от градския съвет и сигурно още много неща, но по някаква причина е мълчал, а по-миналата нощ е започнал да действа, но някак странно. Почти очевидно е, че именно той е предпазил от удара атлетичния омбре и другите студиозуси. Въпросът е — защо? С какво са по-добри от другите наркогадини? И от къде е могъл да знае, че Михайло Тарасович ще започне своята операция точно тази нощ?

Докато разговаряхме така набързо, ми хрумна една доста странна мисъл, която обяснява много неща. Реших да не я съобщавам на Майкъл. Ще се въздържа да я изложа и тук. И така ще я запомня.

Двамата с Михата решихме: Г. А. знае какво прави.

Днешните вестници пишат само за Флората. Оказва се, че онзи ден (аз съм пропуснал), Ребека е изстреляла голяма статия в „Градски известия“ и сега всички вестници публикуват материали във връзка с нея. Триста тридесет и три вопъла пълни с отчаяние, мъка, болка, ненавист и желание за отмъщение. Чак косите ми настръхват. Представих си моя Сашка Таралежчето как се търкаля в изстиналата пепел край огъня — очите му с чистия поглед са станали стъклени, устата е полуотворена и от нея се точи слюнка — и без да си спомня нещо, едно след друго се реже с бръснач, а тези полуживотни го гледат даже без особен интерес. Не можах да се сдържа и изпсувах. Пред всички. На глас. По време на обед. В присъствието на жени. И дори не се извиних. Впрочем никой не обърна внимание на това, а Борисич мрачно изръмжа: „Отдавна трябваше да се ликвидира тая чума. Две млади момиченца от там лежат в гинекологията — едното на дванадесет, а другото на тринадесет години. И знаете ли как се наричат? *Млада горичка!*“

Никога не бях виждал такова нещо: в града се появиха постове, пикети. Възрастни хора, на вид

пенсионери, стоят по двама, по трима пред вратите на евтините заведения и уговарят туристите да не влизат в тях. Пред „Неядката“ — двама белобради със саморъчни плакати. На единия плакат пише: „Тук привикнаха моя внук към наркотиците.“ На другия: „Порядъчните хора не посещават този вертеп.“ Други плакати (на оградите, на булеварда пред съвета, напреко на платното) с черни букви на червен фон: „Децата ти са в опасност! Спаси ги!“, „Остави работата! Смачкай гадината!“, „Да изчистим града си от зелената гной!“

Улиците са пълни с народ. Има и милиция. Никога не съм виждал толкова много милиционери наведнъж освен може би на стадиона. Цари някаква непривична атмосфера на всеобщ подем, нервен, трескав и нездрав, сякаш всички са глътнати по-малко — дали за смелост или за бодрост — чуват се приветствени възгласи на висок глас, трещят по гърбовете силни приветствени удари на яки ръце, всички говорят без да се изслушват. Имам впечатление, че днес никой не е ходил на работа. Атмосферата напомня за гара или за банкет. Атмосфера на някакво предвкушване.

(Най-общо казано, това не ми харесва. Неприятно ми е дори само да си представя хирург, който жадно потрива ръце, пляска асистентките по дупетата и възбудено хихика, предвкушвайки процедурата по отделянето на раковия тумор.)

И, разбира се, няма нито един флор. Кое то никак не е чудно. Ако аз бях флор, в тази атмосфера нямаше да има и следа от мене, а пък и в радиус от триста километра също. Може би все пак ще се размине без насилие. Нали и те не са пълни глупаци, нали и те разбират, че трябва да изчезнат колкото е възможно по-бързо и по-далече?

В края на булеварда сърцето ми едва не спря от уплаха: на едно дърво висеше обесен. Маскировъчен комбинезон, зелени плетени цървули — всичко както му е ред. Разбира се, това се оказало само едно чучело. Под чучелото с делови вид се суетяха две около дванадесет годишни момченца с кибрити и запалки. Аз набързо ги нарязях: първо, десантните комбинезони не горят; второ, отвратително е когато горят даже и чучело на човек; трето, те сега приличат на ку-клукс-клановци, които горят обесен негър. Момченцата изчезнаха с най-голяма скорост, а аз продължих да вървя и тъжно да размишлявам, че създадената атмосфера за лов на чудовища вече започва да ражда чудовища.

(Впрочем, сега ми се струва, че, както често става с педагозите, приписвам своите собствени черни мисли на децата, които въобще не са си помислили нищо подобно. Действието на което аз придадох символичен смисъл, за тях не е имало никакво отношение нито към флоровете, нито към страшните замисли на възрастните. Във вчерашните новини те са видели как демонстранти изгарят пред парламента чучелото на някакъв премиер-министър, а днес им попада това чучело на булеварда и им се е приискало да пламти огън, да се вие дим, всички наоколо да тичат в паника, пък може и пожарната да дойде... Нещо от този род. Така че след избухването на моя педагогически талант с мощност десет килотона, те са останали невредими и в пълно недоумение, а избягаха от мене само защото униформата на лицеистите се ползва с голямо уважение сред учениците, освен това може и лично да ме познават, може би миналата година съм им водил някакви уроци и са се изплашили да не би аз също да съм ги познал. Педагогика. Наука.)

А дискусията по време на вечерята започна оттам, че Ирка с негодувание ни разказа една съвсем гнусна история. Днес от сутринта тя дежурела в специнтерната „Вишничка“ и следобед там се явил инструкторът от градския отдел „Просвета“ другарят Лютиков, Андрей Максимович, който събрал целия персонал в учителската и направил едно гениално предложение: да изведат утре на демонстрацията пред градския съвет цялата „Вишничка“ в пълен състав, заедно с парализираните, слепите и безнадеждните. Колоната ще тръгне под лозунга: „Ние обвиняваме Флората!“ Това ще има ефект. Това ще намери отклик.

Това имало ефект. Всички преподаватели били шашнати. Това намерило отклик. Така го забухали по физиомутрата от всички страни, че Андрей Максимович, другаря Лютиков, посинял като върколак и закрещял с неестествено тънък глас, като заплашвал още утре да уволни всички, лично да унищожи този разсадник на защитници на Флората, а интерната да разпръсне без следа. Тогава Сергей Фьодорович вдигнал слушалката, позвънил на Беки и с две думи ѝ обяснил какви ги върши нейният

инструктор. Беки наредила да изключат екрана, а слушалката да предадат на Лютиков: „Разтрепера се проклетият му върколак...“

В учителската се възцарили три минути на велико мълчание. Във велико мълчание другарят Лютиков изслушал каквото му казала Беки, във велико мълчание оставил внимателно слушалката, във велико мълчание си събрал чантата и си тръгнал. При това вече бил не син, а сив, което, впрочем също не го правело по-красив.

Все пак трудно може да се измисли нещо по-отвратително от напъните на възрастните да намесят децата в своите дела. Особено пък ако това не са дела, а по-скоро нечисти сделки и децата не са просто деца, а са нещастни по рождение. Не, не може да има никакво оправдание, каквито и красиви думи да кажат възрастните по този случай. Признавам си, че почувствах някаква необяснима симпатия към Беки, макар че, като се замисли човек, всъщност какво чак толкова много и толкова хубаво беше направила тя? Всеки нормален човек на нейно място би трябвало да постъпи по същия начин. Може би тук главното е контрастът. Съпоставен с някой злобен идиот, дори и най-обикновеният човек изглежда като симпатичен до умиление ангел.

Сега вече не си спомням точно как възникна дискусията. Уж в началото, след разказа на Ирка, всички бяхме на едно и също мнение. И изведнъж — глъчка, размахани ръце и всеки държи на своето. Добре че сега а лица сме останали само шестима. Просто е страшно да си представи човек, как всичките двеста крещят и махат с ръце.

Картината: почти всички лампи в столовата са изгасени, наоколо стоят тридесет празни маси, ние и шестимата прави, столовете ни съборени, вечерята недоядена, а пред вратата на кухнята е замръзнал в уплаха и изумление Ираклий Самсонович — белият му калпак се е кривнал настрани, в очите му ужас, а в ръцете неполучена порция бял сос към кюфтенцата.

Ето нещо, което трябва да се отбележи: ако оставим настрана емоционалните взривове, взривовите от лицейско остроумие, чиято цел е да бъде повален противникът в праха на всяка цена, а също и взривовите от взаимни обвинения, които нямат никакво отношение към спора... та ако оставим настрана всичко това, ще останат учудващо малко неща. Само няколко тезиса.

Тогава ни се струваше, че нашия спор засяга най-широк кръг въпроси, а всъщност спорехме само за едно: прав ли е Г. А. или не? Как да се отнасяме към неговата правота или неправота? (Господи! Къде изчезнаха всички лекции по риторика и култура на спора? Ираклий Самсонович е свидетел: ние бяхме шест маймунки, които хвърлят една срещу друга тор и бананови кори.)

Още нещо за отбелязване: предполага се, че общото между нас е повече отколкото различното. Всички сме ученици на Г. А. и всички сме научени свято да следваме своите убеждения. Всички ние ненавиждаме Флората и в тази посока не представляваме нищо особено — изцяло и напълно се придържаме към мнението на преобладаващото болшинство. Всички ние обичаме Г. А., но не разбираме сегашната му позиция и затова се чувстваме малко виновни пред него и същевременно леко агресивни в отношението си към него.

Ние с Мишел размахваме ръце главно защото не ни харесва да бъдем в един куп с болшинството. Тръгваме от там, но всъщност нямаме никакви сериозни основания да се разграничим от болшинството и това ужасно ни дразни. Не намираме също и никакви основания да застанем напълно на страната на Г. А. и това ужасно ни безпокои. Защото едно е ясно: ако някой все пак греши, то това със сигурност не е Г. А. Т.е. на нас с Мишел това ни е ясно. На нас с Мишел съвсем не ни е ясно какво да правим по-нататък. Да следваме своите убеждения, значи да изпаднем в глупаво положение, а освен това и да предадем Г. А. А да следваме сляпо Г. А. значи да потъпчем собствените си убеждения, което, както е известно, е много лошо нещо.

Виж за Ирка всичко е просто. Тя много обича Г. А. Също на нея ѝ е много жал за Г. А. Това за нея е напълно достатъчно, за да застане изцяло на негова страна.

Кое то съвсем не означава, че тя потъпква своите убеждения. Просто такива са ѝ убежденията: до сълзи и е жал за любимия Г. А., всичко останало няма значение. Флорите и фауните идват и си отиват, а Г. А. трябва да го има и ще го има во веки веков. Амин! А пък ако много лаеш, ще ти плесна тая

овесена каша във физиономията.

Кирил си е добре: има билет за в къщи и заминава утре в тринадесет и двадесет. Впрочем той е теоретик. „Вярвам защото е абсурдно.“ Човекознанието не е наука, то е някаква разновидност на вярата. В него нищо не може да бъде нито доказано, нито опровергано. Човековерие. Ти или просто вярваш, или просто не вярваш. Избираш това, което ти е по-близко, или може би ти дава повече топлина... Г. А. е бог. Той знае истината. И дори ако вашата келява практика по-късно покаже, че Г. А. не е бил прав, все едно, аз ще вярвам в Г. А. и ще се надсмивам на вашата практика, ще ви съжалявам в минутата на вашето жалко тържество, а после, може би ще позволя вие отстъпниците да поплачете на рамото ми, когато вашата жалка практика в края на краищата се превърне в прах под лъчите на истината.

Най-малко от всички крещеше и махаше ръце Зоя. От пръв поглед се виждаше, че самият разговор за Флората предизвиква у нея почти физическо отвращение. Със своята душевна чистота, която вече достига почти до фригидност, тя органически не понася флората. (Тук нещата съвсем не опират до повишена гнусливост. По време на епидемията тя работеше заедно с нас и по-добре от мнозина — от сутрин до вечер и от вечер до сутрин, гнойни чаршафи, жълто-червени язви, кървави изпражнения на умиращи... (Но Флората е вече над предела на нейните възможности. Ами че те вече не са хора. Дори не са и животни. Това са някакви гадни служести гъби, които се хранят с мърша. Те са извън моята сфера. Те са извън нашите закони. Те въобще са извън. Г. А. е светец, а вие — не. Аз пък — съвсем не, до последна степен — не. И млъкнете за бога, стига вече, на вечеря сме все пак...)

Най-общо казано, никой не ме учуди особено. Виж Асколд ме учуди. Той винаги си е бил малко супермен, още от първи клас, и това винаги му е харесвало. Преди си мислех, че това е просто поза. Имидж. Помня веднъж Г. А. се пошегува: с тези маниери, Асколд, направо си готов за преподавател в кадетското училище. Днес обаче стана ясно, че това не са само маниери. Тунеядството трябва да бъде унищожено. Изборът пред нас е един: или свят на труда, или свят на разложението. Затова никой тунеядец не може да има начин на живот, той може да има само начин на неизбежна гибел и само в избора на този начин на неизбежна гибел ние можем да си позволим някакво милосърдие. Всеки тунеядец трябва ясно да разбере това. А ние с вас трябва да направим така, щото всеки потенциален тунеядец на когото не е провървяло с генотипа, със семейната среда, с училището или с нещо друго, да бъде предупреден с най-голямата възможна убедителност за своята неизбежна гибел. Няма нужда от: слюнки, сополи, лутане и саможертви. Нужни са: желязна твърдост, безпощадна последователност и абсолютна непримиримост. Г. А. е гений, това е безспорно. Никой глупак не се и кани да го оспорва. Просто трябва да помним, че и гениите също грешат. Нютон... Толстой... Айнщайн... и така нататък. Трябва да мислим със собствените си глави, макар и да не сме гении. Трябва да запазим студената логика на мислите си и да не позволяваме нашето преклонение и възхищение да замъгли очите на разума ни...

Както винаги, аз не можах да намеря нужните аргументи в нужния момент. Всичките ми аргументи бяха само яростно хвърляне на тор и бананови кори. Колко хубаво щеше да бъде ако заедно с Асколд бяхме изпели например такъв дует:

Аз. Да предположим, че ти си лекар. Нова страшна епидемия поразява само негодниците. Какви ще бъдат твоите действия?

Той (пренебрежително). Вече е ставало. Първо венерическите болести, а после СПИН. Старо.

Аз. Не, не е старо. От тези болести са заболявали всякакви хора. Страдали са и съвсем невинни. А ти си представи, че болестта засяга само и изключително подлещите. В този случай, разбира се, ти ще бъдеш стоманено твърд, безпощадно последователен и абсолютно непримирим, така ли?

Той. Какво си се заял с мене? Аз да не съм лекар!

Аз. Да, ти не си лекар. Не си давал клетвата на Хипократ. Но ти си положил клетвата на Януш Корчак^[36]! Такива като тебе винаги виждат в човека или невинен агнец или козел на отпущението и делят хората само на невинни или виновни. Лекарят може да дели човечеството само на болни и здрави, а болните — само на тежко болни и по-леки случаи. За лекаря не може да / съществува друго разделение. Педагогът също е лекар. Ти си длъжен да лекуваш от невежество, от грубост на чувствата,

от социално безразличие. Да лекуваш! Да лекуваш всички! А ти признаваш само едно лекарство — гаротата^[37]. Ти не си необходим за възпитаните хора. Невъзпитаните пък не са необходими на теб. В такъв случай, с какво смяташ да се занимаваш цял живот? Само акции ли ще организираш?

(В безсилната си ярост той започва да хвърля по мен тор и бананови кори.)

Да, наистина е казано вярно: най-убедителните си победи печелим винаги срещу въображаем противник.

Сега ми идва на ум, че май и възпитаниците на Асколд — Серьожка — Петлето и Ахмед-багатур доста се отличават от моите, пък и от всички останали в техния клас. Безчувствени побойници. Кадети. Малки асколдчета. Това е направо неконтролирано размножаване! За бога, стига ни и един Асколд. Настроението ми, което и без това не беше кой знае колко добро, окончателно се развали. Лекарю, първо излекувай себе си. Педагоже, възпитай себе си и чак след това се захващай да възпитаваш другите. Иначе такива ще ги навъзпитаваш, че и сто учители като Г. А. няма да могат да ги превъзпитат.

За повдигане на тонуса са отбих в стаята на моите дечица. Пусто е и вече има дъх на прах. По стените — любимите картинки. На широкия перваз на прозореца — недовършен модел на Термократора. На масичката — разглобен компютър. На облегалката на стола — забравена от Таралечето тениска с надпис: „It’s Time of Total Truth...“^[38] Седнах до прозореца и запоих липсващото око на Термократа. От това ми стана по-леко на душата. Трябва да се стремим към простота! Простота! Щастieto е в простите неща!

Струва ми се, че разбирам каква връзка съзира Г. А. между този древен ръкопис и моята работа, но е много дълго за обяснение, а аз съм много уморен и сега не ми се пише за това.

(ПО-КЪСНА ЗАБЕЛЕЖКА. Никак не мога да си спомня, какво съм имал предвид тогава. За съжаление.)

РЪКОПИС „ОЗ“ (15–18)

15. Беше вече късна вечер. Даже по-скоро нощ. Аз лежах по одеялото в малката си стаичка и преди да заспя четях „Переканона“ на Ахасфер. Те разговаряха в Стаята. Сигурно и те като мен мислеха, че така ще им се доспи по-лесно. Аз почти не ги слушах. Както винаги когато разговаряха само двамата, така и сега, те използваша някакъв много екзотичен език, който аз съвсем не можах да науча — с гърлено произношение, изпълнен с придишанни и съскащи звуци. Изведнъж гласовете им се усилиха. Докато мигна и те вече викаха един срещу друг. Аз се разтревожих и тъкмо се надигах от канапето, когато Демииургът зарева като тръбата ерихонска, а Ахасфер Лукич запищя с глас, който разкъсваше душата и беше направо непоносим. В живота си не съм чувал нещо, с което бих могъл да го сравня. Този писък не беше нито животински, нито механичен, нито електронен. Той изобщо не беше от този свят. Така би могъл да цвили само Бледния кон от Апокалипсиса, когато тъпче множеството грешници. В този момент нещо тежко се удари в стената с такава сила, че всичкото оръжие накачено по нея със звън се струпа на земята.

Аз влетях в Стаята само по гащета. В главата ми се въртеше единствено нелепата мисъл: „Какво правят тия, така ще събудят целия квартал, уроди такива!“

Уродите изглеждаха ето така.

Целият раздърпан, с блестяща от пот плешивина и изскочило над колана потно шкембе, Ахасфер Лукич налиташе срещу Демииурга, като правеше някакви чудновати движения с късичките си ръце и крака, сякаш иска да се изкатери по него като по Красноярската колона или пък да му причини някаква телесна повреда с хватки от борбата, използвани преди две хиляди години.

За да се предпази, Демииургът беше извърнал към него крилатото си рамо и се занимаваше със знаменитата чанта. За пръв път виждах ръцете на Демииурга — черни, със зеленикав оттенък и

неопределен брой пръсти. Тези дълги и възлести пръсти се движеха по някакъв сложен и същевременно отвратителен начин, като крачетата на паяк, когато омотава в паяжината си някоя муха.

Видях как той отвори чантата, (в този момент Ахасфер Лукич отново нададе апокалиптичен писък), и като я държеше с лявата ръка, бръкна с дясната право в нейните лъхаци на жарава недра — бръкна дълбоко, неправдоподобно дълбоко, стори ми се сякаш цял етаж под нас. Няколко дълги секунди шари нейде там из огнените пространства, като ръмжеше звучно и въртеше налетите си с кръв очни ябълки.

Силите му стигнаха само за няколко секунди — чантата отлетя на една страна, а освободената ръка се метна към тавана. Ръката беше невероятно дълга и с множество лакти, дланта ѝ беше нажежена и светеше с всички цветове на силно нагрят метал, а от краищата на пръстите, които бяха станали ослепително бели, се откъсваха и летяха из цялата стая димящи капки и искри.

Той хвана дясната си ръка с лявата, изтръгна я с хрущене и я захвърли в ъгъла. Очите му вече бяха станали като дини. Отвори уста, изригна някаква неразбрана, но явна ругатня — многоетажна и древна, захапа с остриите си като щука зъби първия попаднал му лакът на лявата си ръка, въртна огромната си глава така яростно, че чак плитката на перуката му за миг остана права, после със същото хрущене изтръгна и тази ръка и я изплю като фас в бездънния мрак на Кабинета.

И изведнъж стана тихо. Демиургът бавно и величествено раздвижи глава, като едновременно повдигаше ту едното си рамо-крило, ту другото, сякаш демонстрираше, че мощта и боеготовността на неговия организъм не са намалели ни най-малко. Приклекнал край нара, Ахасфер Лукич нежно милваше, оглеждаше и даже душеше своята любима чанта, така щастливо възвърната обратно. Страшната ръка изстиваше в ъгъла, но все още се движеше — стържеше по обгорелия паркет с остатъците от разтопени пръсти. Миришеше на пот, на изгоряло и на меден обгар.

Сетне изведнъж Ахасфер Лукич сякаш се сети нещо, застана на колене и започна внимателно и загрижено да оглежда пода около себе си. Като не намери това, което търсеше, той тръгна покрай стената с помощта на трите си крайника, а с четвъртия притискаше чантата към голия си и потен хълбок. Аз най-после разбрах: във вихъра на сражението Ахасфер Лукич беше загубил изкуственото си ухо.

Гръмна гласът на Демиурга:

— Ето го там, под калорифера! Стига сте се търкаляли като Йов на торището. ^[39]

Без да се изправя Ахасфер Лукич бързо се придвижи до калорифера, напипа своето скъпоценно ухо и с радостна усмивка го натъкми на мястото му, а после каза весело:

— Много ви благодаря, мой Яхве!

Така завърши още една караница между тях. Друг път обаче не бяха стигали до бой. Какво ли не бяха могли да разделят този път? Може Демиургът да е искал да вземе за себе си нещо от Ахасфер Лукич, или пък Ахасфер Лукич е искал да свие нещо от него... Един бог откраднал на друг бог партенките.

16. Е, този клиент наистина ми дойде до гуша. Т.е. струваше ми се, че вече съм ги виждал всякакви, но този беше нещо неописуемо. Беше един мършав, стар човек, с бледнозелена кожа, напукани устни и горящи очи на фанатик, който многословно и неразбрано, с много повторения и постоянни обърквания на мисълта излагаше своя план за спасение на човечеството. Мисълта му се движеше като влака на метрото — винаги по един и същ затворен кръг. Можеше да го прекъсне, но не беше възможно да отвлечеш мисълта му в друга посока. И за капак — този ужасен акцент нейде от Украйна или Беларусия!...

Всичко е много просто. Християнството е изкривило естествените човешки отношения. Христовото учение, което твърди, че трябва да обичаме врага си и всеки път да му подлагаме все нова и нова буза, е довело човечеството до ръба на катастрофата. Благородният древен лозунг „око за око, зъб за зъб“ е оклеветен, окалян и заклеймен като човеконенавистнически. Всички беди идват точно от това. Злото остава ненаказано. Тези, които обиждат и нападат хората, свободно си вървят през живота и

тъпчат онези, които самите те са повалили. Всичко е разрешение за този, който е нагъл, силен и злобен. Освен човешките закони няма друго, с което да бъде усмирен, а те и пукнат грош не струват. Затова хулиганът безнаказано издевателства над слабия. Чиновникът безнаказано издевателства над плахия. Наглият безнаказано тъпче скромния. Клеветникът безнаказано очерня правдивия. Властникът безнаказано подтиска всички.

Разбира се, сам по себе си лозунгът „око за око“, който също е формула, измислена от човека, не може с нищо да промени света. Но сега, когато може да го подкрепи мистичното могъщество и той да засияе на хоругвата, понесена от мощни длани...

Четири пъти Демиургът ми нареждаше да го изпратя. Четири дни застъпникът на обидените млъкваше за миг, за да започне след това всичко отначало. Наложих ми се буквално да го изчоплям от креслото, после със сила да го откъсвам от гардероба, където се беше хванал много здраво, а след това да отлепям пръстите му от касата на вратата. През цялото това време той сякаш не забелязваше нито моите усилия, нито своето унижително положение, а продължаваше да ни обяснява, че единственият начин веднъж завинаги да защитим обижданите, унижаваните и оскърбяваните, това е да ги надарим със способността да поразяват тези, които ги обиждат, с нещо подобно на електрически разряд. С последни сили успях да го изпратя.

Дланите ми бяха станали лепкави от студената му пот и аз се върнах в Приемната, като продължавах с отвращение да ги изтривам в дрехите ти, когато Демиургът ме запита:

— Как мислите, Сергей Корнеевич, защо третият закон на Нютон не се проявява в човешките взаимоотношения?

Аз се замислих за момент.

— Всъщност той навярно се проявява. В края на краищата всички знаят: каквото повикало, такова се обадило. Просто в човешките взаимоотношения няма ясни понятия за действие и противодействие.

Демиургът не каза нищо повече и след като почаках около минута, аз тръгнах към кухнята. Наближаваше време за обед.

17. Вървах си по улица Балканска с пазарска мрежа в ръка на път за млекарницата и си мислех за разни дреболии, когато се случи едно необикновено събитие.

Т.е. то си започна съвсем обикновено. Покрай мене с трясък и звън на желязо премина самосвал, разнесе димна воня и ме изпръска с кал от една дупка на асфалта. С едно обикновено проклетие аз спрях и започнах набързо да чистя шлифера и панталона си от рядката тиня, когато изведнъж се чу приближаващ тропот на ботуши и един пресипнал и задъхан глас умолително изхриптя:

— Разрешете ми!... Разрешете на мен!

Не успях дори да ахна, когато як мъжага, облечен с ватенка, се строполи на колене пред краката ми и с разтрепераните си червени лапи много внимателно, сякаш докосва скъпоценно произведение на изкуството, се зае да чисти полите на шлифера ми, крачола и изцапаната обувка, като в същото време бърбореше като че има силна треска.

— Ей сега!... Моментално!... Секунда само...

Аз се огледах ужасен. Наоколо не се виждаше никой, само одевешният самосвал вонеше на празни обороти спрял съвсем накриво на платното. Беше ми страшно и много неприятно, затова отскочих назад, но без да изпусне края на шлифера ми, така както си беше на колене, мъжът бързо се придвижи след мене и като ме гледаше със съвсем кучешки поглед изхъхри отчаяно:

— С език ще ги оближа! Ще блеснат...

Гласът ми сякаш беше изчезнал. Аз само се дръпнах с всичка сила и се отдалечих с бързи крачки, като едва се сдържах да не се затичам. Докато стигна до тъгъла все се страхувах да не ме настигне и когато завивах по Проспекта на труда крадешком погледнах през рамо. Безумецът псе така си стоеше на колене, само се беше отпуснал на пети и с наведена глава бавно изтриваше ръце във ватенката си. Имаше вид на човек обречен на смърт.

Душевното ми равновесие беше нарушено и по тази причина още след първите няколко крачки по Проспекта на труда налетях върху един пенсионер със съвсем почтен вид — с шапка и бастунче. Сблъскване в истинския смисъл нямаше, защото в последния момент аз успях „да набия спирачки“ и само леко се докоснахме с рамо. Измърморих нещо като „Ах, дяв-в-в... Извинете...“ Той с учудваща бързина отстъпи крачка назад, свали шапка и като прихвана елегантно бастунчето си заговори така, сякаш се намира на сцена:

— Скъпи мой! Разрешете ми да ви поднеса своите най-дълбоки извинения! Позволих си да се замисля и бях крайно небрежен.

— Ам-м-ми... — отвърнах аз. — Аз п-п... Всъщност небрежният бях аз... Вината всъщност е моя... Още веднъж — пардон.

— Ние и двамата бяхме небрежни — изрече с видимо облекчение пенсионерът и се усмихна, но усмивката му ми се стори фалшива. — Въобще сега времето е такова, че човек трябва да си отваря добре очите.

— Много сте прав — съгласих се аз, за да не удължавам сцената и си продължих към млекарницата.

В мен се раздвижи някакво неприятно предчувствие. Някъде отдясно под ребрата. Всичко наоколо ми беше до болка познато. Неравният изпъстрен с пукнатини асфалт с вечните локви и с миналогодишното петно от разляна боя пред магазина за домашни потреби, което прилича на рисунка, правена от кроманьонец. Жалките мокри пръти на насажденията покрай тротоара, които се съчетаваха в някакъв странен и непривичен контрапункт с гигантския избелял лозунг „Да цъфти градина!“, изписан върху противопожарната стена на бившето доходно здание. Търпеливата опашка за тапети пред магазина за домашни потреби, която се криеше от небето зад лъскавите от влагата чадъри. Минувачи, минувачи, минувачи — повечето лелки с кошници, с чанти, с бидончета и кученца. И коли, коли, коли, господи, колко много коли има днеска в града!...

Уж всичко си беше както обикновено, а колкото минаваше времето, толкова по-страшно ми ставаше. Имаше нещо особено в града, но аз никак не можех да уловя какво именно, а пък и не знаех как да попитам.

...Колите определено се движат много бавно. Вярно, че по Проспекта на труда навсякъде има знаци „40“, но нали и вчера ги имаше, а половината шофьори не им обръщаха никакво внимание... Всички коли са с включени габарити заради мъгливото време. Ама буквално всички!...

...Защо ли всички ми се усмихват? Тази лелка например я виждам за пръв път, а тя ми се кланя и цялата се е разляла в усмивка, фалшива като зъбите й... Ето и тази...

— Здравейте... И вие здравейте... Моите уважения...

Аха, ето какво било! Ами че те всички си крият очите... и лицата си крият... Един се прикрива с чадъра, друг е забил поглед в краката си, като че търси по пътя изгубени стотинки, трети се извърща и се заглежда във витрината, макар че във витрината няма нищо друго освен ремонт... Но ако все пак стане така очите ни да се срещнат, то веднага следва усмивка до ушите, почти сервилен поклон и „Здравейте! Здравсти! Добър ден!“ В началото съвсем за кратко си помислих, че моята известност като личен секретар на Демиурга изведнъж се е разпространила сред цялото население на близките квартали, но преди да успея да обмисля последствията от това зашеметяващо предположение установих, че те всички си кимат един на друг, усмихват се един на друг и си пожелават добър ден.

... Не, разбира се, не всички. Това явно не им харесваше, правеха го явно насила. Правеха го само в онзи краен случай, когато погледите им се срещаха и те биваха принудени (защо пък да са принудени?) непременно да си окажат един на друг внимание като на стари и добри приятели. Човек можеше да си помисли, че днес сутринта докато аз съм се напъгал в службата, властта в града е била завзета от група фанатизирани почвеници^[40], които са призовали нашите съотечественици (под заплахата за телесни наказания) да си спомнят своя произход, да пият от чистия извор на древните обичаи, да загребат с пълни шепи от съкровищницата на патриархалните нрави и поне на улицата да имат съответното поведение.

В това нямаше нищо смешно. В този момент бих предпочел да се върна в къщи, па макар без масло и кефир, и да попитам Ахасфер Лукич какво знае по въпроса или, в краен случай, да включа телевизора. Но, първо въобще нямаше никак масло и, второ, трябваше да опитам да се оправя във всичко това, да го вземат дяволите.

На пръв поглед в млекарницата не открих нищо необичайно. Опашката пред касата беше малка, още десетина бабки чакаха за сметана, но точно сметаната не ме интересуваше. Сложих в мрежичката четири бутилки кефир, взех от рафта три пакета масло по двеста грама и застанах на опашката пред касата.

Не, тук нещо не беше наред. Хората се държаха не като на опашка, а като на светски прием, така както си го представям аз. Те разговаряха. Всички. Не стояха тил зад тил, както е прието открай време, а се мъчеха да бъдат полуобърнати един към друг за да не би, не дай боже, да се окажат с гръб към някого.

Физиономията на касиерката сякаш беше получила спазъм от постоянната усмивка, ръцете й просто летяха — чукаха, откъсваха, брояха, връщаха — пък и поздравяваше всеки един, на всеки казваше благодаря. (Обикновено тя разговаряше така: „Какво все се пхате с вашите десетачки? Да не сте спял, не виждате ли, че нямам по една рубла да ви върна?“ Казва се Аелита.)

И товарачите също бяха в магазина. Не ги забелязах веднага, защото бяха безшумни. Тези двама подпухнали от пиене бабанки в мръсни черни престилки бутаха и разтоварваха количките с продукти, като стъпваха сякаш на пръсти и замираха на място всеки път, когато случаен минувач им пресичаше пътя. Не се чуваше нито дрънчене, нито грохот, нито обичайните свойски подвиквания: „Валка, мършо такава, за какъв дявол си го домъкнал това тук? Ей, лелко, я си пази диференциала!...“

Пред мен имаше осем човека. Най-много десет минути. На опашката се чуваше разговор:

— Дъждове, дъждове, а сняг все няма...

— Снегът е много необходим. За реколтата.

— Съвършено правилно го казахте, уважаема. Най-важното през зимата е да има сняг.

— Казвам ви, че сега Рейгън сигурно се радва!

— Там при тях пък има тайфуни. Ако питате мен, по си е добре да има дъждове, отколкото тайфуни...

Шест човека до касата. Пълният побелял дядка пред мен се извърна наполовина и с голямо напрежение изтиска заветната си реплика:

— Казва есен се случи тази година. Една дълга, дълга...

Аз се напрегнах и отговорих:

— Да. Продължава вече половин година.

— Не е за приказване. Няма ли да свърши най-сетне!

До касата оставаха само четирима, когато от опашката за сметана дотърча една бабка и като сипеше разни чепати извинения, застана втора. Оказа се, че старата вещица от по-рано си беше запазила ред. Дядката пред мен още веднъж си даде зор и започна нова тема:

— Есенно време винаги има дъждове. Не си спомням да е имало есен без дъждове.

Още не бях успял да съчиня отговора, когато зад гърба ми вече подеха:

— Правилно го казахте, уважаеми. Това го няма само в Африка.

— И в Австралия! — заяви дядката с неочаквана самоувереност, но веднага се сепна: — Макар че не мога да твърдя със сигурност. В Австралия може и да има. Южното полукълбо е все пак...

Пред мен вече оставаха само двама души, но се появи една особа с шапка и кофичка сметана в едната ръка, която каза на моя дядка:

— Струва ми се, че аз бях преди вас...

— Моля, заповядайте! — с готовност отвърна дядката и се дръпна към мен.

Дамата се напъха. Аз се огледах. След мен имаше само двама души. Тя обаче непременно държеше да използва правото си. Добре де, все пак съм четвърти, ще го преживея някак... Ето че отново съм трети...

Изведнъж се чу странен звук — нещо като задавено мучене. Нещо изтрепя. Кофичката със сметана падна на кахления под и се разля като звезда с много лъчи. Дядката отскочи назад и ме настъпи по крака, а особата със шапката взе да лови въздуха с пръсти, облечени в черни плетени ръкавици и бавно да пада на една страна. За секунда всичко замря. Чу се кратък писък. Аз стоях като стълб в своя обичаен за такива случаи ступор. Особата с шапката меко като волейболист падна по гръб, тялото А веднага се изви в неестествена дъга и тя няколко пъти удари силно главата си в пода.

Аз все още стоях като стълб с поглед прикован в жената, която гърчеше в спазми, но вече разбирах, че тя има някакъв припадък, някакъв пристъп и трябва да се спусна да ѝ помогна и аз ей сега ще се спусна и ще ѝ помогна, само трябва да сложа някъде проклетата мрежа с кефира... Най-страшното обаче беше това, че хората наоколо вместо да се спуснат и да ѝ помогнат или поне да застанат като стълбове, както правех аз, хукнаха на различни страни без да избират посоката, само и само да бъдат по-далеч от това място. Тичаха и се събаряха един друг, трошаха стелажи и преградки, крещяха нечленоразделно и панически пищяха.

Изведнъж нещо блесна пред очите ми и аз изключих за известно време. Първото, което чух когато дойдох на себе си, беше пронизителният сърцераздирателен вопъл на Аелита:

— Какво направи бе, дръвнико Тамбовски? Ах ти, мутро неразсънена! Ами че това е ученият, дето живее в новия блок и всеки ден идва да пазарува!

Аз лежах опрял буза на кахлените плочки, а някой внимателно ми сваляше шапката.

— Те трябва да имат едно петно без косми зад ухото... — мърмореше непознат с леко пресипнал басов глас, а в тона му се усещаше вина и предпазливост.

— Ама зад кое ухо? Зад дясното ли? Или зад лявото? — питаше друг също пресипнал глас с напрежение и страх.

Внимателно ми обърнах главата, така, че опрях на плочките другата си буза.

— Няма ни петно, ни дявол! — каза с явно облекчение и вече с раздражение втория глас. — Нито зад лявото, нито зад дясното... Глупак си ти, боцмане и шегите ти са глупави.

— Ама нали ви казвам! — отново се развива Аелита. — Той е учен, от блока на Балканска!

— Тогава какво... Какво се беше... — агресивно-виновно хриптеше басчето.

— Какво, какво... Човекът си стоеше на опашката, ето какво!

— Тогава какво я беше загледал толкова? Направо се беше втренчил като този...

— Остави това сега, аз се чудя дали няма да е по-добре да го сложим поне да седне...

Хванаха ме под мишниците и внимателно ме настаниха да седна с гръб, опрян на хладилната витрина. Две подпухнали и леко посивели физиономии изникнаха пред лицето ми. Двамата яки товарачи ме разглеждаха внимателно и съчувствено.

— Извинявай, приятел — изхъхри този, който стоеше отляво, — ние те взехме за такъв де... за гръмобойник... нали ги знаеш... дето бият човека с разряд... Много страшно се беше втренчил в тая жена. Направо се беше озверил, също като тия де...

В магазина нямаше нито един купувач. Припадничавата особа тихо лежеше, положила глава в локвата със сметана. Клепачите ѝ вече помръдваха.

— Колко много продукти са изпотъпкали! — развива се Аелита с нова сила. — Пак са строшили тезгяха! Какво стоите, пияници! Викайте милиция! „Бърза помощ“ викайте!

18. Казах на Демиурга:

— Много ви моля занаяпред да не ме правите участник във вашите експерименти.

Демиургът не отговори нищо, а Ахасфер Лукич меко ми напомни:

— Серьоза, та аз ви казах: не ни трябва кефир, ще минем и без него! Нали ви казах!

— Ама то и масло нямаше ни грам — отговорих аз объркано.

19. В действителност остров Патмос се оказал...

ДНЕВНИК. 19 юли (сутринта)

Лем има един разказ как са измислили препарат, под действието на който човек при съвкупление изпитва нетърпими мъки. Идеята на изобретателя е: половият акт трябва да има изключително функционално значение. Как се нарича разказът? Не помня. И Мишел също не помни.

19 юли, 20 часа и 30 минути

Сутринта позвъни треньорът ни: днес занятията по субакс се отменят. Изобщо за днес всички тренировки и Дома на спорта се отменени. Въпрос: „Защо?“ Отговор: „Вие не можете ли сами да съобразите?“.

Във вестниците продължават писанията от вчера. Както и преди — гняв, стонове, сърцераздирателни факти. Като допълнение се появиха и някои опити за теоретическа обосновка.

„Градски известия“. В. Кривошапкин — началник на отдела за трудови ресурси. „По принцип ние не сме против така наречените *неядяки*, които все пак би било по правилно да наричаме лица с доброволно редуцирани потребности (ДРП). Ние сме достатъчно богати и можем да ги облечем, да ги обуем и дори да им осигурим жилища. Особено като имаме предвид, че нивото на техните потребности е от три до пет пъти по-ниско от средното за града ни и най-вече факта, че по голямата част от групата с ДРП, все пак, взема участие в общественно-полезния труд, при което поема (макар и само понякога) най-непривлекателните и непрестижни дейности. Да не споменаваме пък и нелишения от интерес експеримент на някои семейства ДРП, които напълно са се посветили на възпитанието на своите деца, експеримент, който не може да не привлече нашето най-сериозно и добронамерено внимание. Ние обаче решително се обявяваме против каквито и да било крайности. А Флората, каквото и да казват нейните мекосърдечни и сантиментални защитници, е именно тази най-отвратителна крайност, с която не можем да си позволим да се примиряваме...“

„Университетски вестник“. Професор Н. Микава представя предварителните резултати от първото социологическо проучване на Флората в нашия регион. Лицата от мъжки пол във Флората са повече отколкото лицата от женски. Петнадесетгодишните са повече от шестнадесетгодишните. (Е, и какво от това?) Поне един път са опитвали наркотици 96.2% от анкетираните. (Това и бездруго всички го знаят). Употребяват алкохол примерно 30%. (Е, и какво от това?)

Никакви изводи, никакви препоръки, с една дума — нищо. Само едно гордо признание в края: така де, проспали сме значи онези сложни обективни процеси в социума, довели до възникването на Флората и сега ние, социолозите трябва да изкупим своята вина, като се заемем сериозно с това поразително социално явление. В същия вестник — дописка от група студенти: какво сте се заяли с тях? Спомнете си хипитата, спомнете си битниците „металите“, „краканарите“, „акутагуерите“, „шлемниците“... Ще се налудуват и ще се върнат към нормалния живот. Двама от авторите на дописката са бивши флорове. Обаче статията на заместник-ректора е направо връх! Оказва се, че Флората била виновна за наркотиците, които са правили в мазетата на университета. С нажежено желязо! С желязна метла! С ДДТ да ги унищожим!

„Ташлински агропром“. Пълен мрак. Средновековие. Нощ. И пожар на градското сметище.

„Кооператор“. Всички автори, без изключение, призовават гражданите да не се поддават на екстремизма — главно да не правят пикети пред предприятията — бият се в гърдите на тема „Не съм виновна аз!“ и като доказателство за пълната лоялност на частните кооператори и арендатори предлагат да се пусне срещу Флората кавалерия. Освен това всички те категорично настояват да не се смесва Флората с мирните *неядяки*, като привеждат примерно същите аргументи, които привежда и „Градски

известия“.

„Младежки новости“. Също демонстрират гордото признание на своята вина. Това не само е наша беда, това е също и наша обща вина. Къде е гледал градският комитет на Комсомола? Къде са гледали комсомолските организации на предприятията и учебните заведения? Ето това са плодовете от една страна на *прекалената организираност* в комсомолската работа и от друга страна — на прекалена снизходителност към най-невзискателните вкусове. С една дума — Какво Направи Лично Ти За Да Не Отиде Твоят Другар Във Флората? забележителен вестник. Ти комсомолец ли си? Да! Кога ще поумнееш ти, кога?

Впрочем, всичко което споменах досега, може да се смята за дреболии в сравнение с написаното в „Ташлинска правда“. Цяла страница. Три статии. Така да се каже — дискусия.

Инициатор е някой си К.П. Плюхин. От текста става ясно, че той няма никакви лични впечатления от Флората и сведенията му за нея идват от слуховете и от разказите на негови познати, така че целият патос на статията му се опира на отвращението от външния вид на флоровете, които е срещал случайно по улицата, а също и на съвсем разумната теза, че трудът е превърнал маймуната в човек, а мързелът обръща процеса обратно. Днешните младежи съвсем не познават истинските трудности на живота. Те в много отношения отстъпват на онези, които разработваха Тюмен и Сургут, строиха БАМ и изпълняваха своя интернационален дълг. И макар в голямата си част нашите младежи да имат „здрава закваска“, ние нямаме никакво право да си затваряме очите пред уродливите отклонения, които се проявяват сред тях.

Някой може да си помисли, че точно тук е моментът да се чуе викът: „С огън и меч!“ — но ще сгреша. Оказва се, че трябва да използваме само всички начини за възпитателно, идеологическо и политическо въздействие, които се основават на препоръките на нашите педагози и социолози. Комсомолът трябва да застане начело на движението за превъзпитание. Правозащитните органи са длъжни да бъдат на висока и нито за миг да не намаляват своята бдителност. Що се отнася до отделните екстремистки тенденции, които в последно време се проявяват в града, те могат да се окачествят като паникьорски и волунтаристични и са също толкова опасни, колкото и тенденциите към пасивно приемане на съществуващото положение. Социалната пасивност и социалната агресивност са двете страни на вече изтритата от употреба монета на евтино политиканство.

Та това е значи пътят.

По-нататък на две колони следва нашият Г. А. Горчива и блестяща статия. Много негова, много лична. Четеш и през цялото време сякаш чуваш гласа му.

(ПО-КЪСНА ЗАБЕЛЕЖКА. Тази статия не се е запазила. Не я намерих дори в Публичната библиотека в Ленинград. Мога само да съжалявам, че през онази юлска нощ не я преписах в дневника си, а се ограничих само да изложа някои тезиси, които ме впечатлиха най-силно.)

Флората била разновидност на престъпния свят. Глупости. Няма нищо общо. Престъпният свят паразитира върху нашата цивилизация, а Флората гради своя собствена цивилизация. Въобще, престъпникът е по-близо до нас, отколкото Флората — и по системата си от материални ценности и по йерархията на външния престиж. Цивилизацията на Флората е съвършено различна по дух. Нашите ценности за тях са нула. Техните ценности пък са извън пределите на нашата способност за разбиране, както например езикът на котките.

Флората, това били диваци, недорасли до нашата цивилизация. Не е вярно. Флората изникна върху нашата цивилизация като върху хумусен слой. Да, това са диваци, но диваци от съвсем особен вид — племе вкусило плодовете на нашата цивилизация и повърнало с отвращение онова, което е вкусило. Същността на събитията е в това, че никой не разбира Флората. А бедата идва от там, че никой така и не се опитва да разбере Флората, защото на всички им се струва, че няма нищо за разбиране и всичко е ясно от само себе си.

Флората не е нещо отделно от нас — някакъв отвратителен и опасен звяр от джунглата, който трябва или да бъде унищожен или изгонен на края на света. (Между другото, къде се каните да го прогоните? В съседната област или в съседния регион? Или, може би в съседната република?)

Флората е нашата болка, нашето страдание. Може и да е болест. Може би е гнойна рана. Тогава за лечението е нужен лекар, професионалист, изпълнен със знание и милосърдие. Никакво самолечение! Никакви шамански танци! Няма нужда от знахари — с водка вместо наркоза и трион вместо скалпел.

А може би пред очите ни възниква, на пръв поглед стихийно, един съвършено нов елемент на човешката цивилизация, нов начин на живот, нова самостоятелна култура. В такъв случай кръвта, болките, нечистотиите — всичко това всъщност е едно раждане! Новороденото не е много красиво, дори изглежда малко уродливо, а освен това ври и папа, но то е обречено да расте и в близко бъдеще да заеме своето място като част от човечеството. И ако е така, то опазил ни бог от нечистоплътни баби-акушерки и делови майстори на абортите!

Кой в нашия град крещи най-силно? Огледайте се наоколо, погледнете внимателно, вслушайте се и се замислете!

Много силно, даже оглушително, крещат (както си е от време оно) хората с най-голяма вина за това, което става, онези, които не са съумели да възпитат, не са съумели да отклонят и да привлекат, не са съумели да създадат привързаност към себе си, а най-вече онези, които са били ЗАДЪЛЖЕНИ да правят всичко това, водели са се за специалисти и са получавали заплати и премии: некадърните педагози в училищата, равнодушните наставници в предприятията, бездарните културно-масовици. Те се скъсват от викане, за да заглушат собствената си съвест и за да оглушат около себе си хората, които се опитват да открият къде всъщност са виновниците.

Мощно реват отговорните хора — онези, които са назначавали, издигали и оформяли споменатите некадърници; сега се опитват да прехвърлят вината върху своите протежета, върху несъществуващите съблазнители и по стар навик — върху зловредното влияние отвън. А редом с тях, но с не по-малка сила реват и онези, които засега все още са само полуотговорни, защото бързо са съобразили, че съвсем скоро ще започнат да се освобождават места и точно това е моментът да посъберат малко политически капитал, като демонстрират своята обективност, деловитост и готовност да оправят положението с решителни действия. Ах, това вечно племе, което се смята призвано да отговаря за всичко и затова не отговаря за нищо!

Ето че вече се чува и пресипналите гъргореци, скърцащи и кашлящи гласове на милите наши ревностни пазители на добрата старина, на гордите свидетели на отдавна отминали дни, които през последния половин век познават живота само от уводните статии на вестниците и от информационните емисии на телевизията, на гвардейците на перестройката, които сега би трябвало да друскат правнуците си и да пазят уюта на семейното огнище, ама не — къде ти! Те тръгнаха напред и развяха старите знамена, по които все още се четат полуизтрити лозунги: „На борба срещу тежкия рок! На борба с чуждопоклонничеството! Да изкореним шарените коси! Да изкореним синхролайтингите! Системките — в помийната яма! Да стъпчем *контакторите*!“

След тях се чу железният звън от гласовете на пазителите на абсолютния ред, на апологетите на стройните редици, които свято вярват, че за всички социални затруднения има само едно лекарство — строй се, марш, дай тон за песен! Който е извън строя, той е извън закона. А с тези, които са извън закона, трябва да се постъпва само по един начин — да бъдат окачвани по-нависоко и по-накъсо.

С всеки изминал час все по-силно шумят, дюдюкат и крещат скучаещите „юнаци“, викачите, които предвкушат бъдещия весел лов, усещат как приближава златното временце, когато ще могат да се разпуснат, безнаказано да си разпашат пояса, да си начешат юмруците и да му отпуснат края без страх от органите на реда.

Дори и само заради тази глутница не ще има прошка за онези, които сега с изхвъркнали от напрежение очи мятат гръм и мълнии в своите демагогски речи, вместо да млъкнат за малко и да се замислят.

„Не съм назовал имена, макар, че бих могъл да ги назова. Бях рязък и, може би, дори груб, не) не се извинявам за това. Всичко казано тук е отправено към хора, голяма част от които са мои ученици и ученици на моите ученици. Всичко казано тук се отнася към тях в същата степен, в която го отнасям и

към самият себе си. През последните дни ме измъчват срам и мъка, защото аз напълно поемам вината за това, което става и лично върху себе си — в онази степен, в която тя може да бъде поета от отделния човек. Аз моля само за едно: замълчете и се замислете. Защото настана времето, когато, за момента, не може да се направи нищо друго“.

Подборката завършва деканът на социологическия факултет. Статията му е посветена главно на тунеядството и в частност на Флората като социално явление в обществото от началото на втората НТР. Всичко е много разумно, академично и, според мен, безспорно. Той явно е предпочел, (не зная по какви съображения) да не влиза в спор с Г. А., но се чувства, че практически не е съгласен с него по всички точки. Както по съдържание, така и по форма.

Едно от неговите разсъждения, обаче, ми се струва достойно за внимание. След като говори в смисъл, че Флората би била невъзможна, ако бяхме се научили да предоставяме на всеки млад човек работа по негов вкус, той отбелязва: „Засега ние все още нямаме моралното право да осъждаме Флората. Работната ръка не достига, все още има много непривлекателен и непрестижен труд и ние упрекваме Флората, че не желае да се занимава с него, но вече е близо времето, когато НТР ще бъде завършена, (ориентировъчно — след 40–50 години) и непривлекателният и непрестижен труд изцяло ще бъде поет от кибернетиката. Какво ще отговорим тогава на Флората, когато тя каже: «Добре де, давайте вашата работа»? Трябва още от сега да сме наясно, че от днешна гледна точка това ще бъде много странно време — време, когато трудът веднъж завинаги ще престане да бъде обществена необходимост. Може би действително би трябвало да разглеждаме Флората като модел на общата социална ситуация в едно не чак толкова далечно бъдеще?“

Какво разбрах аз от всичко това?

Под публикацията няма бележка на редакцията. Следователно градският комитет все още не е взел решение по повод на предстоящата акция. Въобще, забелязва се, че позицията на градския комитет е по-скоро умиротворяваща отколкото подбуждаща. Друг момент са подписите. Струва ми се важно, че за К.П. Плехин всичко е написано подробно: той е ветеран, получава специална лична пенсия, има звание почетен наставник и заслужил работник на РСФСР. Също и за декана: професор, член-кореспондент, лауреат, депутат... А за Г. А. е отбелязано просто и без украшения: Г. А. Носов. Вярно, че това може да се разбира и в смисъл, че всеки в града знае кой е Г. А. Носов и той няма нужда от специално представяне. Но при известно желание може да се открие и някакъв предупредителен намек: днес ти все още си и заслужил учител, и лауреат, и депутат, и градски съветник, но утре може да станеш просто Г. А. Носов и точка. От цялата подборна Кирил направи извънредно оптимистични изводи: градският комитет няма да допусне нещата да стигнат до крайност — ще вдигнат малко шум, ще покрешят и ще се успокоят. Отбележете тона в статията на ветерана, също отсъствието в подборката на материал от преподобната красавица Беки, а също и това, че за арбитър е избран човек от високочелите — учен, а не практик, не администратор.

Той направи тези изводи във вестибюла с куфар в ръка. Говореше много убедено, но пък и в неговото положение би било странно да каже нещо друго, като например: да, братлета, лоша ви е работата, ама все някак ще се измъкнете, а пък аз трябва да тръгвам на пътешествие около Африка.

Тъкмо го бяхме изпратили, когато Г. А. ме извика и каза: „Да тръгваме“. Ние тръгнахме и през целия път аз се опитвах да отгатна къде отиваме, но, разбира се, не можах. Ние отидохме в телевизионния център и се изкачихме право при главния началник. Оказа се, че главният началник е дълъг, прегърбен, потен, космат (несимпатичен) и веднага стана ясно, че той е на границата на истерията. Още щом влязохме, той се развика, а в гласа му се чуваха ридания: „Още какво има, Георгий? Ама какво още искаш?“

Да, той е стар и верен приятел на Г. А. Да, до гроб ще бъде благодарен на Г. А. заради своята дъщеря. Той смята, че не веднъж е доказал своята благодарност и с думи и на практика, но сега нищо не може да се направи. Не е ли изразил достатъчно ясно тази проста мисъл в телефонния разговор? Не, по радиото също не може. Не, няма никакви тайни от никого, никакви тайни пружини, и той не се страхува от никого. Но в момента той издържа буквално с последни сили. На стари години няма какво

намерение да цапа съвестта си, а дори най-малката намеса в това, което става, ще доведе до там, че той неизбежно ще бъде окалян от главата до петите. Не, това „по-лошо не може да бъде, но може би ще стане по-добре“ е едно голямо заблуждение. Точно по-лошо ще стане, и то много по-лошо! Знаем ли ние колко му е било трудно да отклони честта да предостави ефир на началничката на „Просвета“, на председателя на Съвета на ветераните, на главния редактор на „Ташлински агропром“... Ако сега Г. А. излезе в ефир, тогава той (косматият и несимпатичен главен началник), по простата логика на гласността ще трябва да предостави ефир на всички назовани и на още двадесетина неназовани лица, които изгарят от желание да призоват гражданите да грабнат железните ръкавици, железните метли и нажеженото желязо...

Всичко приключи с това, че Г. А. трябваше да утешава него, косматия и несимпатичния, да му трие сълзите, да му припомня някакъв случай, когато всичко е било заплетено много по-сложно, а е завършило благополучно и в края на краищата косматият и несимпатичен човек съвсем се разрида — вече не в преносния, а в буквалния смисъл на думата и затова Г. А. ми направи знак с очи да изляза.

Когато се връщахме, попитах Г. А. какво мисли за подборката в „Ташлинска правда“. Той отвърна: „Можеше да бъде и много по-лошо.“ После помълча малко и добави: „А може би и ще бъде много по-лошо. Ще видим.“ Сетне помълча още малко и промърмори сякаш на себе си: „Във всеки случай, аз повече няма да се обръщам към никого. Късно е.“ Това беше ключовата дума. „Късно е, късно е! — викаше Волф, — издекламира Г. А., като се оживи. — Пяна и кръв се стичаха по брадичката му.“ Както винаги, този цитат му върна доброто настроение. Погледът му беше станал по-весел, когато изведнъж ме запита: „Княже, не ви ли се струва понякога, че ние сега живеем в преломен момент, на хребета на историята? Никога ли не сте имали такова усещане? На хребета на историята е ужасно неуютно: духа, има течение, мирише и е тревожно, страшно и несигурно, но пък, от друга страна, щастлив е който посети тоз свят в минути съдбоносни... Какво ще кажете, а Княже?“

Наистина, как ли се чувства човек, когато живее в преломен момент от историята? Трябва да помисля. Всъщност, какво е преломът в историята? Когато по кръстовищата стоят бронирани коли и димят огньове, това вече не е прелом, вече е започнала новата история. А преломът, това е производна на времето. Казват, че сърдечно болните реагирали не на лошото време, а когато се променя хубавото. Слънцето още сияе наоколо, топло е и се носят аромати, но налягането вече започва да пада и болният се хваща за сърцето. Може би и с историята е така? Може би Г. А. е толкова чувствителен, че реагира на промени, които едва-едва започват? Не бих се учудил, макар че самият аз не усещам никакви промени.

Пикетите са станали повече от вчера. Лозунгите са почти същите. На чуждестранните туристи им е страшно интересно и те непрекъснато бляскат със светкавиците и жужат на всички страни с видеокамерите.

Попитах Михей какво е направил лично той, комсомолецът Михей, за да не отиде във Флората неговият приятел княз Игор, който също е комсомолец? Вместо отговор чух някакви реликтови звуци.

РЪКОПИС „ОЗ“ (19–22)

19. В действителност остров Патмос се оказал доста оживено местенце. Явно по онова време той е бил пресечна точка на няколко каботажни, ако не пътя, то поне пътеки. Почти всяка седмица в неговото удобно южно заливче хвърлял котва някой плавателен съд, за да попълни запасите си с прясна вода, да се снабди със сушено козе месо, а понякога и да стовари на брега нов заточеник.

Оказало се, че Патмос е препълнен със заточеници.

Те се наричали с жаргонната думичка прикахти, което примерно съответства на нашето понятие „кръщелник“. Там имало кръщелници на Калигула, кръщелници на Клавдий и кръщелници на Тиберий. Сред тях били възгордели се сенатори, провинили се артисти, чуждоземни князе, майстори и любители

на остриите думички, неугодни реформатори — някои със семействата и покъщнината, а други без уши, без език, понякога и без гениталии.

Всички те, даже и тези без гениталии, били елит. Били социално близки. А полуголият изварен в кипящо масло професионален бандит с обелена кожа бил социално чужд. Строго погледнато той дори не бил достоен за заточение — щом маслото не било стигнало за него, то мястото му без всякакво съмнение било на кръста, а не в светското общество. По тази причина първите седмици от пребиваването му на острова били помрачени от инциденти.

Впрочем, по-правилно би било да се каже, че тези седмици били помрачени от гледна точка на прикахтите. Те се стремели да поправят грешката на властите, но не преуспели в това си начинание.

Отначало били убити три кучета: опитали се да го гонят с кучета, които той убил, и заедно с Прохор ги изпекли на огъня и ги изяли. След това били осакатели четирима роби на сенатора Варон, които той изпратил да отмъстят за кучетата. Бандитът ги лишил от гениталии, за да не могат в бъдеще с нищо да превъзхождат своя стопанин.

Тогава му устроили истинска хайка, която ръководели изпаднали в немилост офицери от Четиринадесети легион. Хайката завършила без резултат: изгорили опустялата вече развалина, в която те с Прохор се подслонявали, строшили единственото му гърне с остатъците от вчерашното ядене и заловили няколко кози, които се случили наблизко и едва ли били негови.

Същата нощ пламнало селището на прикахтите, запалено от четирите края от пастирите-фригийци, а бандитът и неговия Прохор отишли в планината, натоварени с имуществото на сенатора Варон. Така веселото приключение на измъчваните от скука кръщелници на тримата императори се превърнало в тежка и безсмислена война с аборигените, която завършила чак след месец с капитулация при доста унижителни условия.

Йоан-Ахасфер заживял в планината. От гледна точка на страничния наблюдател това било едно чисто растително съществуване. Той не правел нищо друго освен да яде и да спи. Прохор бил този, който носел вода и търсел храна. Понякога при тях идвали пастирите. Без да поздравят, сядали край огъня и пиели кисело вино донесено в мехове с опадала козина. Тогава Йоан се напивал. Понякога имал нужда от жена. На острова нямало свободни жени. Той се задоволявал с козите. Няма никакви други желания. Всъщност бил най-щастливият човек на своето време: нямало нужда да работи и всичко, което желаел, му било подръка.

Около него не се случвало нищо.

Затова пък вътре в него ставали наистина поразителни неща и той с тревога и изумление ги попивал в съзнанието си в течение на дълги часове, докато се търкалял върху кожата в бедната си колиба. Всичко това без съмнение започнало от римската отрова, когато плувал като труп в онова, което самият той бил повърнал на пода на залата за изтезания. То продължило през непоносимата болка, когато го варели близо до Латинската порта. И от тогава не преставало. Дали това са били гласове, които сега вече ясно и разбираемо му говорели за принципите и законите на битието? Възможно е. Възможно е да са били именно гласове. Дали това са били видения, ярки и огромни видения за това, което е било, което ще бъде, и за това което е? Да, много е вероятно. Той виждал. Той виждал, възприемал мирис, той осезавал, той изпитвал ужас и възторг. Но той не участвал.

Дълго време си мислел, че това са боговете, които говорят с него, че те го подготвят за някакво велико дело, като го даряват с нечовешко знание — щедро го даряват с *всезнание*. Но с течение на времето, докато съзнанието му все повече се изпълвало, докато вселената около него и в самия него ставала все по-огромна, все по-разбираема, все по-ясна със своите неизброими връзки с миналото и в бъдещото, все по-проста в своята неизказана сложност — докато ставало всичко това, той все повече се убеждавал, че няма никакви богове, и демони няма, и магове и чародеи няма, че няма нищо, освен човека, света и историята и всичко това, което сега го озарява, идва не отвън, а от вътре, от него самия и че никакви особени дела не му предстоят, а му предстои просто да живее вечно с цялата вселена вътре в себе си.

Трябва да отбележим, че в минутите на бодърстване докато ядял печена риба, гълтал кисело

мляко или се промъквал към някоя похотлива коза, той си оставал предишния Йоан-Ахасфер и дори не Йоан-Ахасфер, а просто Йоан Боанергес — див, хищен и простодушен галилеянин, който не знае да чете и пише и живее само с пет чувства и три желания. Дори споменът за Учителя избледнял и оставил след себе си само смътно усещане за неопределена ласкава топлина.

Той никога не се бил отличавал с добра памет, ако не се отнасяло за отмъщение и ненавист. В часовете на бодърстване свръхзнанието спяло в него като Левиатан^[41] в морската бездна и ако тогава някой го бил попитал, например, защо изгряват и залязват небесните светила, той просто нямало да разбере въпроса. Или пък ако на него самия му било дошло на ум да се запита, например, защо децата приличат на родителите си, той само щял да се учуди на неочакваната игра на мисълта си, която е съзряла въпрос в естествения ред на нещата и дори нямало да се опита да търси отговора.

Знанието се събуждало в него неочаквано и винаги независимо от волята му. Обикновено това се случвало в минути на силно раздразнение, когато го обхващали пристъпи на нетърпимост към хората, към тяхната глупост, към самоуверената им бърбировост, към тяхното робско наслаждение от собственото им нищожество пред висшите сили — богове, жреци, власт — към животинското в тях.

За пръв път това се случило една гореща лятна вечер, когато слънцето вече било залязло и край тлеещия огън се водел специфичен чисто мъжки разговор, подправен с младо домашно вино. Съвсем нормално от жените разговорът се прехвърлил на козите и пастирите, които били добре запознати с въпроса, се заели да обясняват на Йоан и Прохор всички тънкости на това приятно занимание: по какви признаци трябва да се избира животното; как трябва да се подготви за употреба; и главното какви мерки трябва да се вземат, за да не бъде изгубено нищо от удоволствието и едновременно с това, да не се случи нещо скверно — да не се зачене чудовище.

Йоан Ахасфер нямал нищо против мъжкия разговор, нито против неговия завой към козите. Но когато пастирите взели да говорят глупости за козлочовеците, за ужасния им вид и кървави привички, когато започнали да трупат лъжа след лъжа, когато взели да се обръщат към авторитета на боговете и дедите и заедно с прашенето на кози кожи, които се разкъсват на гърдите в знак на честност, се заредили примери на очевидци и непосредствени виновници, точно тогава Йоан-Ахасфер не издържал. Той заговорил. Той казал на тези глупави кресльовци, че не е възможно козите да имат потомство от хората. (Току-що бил разбрал съвършено ясно, че го знае и освен това знае съвсем точно защо е невъзможно.) Опитал се да им обясни защо е невъзможно. За пръв път в живота си усетил колко е мъчително, когато разбираш всичко, но не ти достигат думи. Лингвистично задушаване.

Те не го разбрали. Той започнал да вика. Блъскал с юмруци каменистата земя. Сплитал и разплитал пръсти, като се силел да им покаже механизмите. Запъвал се като паралитик. Намокрил със слюнка цялата си брада. Ужасени от всичко това пастирите се разбягали и той останал сам — само Прохор седял наблизо и с привична сръчност работел със стилото върху един измачкан и зацапан пергамент. Йоан заплакал, замерил го с една главня и се тръшнал по очи на земята.

Наложило му се да се учи да разказва. Оказал се способен разказвач. И много скоро открил, че в него се е появило и четвърто желание — жаждата да споделя своите знания. Това било нещо като любовта. Тук също не трябвало да се бърза, а трябвало да бъдеш (ако искаш да получиш максимална наслада) солиден, да напредваш крадешком, да бъдеш ласкав и нежен със слушателя. Неговите внезапни пристъпи на раздразнение от човешката тъпота, самодоволство и невежество не престанали, но неговото свръхзнание не се нуждало от тях, за да може да се излива съвсем свободно. Сега му била достатъчна само коректна опозиция. Това карало Йоан да търси партньори.

Той силно изменил отношението си към интелигенцията. Започнали да му харесват хора, които четат и са изпълнени с любопитство към обкръжаващия ги свят. Разбира се, от неговата висота тяхната начетеност представлявала само едно систематизирано незнание, един повече или по-малко сложен комплекс от неверни, погрешни или неточни представи за света, но образованието пък ги било въоръжило с логика, скептицизъм и разбиране на вечната невъзможност да се обхване необхватното.

Той станал свой човек в колонията на прикахтите.

А Прохор все записвал.

Неправилно би било, обаче, да твърдим, че Прохор записвал всяка дума на своя любим пророк, макар самият той да бил уверен съвсем искрено, че нито една едничка дума не е пропаднала напразно. Започнал да записва още пред Латинската порта. Продължавал да записва и на галерата, която откарвала на Патмос него и бълнуващият Йоан, чиято кожа се лющела като на змия. Вече на Патмос Йоан говорел насън, докато свръхзнанието зреело в него. Прохор записвал и тези думи — жарките беседи на Йоан с въображаемите богове.

Той записвал и когато вбесеният Йоан изливал знанията си пред изплашените пастири. Записал и диспута на Йоан с Плиний Старши, слязъл за малко на Патмос, за да вземе помилвания вожд на германите. Също и диспута с Юст Тивериадски, който дошъл на Патмос специално за да се срещне с удивителния учен. Още много и много диспути записал той, докато се научи сам с умело зададени въпроси да събужда за изригване вулкана от знания на своя пророк.

Така се раждал АПОКАЛИПСИСЪТ или „Откровението на Йоан Богослов“ — знаменитият паметник на световната литература, който самият Йоан-Ахасфер наричал винаги само к е ш е р (думичка от арамейския жаргон, която означавала примерно същото, каквото и днешната дума „роман“ — история която си разказват на нарове заклети престъпници за утоляване на сензорния глад. (Защото между това, което разказвал Йоан и онова, което в крайна сметка се появявало изпод стилото на Прохор, нямало нищо общо, освен, може би, страстното желание да разкаже и да убеди.

Естествено, Йоан-Ахасфер говорел, бълнувал и разказвал на арамейски. Прохор знаел арамейски не повече от необходимото за разговор на пазара. Той пък естествено пишел и мислел на гръцки, а по-точно — на класическо *койне*^[42].

По-нататък. На Йоан-Ахасфер постоянно не му достигали думи да предаде понятията и образите от своето свръхзнание и се налагало през цялото време да прибегва до жестове и междуметия. Неговото съзнание било побрало цялата вселена от плюс до минус безкрайност в пространството и времето и как можел той да обясни на един млад (пък било то и стар!) човек, роден в Херонея, син на освободен роб и иберийска робиня, какво представляват такива неща като: мускет, гравилет, ТВЛ-и, питекантроп, мутант, хомункулус, партеногенеза, Линия за доставка, протуберанс, многомерно пространство, инкунабула, Москва, брониран влак, хартия, капитализъм, нула-Т, римокатолическа църква, магнитно поле, облачен град, лазер, инквизиция... И самият Йоан-Ахасфер не умеел не само да обясни, но дори просто да назове тези понятия, предмети и явления. Той само ЗНАЕЛ за тях, имал само представата за тях и за връзките помежду им. Прохор обаче бил велик писател и като велик писател бил роден за творец на митове. Въображението му било превъзходно развито и той с неопишуема простодушие и увереност запълвал според собствените си разбирания всички дупки, които зеели в разказите и обясненията на пророка.

По-нататък. Още от самото начало Прохор бил убеден, че има пред себе си действащ пророк от плът и кръв. Йоан-Ахасфер споделял знания, а Прохор записвал пророчества. Неясните, неразбираеми и несвързани разкази на Йоан само укрепвали неговото убеждение, че просто няма начин това да не са пророчества. Своята задача той виждал в това да ги разтълкува, да ги систематизира, да ги постави по местата им и да ги свърже в едно цяло. Той отделял главното, безжалостно отрязвал второстепенното, търсел и намирал образи достъпни за всички, разкривал и изяснявал смисъла или пък го скривал, ако сметнел за нужно, строил сюжета, изковавал ритъма, той предизвиквал ужас, извиквал благоговение, довеждал до отчаяние, дарявал надежда...

В резултат на всичко това Прохор създал литературно произведение със своя съвършено самостоятелна литературно-художествена стойност. Както и повечето крупни литературни произведения, то няма нищо общо със стимулите, предизвикали автора да го напише. Затова полученият к е ш е р може да бъде тълкуван по много и различни начини в зависимост от идейните стереотипи и дори от естетическите вкусове на тълкувателя.

Доколкото е известно, нито един от тълкувателите не е взел под внимание този забележителен и, може би решаващ факт, че по-голямата и плодотворна част от живота си (все пак това са четиридесет години) Прохор прекарал в обкръжение на приказите, в котела където кипели опозиционерски

страсти, където един до друг се варели и тези, които яростно ненавиждали Рим и тези, които прекалено го защитавали, тези, които смятали Рим за тъмница на народите, и тези, които смятали че е време най-сетне решително да се приключи с гнилия либерализъм. В този кипящ котел ври и се преварявали най-новите слухове, клюки, теории, предсказания, опасения, анекдоти и надежди, а Прохор безусловно е бил добре запознат с целия този кипез. Той, както и всеки велик писател не би могъл да не изпита върху себе си най-дълбокото въздействие на това обкръжение.

Така се появява още едно възможно тълкуване на Апокалипсиса, този път като остро съвременен свръхзлободневен политически памфлет, в който елементите на пророчество трябва да се разглеждат само като литературен похват, с помощта на който до съвременника се довеждала идеята за небрежността на трудния и със страшен край на Римската империя. Съвременникът трябвало най-много да се кефи, когато разпознава познатите атрибути на римската йерархия, на римската персоналия и инфраструктура в образите на Звяра, на железните скакалци и всичко останало. Във всеки случай, в края на шестдесетте години, когато Прохор превеждал на Йоан-Ахасфер направо от ръкописа избрани откъси от своя Апокалипсис, пророкът с въодушевление се праскал по коленете и казвал през смях: „Браво, синко, тук здравата си ги чукнал, няма какво да се каже...“ А когато четенето приключило и след като направил няколко чисто стилистични забележки, той предрекъл: „Имай предвид, че това нещо, дето си го написал, ще има дълъг живот и ще накара много хора да си бият главата над него...“

Разбира се, сега, след две хиляди години, никой не би могъл да възприема Апокалипсиса на Прохор като политически памфлет, но нали и друго велико явление на световната литература — „Божествената комедия“ на Данте — също не се възприема като политически памфлет, макар да е била и замислена и написана точно в този жанр.

Много години по-късно, когато вече ги нямало нито Прохор, нито прикахтите, нито самата Римска империя, на Йоан-Ахасфер му хрумнала странната мисъл, че Апокалипсисът на Прохор не бил нито мистично пророчество за съдбата на ойкумена^[43], нито политически памфлет, а грандиозен план за всеобщо въстание на всички колонии-провинции против Рим, щателно и гениално зашифрован като литературно произведение, една гигантска диспозиция от типа „ди ерсте колоне марширт...“, в която всичко имало своя точен и еднозначен смисъл — и тръбнето на всеки ангел, и цветът на конете, с които ездачите влизат в историята, и Девата, която убива Дракона... Тази диспозиция за пръв път била използвана (само известна част от нея) по време на Йудейската война и в пълно съответствие с казаното от Л. Н. Толстой, при сблъсъка с реалността показала своята абсолютна несъстоятелност.

20. Най-трудното беше да замъкна тази проклета картина до нашия етаж. Откъснах си ръцете, седем пъти се потих, два пъти ми пада шапката и цялата стана само прах и мръсотия. Одрах си и бузата на позлатената й рамка. Неиде по средата на пътя стъклото изпраця и сърцето ми щеше да спре от ужас, но всичко свърши благополучно. Като се задъхвах от умора, аз с последни сили примъкнах картината по коридора и я подпрях на стената на Стаята: метър и половина, на метър и половина в тежка остъклена рамка.

Докато си оправях дишането и с откъснатите си ръце, които едва мърдаха, си изтривах потта и си почиствах шапката, от столовата излезе Ахасфер Лукич. Той сигурно ставаше направо от масата, защото още дъвчеше нещо и примляскваше апетитно, а от него лъхаше на пържен лук, оцет и кориандър.

— М-м-м — рече той като спря пред картината и извади от джобчето на жилетката си клечка за зъби. — Не е лошо, никак не е лошо... Знаете ли, Серьожа, това може и да го заинтересува... Много ли дадохте за нея?

— Нито копейка — изпухтах аз. — Откъде накъде? Ами ако не е подходяща?

— И как се нарича всичко това?

— Не си спомням... Някакъв мотор... Там на гърба си пише. На немски, естествено...

Ахасфер Лукич бързо се пхна зад картината. Напъха се целият, така че само задните му части останаха да блестят в изтрития от употреба панталон.

— Аха... Разбрах всичко... — промърмори той докато се измъкваше обратно. — „Дас моторрад унтер дем фенстер ам зонтаг морген“. — Изгледа ме сякаш бях на изпит. Аз измънках:

— Ами мотоциклет... в слънчево утро... Под вратата, струва ми се...

— Не — отговори Ахасфер Лукич. — Това произведение на живописиста се нарича „Мотоциклет под прозореца в неделя сутрин“. — Не спорих с него. Известно време ние мълчаливо разглеждахме картината.

Картината изобразяваше стая. Прозорецът е отворен. През него влиза светлината на утринното слънце. В стаята са нарисувани: вляво — неоправено легло с ненормално количество възглавници и завивки; вдясно — чудовищен скрин с едно отворено чекмедже, а върху скрина — маса порцеланови дреболии. В средата — човек по долни дрехи. Той е в странна поза — явно се промъква към прозореца. В дясната си ръка, която е изтеглена назад, към зрителя, стиска граната. Това е всичко. В общи линии: алегорична картина на тема „Пазете съня на своите граждани“.

— Най-много трябва да му хареса гранатата — проговори най-сетне Ахасфер Лукич убедено, като продължаваше със всички сили да работи с клечката за зъби.

— „Лимонка“ — допълних аз, но не бях особено уверен. — Според мен, те от много години не са на въоръжение у нас.

— Правилно, „лимонка“ — потвърди с удоволствие Ахасфер Лукич. — Освен това ѝ казват и „фенка“. В Америка пък я наричат „пайн епл“, което означава — какво?

— Не зная — отвърнах аз и се заех да си свалям палтото.

— Което означава „ананаска“ — продължи той. — А китайците ѝ казваха „шоулюдан“... Не, „шоулюдан“ това е граната въобще, а как ли наричаха Ф-1? Не си спомням. Забравил съм. Май много взех да забравям... Обърнете внимание, даже запалката ѝ е сложена... Много талантлив художник... И картината е хубава...

Оставих го да се любува на живописното произведение и отидох в антрето да си закача палтото, а после се преоблякох в домашни дрехи. Когато се върнах в Стаята, Ахасфер Лукич продължаваше да стои пред картината и да я разглежда вдигнал ръце пред очите си, така както децата изобразяват бинокъл. Той заговори, сякаш продължаваше предишната си мисъл:

— Обаче, първо... Първо, не виждам мотоциклета. Той може да се пише „дас моторрад“, а всъщност там да има, да речем, латернаджия. Или пък, страшно е дори да го кажа, младежи с китара... Това първо. А второ... — Той вдигна очи нагоре, а гласът му стана страдалчески. — Всичко е статично! Статично! Има въздух, има и светлина, долавя се пространството, но къде е движението? Движението къде е? Кажете ми вие, Серьожа, къде има движение?

— В киното има движение — казах аз колкото да се отърва. — Бях много гладен.

— Киното... — повтори той. По гласа му звучеше, че не е доволен. — Вярно, че в киното, но... Я дайте да видим как, според него, се развиват по-нататък нещата там!

Човекът на картината се раздвижи. Той хищно се прокрадна до прозореца, метна с плавно движение „лимонката“ навън и се хвърли по корем на пода под широкия перваз на прозореца. Отвън нещо светна. Някакви боклуци се посипаха от тавана върху нас. Звъннаха стъкла — на нашия прозорец. А зад онзи прозорец на картината се издигна дим, издигнаха се някакви парчета, и като блестеше весело със сплиците си към небето излетя колело от мотоциклет.

— О! — възкликна Ахасфер Лукич и картината застина отново. — Ето сега вече всичко е както трябва. Ясно е, че е мотор. Не някакъв си латернаджия, а точно мотоциклет. — Той отново вдигна към очите си въображаемия бинокъл. — И то, Серьожа, не какъв да е мотоциклет, а марка „Цюндап“. Хубави мотоциклети бяха някога... — Той извиси глас. — Ковачо! Илмаринен! Елате за минутка! Вижте, тук сме ви приготвили нещо... Насам, насам, по-близо... Какво ще кажете, а? „Мотоциклет под прозореца в неделя сутрин“. Реализирано с граната тип Ф-1, същата — „лимонка“, същата — „ананаска“. За съжаление гранатата не е запазена. Сами разбирате, че няма как, трябва да се избере едно от двете: или гранатата, или мотоциклета. Ние със Серьожа се посъветвахме и решихме, че мотоциклетът ще ви е по-интересен... Картината е забавна, нали.

Демииургът помълча още малко и най-сетне заговори с кисел тон:

— Можеше да бъде и по-лошо. И защо ли всички казват, че той е пейзажист? Добре. Вземам я. Сергей Корнеевич, платете му двеста... Не, сто и петдесет райхсмарки и бъдете любезен с него. Занапред не ме безпокойте, просто вземайте всичко, което ви предложи... Как изглежда той?

Аз свих рамене.

— Бледен... пъпчив... с отпуснато лице. Млад с черен перчем над челото...

— Има ли мустаци?

— Мустаци няма. Няма и брада. Много обикновено лице.

— Лицето му обикновено, живописиста му обикновена... Само фамилията му е необикновена.

— Как му е фамилията? — трепна Ахасфер Лукич и се наведе почти до пода, като се мъчеше да прочете подписа в долния десен ъгъл. — Тук има само инициали, о мой Птах. Латински А и С...

— Адолф Шиклгрубер — измърмори Демииургът. Той вече се беше отправил обратно към своя мрак. — Впрочем, това име едва ли ви говори нещо.

Ние с Ахасфер Лукич се спогледахме. Той направи скръбна физиономия и печално разтвори ръце.

21. — ...Трудно ми е да ви разбера, Ахасфер Лукич — казах аз най-сетне на този застрахователен лъжеагент. — Вие постоянно говорите за вашето всезнание, а каквото и да ви попита човек, все не помните. Кой са дванадесетте апостоли поименно — не помните. Къде е стоял запасният полк на Дмитрий Донски — не помните, а пък твърдите, че лично сте участвали... Били сте библиотекар на Иван Грозни, а не можете да покажете къде се е намирала библиотеката. Как да разбирам това?

Ахасфер Лукич изду долната си устна и доби важен вид.

— Какво не можете да разберете? Да знаеш е едно, а да помниш — друго. Това което зная, го зная. И аз действително зная всичко. Виж това, което съм виждал, чул, усетил с обонянието и осезанието си, това мога да го помня или да не го помня. Ето ви една преднамерена груба аналогия. Блокадата на Ленинград. Вие знаете, че тя е била реалност. Знаете кога е била. Знаете колко хора са загинали от глад. Знаете за Пътя на живота. При това вие самият сте били там, вас са ви извеждали по този Път. Е, добре, много ли неща си спомняте? Вие, който така се надувате с вашата млада памет пред един, меко казано, стар човек!

— Добре, добре, разбрах, не се горещете — опитах се да го успокоя аз. — Само че пак се объркахте. Аз не съм бил в блокадата. Тогова още не съм бил роден.

22. В плитчините на топлите морета, а също и в чистите северни реки се срещат добре известните по описание на всички молюски от клас двучерупести (бивалвия). Става дума за така наречените бисерни миди или бисерни раковини. Някои морски бисерни миди стават огромни — до тридесет сантиметра в диаметър, и с тегло до десет килограма. Сладководните са много по-малки, но затова пък живеят до сто години.

Най-общо казано това са доста невзрачни мекотели, доста обикновени. Не се препоръчват за храна, освен в краен случай. От тях не би имало никакво полза, ако от черупките им не се правеха копчета за наполеонки и в тях не се намираше понякога така нареченият бисер (в раковините, разбира се, не в наполеонките). Ако трябва да бъдем пределно точни, то ползата от бисера не е голяма, дори е много по-малка, отколкото от копчетата, но така е тръгнало открай време, тези бели, розови, жълтеникави, а понякога и матово черни топченца калиев карбонат да се ценят извънредно много и да се смятат за съкровища.

Бисерите се образуват в телесните гънки на мекотелото, в най-интимната, така да се каже, част на неговия организъм, когато там по някакви причина или нещастна случайност попадне дразнител, чуждо тяло — прашинка, песъчинка с остри ръбове или, още по-страшно, някакъв кърлеж-паразит. За да се защити, мекотелото обвива дразнителя слой след слой със своя бисер. Така се появява и расте

перлата. По груба сметка един бисер се пада на хиляда раковини, а ценните перли — още по-рядко.

Някъде в края на осемдесетте години, в процеса на непрестанното увеличаване областите на своето титанично свръхзнание, Йоан-Ахасфер изведнъж открил, че между двучерупестите раковини от вида П. маргаритафера и съществата от вида хомо сапиенс съществува определено сходство. Само че това, което у П. маргаритафера се наричало бисер, сред хомо сапиенсите от онова време било прието да се нарича *сянка*. Харон превозвал сенките от единия бряг на реката Стикс на другия. Завинаги. Те постепенно запълвали деснобрежието (или левобрежието?) и бродели там сред стонове и оплаквания, потънали в сладостни спомени за левобрежието (или деснобрежието?). Те били безкрайни във времето, но тази безкрайност не била за завиждане и затова ценността на сенките като стока по онова време не била особено голяма. Честно казано, тя била равна на нула. За разлика от тази на бисерите.

Тогавашните хора си въобразявали, че всеки от тях притежава своя сянка. (Може би и раковините П. Маргаритафера също си въобразяват, че всяка от тях носи в себе си бисер. (Йоан-Ахасфер много бързо открил, че това е едно заблуждение. Да, всеки хомо сапиенс наистина носел в себе си потенциалната възможност да има сянка, но рядко някому се падало щастието тя да се осъществи. Е, разбира се, не чак един на хиляда, а по-често. Примерно един на седем-осем души.

Известно време Йоан-Ахасфер се забавлявал с тази нова за него реалност. Изведнъж бил обхванат от страстта да колекционира и класифицира. Сенките били забележително разнообразни и в същото време в това разнообразие се долавяла удивително стройна и красива схема, една прекрасна структура — многомерна и променлива. Наложило му се да създаде онова, което много по-късно щяло да бъде наречено теория на вероятностите, математическа статистика и теория на графите. (Той открил за себе си света на математиката. Това откритие му подействало потресаващо).

Отначало се зарадвал много като открил находища на сенки, както се радва златотърсачът, открил златна мина. Още нямал представа на кого и как ще пласира тези сенки, но понеже бил безжалостен и практичен човек, много се радвал, че единствен в ойкумена притежава една рядка стока. Започнал да обмисля организацията на търговска кампания. Предизвикване търсенето на сенки в обществото. Масово изкупуване на стоката. Организиране на бази за пласмент в Рим, Александрия, Дамаск... Излизане на Пътя на коприната и оттам през Партиянското царство^[44], към Китай... Много скоро това му омръзнало. Той изживял своя меркантилизъм, както се изживява романтичната любов.

Тогава изведнъж разбрал, че е открил нещо важно за него самия — открил с какво да запълни необозримата вечност, която му предстояла. Той ще търси, ще открива и ще придобива все нови и нови бисери. Бавно и задълбочено ще изучава механизмите на тяхното привличане и отблъскване, начините за тяхното образуване и развитие, ще овладее закономерностите на тяхното формиране и може би, ще се научи да се слива и да се сраства с тях и така ще вникне в тяхната същност. Той ще се научи да подрежда и да формира историята на вида хомо сапиенс така, че да отглежда точно тези видове и сортове бисери, които в дадения момент, в дадените условия, най-силно го привличат и импулсират. Мечтаел вече за тяхната селекция и — кой знае? — за синтетичното им отглеждане извън раковините. Обхванал го ентусиазъм и бъдещето му се осмислило. Тогава бил млад и простодушен и затова му се струвало, че всички тези планове са грандиозни, неописуемо привлекателни и обещават да му дадат всичко на света. Така в наши дни някое малко момченце мечтае за щастието да бъде шофьор на колата за смет.

Още първата година той изчерпал целия материал, до който имал достъп на Патмос. Първите си бисери получил за глътка вино, за парче от ръждясал нож, за забавно разказана история. Стрували му евтино, но и стойността им не била голяма — били дребни, мътни и зацапани и могли да заинтересуват само начинаещ дилетант. Това обаче не било загубено време, за което да съжалява, защото тогава правел първите си малки открития в психологията на раковините и се учел точно да определя цената на стоката без да се докосва до нея. Учил се да вижда бисера през раковината. Няколко пъти допуснал грешки. Опитал и горчивината и радостта от тях.

Той отдавна щял да напусне острова ако не бил Прохор.

По това време Прохор бил станал вече един сух жилест дялка с козя брадичка, който бил плешив и вонял, бил високомерен и налитал на бой, бил предизвикателно небрежен и вечно мърморел — този Прохор носел в себе си бисер с чудна, фантастична красота!

Неговият Апокалипсис под заглавието „Откровението на пророка Йоан“ бил вече много търсен на черно в тогавашния самиздат и познат на много хиляди ценители и познавачи, на фанатици и скептици. Появили се и първите му яростни тълкуватели, а също и първите му мъченици, разпънати на кръстове край пътя или заклани по пазарните площи. Името на Йоан гърмело. Едва ли не всеки месец на острова се появявал нов adept, за да коленичи пред пророка, да целуне края на дрипата му и да приеме неговата мъдрост от уста в уши. Всички те като правило били безкрайно фанатични, изобщо не били умни и чували само това, което били способни да възприемат с жалките си мозъчни гънки. По същество те били глухи. Йоан ги изпращал при Прохор.

Отначало Прохор се стеснявал от натрапената му роля. После посвикнал и само строго поправял поклонниците, когато се опитвали да го наричат Йоан. След някое време престанал и да ги поправя. Каквото и да казваме, от двамата именно Прохор повече приличал на пророк. Нали Йоан не остарявал. Той си оставал все същият як четиридесет и пет годишен мъж с очи на разбойник и без нито един бял косъм в брадата. Целият му вид не изразявал нищо друго освен готовност всеки миг и с всеки събеседник да възприеме държание, лишено от всякакви церемонии.

Някъде към деветдесетата си година Прохор изпаднал в старчески маразъм. Гордостта окончателно му размътила мозъка. Когато бил с размътен мозък, той свикнал да нарича Йоан Прохор и даже Прошка и се опитвал да му диктува своето евангелие, което трябвало да стане най-добрият от всички известни до този момент варианти на описание на живота на Учителя и да бъде най-пълното, най-точното и най-съдържателното в идейно отношение. При това се имало предвид, че в крайна сметка по най-естествен начин то ще стане и единствено. В минути на просветление Прохор плачел, опитвал се да склони глава на гърдите на Йоан, проклинал прекаленото си честолюбие и жадно измъквал от него все нови и нови подробности от ученичеството му за званието апостол.

Лесно можело да го разбере човек. Той бил стар. С написването на Апокалипсиса бил извършил огромна и чудесна работа. Свикнал бил да изпълнява ролята на Йоан и повече от всичко на света сега му се искало поне остатък от живота си да изживее не просто като признат, а и като истински Йоан Боанергес.

Идеята за сделката била на повърхността. Йоан направил внимателно предложение. Предложението било прието веднага. Съвестта на всеки от двамата се усмихвала смутено. Всеки от тях смятал, че е получил кон за кокошка. Всеки бил доволен от себе си и от другия и така се разделили — плешивият и козлюлик пророк Йоан тръгнал да посреща поредната делегация поклонници от Ефес, а якият и агресивен Ахасфер понесъл под мишница вързопчето с бисери и се спуснал надолу към пристанището, където си купил място на първия баркас, който се отправял към материка.

Започвал нов скитнически период от живота на Ахасфер, Вечният Евреин, Търсача и Ловеца на Бисери Човешки.

Десетина години по-късно, когато се намирал в Йасриба, тази славна лагуна на човешкото море, пълна с бисери, той научил от Ибн-Кутейба, странстващ поет и новопокръстен християнин, че светият Йоан по прякор Богослов, велик пророк и един от апостолите на Исус Христос е починал на деветдесет и осем годишна възраст в Ефес.

Измъчен от жаждата за посмъртна слава, неутолимият Прохор не си позволил дори да умре обикновено. Той наредил да бъде закопан жив в земята в присъствието на голяма тълпа.

Наистина прав е бил Епиктет като казва: „Човекът, това е душица, обременена от труп“.

23. Сега бяха вече трима. И всеки...

ДНЕВНИК. Вече 20 юли. 1.30 през нощта

Към единадесет от партера се обади Ваня Дроздов и предложи да се срещнем. Спешно. Срегнахме се в „Кръчмичката“ и той още в движение започна: „Сега вече край. Насадихте се с вашия Носов“. Беше изнервен до крайност и аз чак се изплаших. Оказа се, (според неговите думи), че статията на Г. А. е предизвикала в града необичайно враждебна възбуда. Сега всички искат кръвта му, а заедно с това искат да изтрият от лицето на земята и нашия лицей. Като разсадник и гнездо. Утре сутринта чакайте пикети и можете да се радвате, ако са от нашия млекозавод, защото при нас няма чак такива шемети като в едропанелния или, да кажем в „трийсетачката“. В никой случай не пускайте Г. А. сам в града — с него винаги да има поне трима души, ама по-ячки, не като тебе...

Да си призная по едно време ме беше изплашил за малко, но аз не се предадох: „Какви ги приказваш, ние с Г. А. цял ден ходихме из града и каква е тая паника, паникьор такъв?“ „Днес сте ходили — каза той, — ама утре вече няма да ходите. Ти изобщо знаеш ли какво става в града? Знаеш ли за детската демонстрация?“ Казах, че знам, защото си помислих, че става дума за дечурлигата от специнтерната. Оказа се, че съвсем не е това.

Оказа се, че онези гадове от управлението на пионерските лагери качили около триста дечица на автобуси, закарали ги на площада пред градския съвет и там устроили отвратителен цирк. Това впрочем с пълното одобрение на огромна тълпа родители-идиоти. Напъхали в ръцете на децата някакви тъпи лозунги, заставили ги да скандират някакви глупави искания, а наоколо беснеели нашите доблестни „юнаци“ и се мъчели да трошат стъклата на съвестта. Всичко това Ваня видял със собствените си очи докато бил в отцепление и всячески успокоявал „юнаците“.

Този пандемониум продължил около двадесет минути. След това със своята „нула четиридесет и тройка“ долетяха като ураган красавицата Беки и моментално разгонила всеки. Дечицата за две бройки били откарани в Ташлинския Център да гледат най-новата серия на „Термократор“, родителите били разсредоточени и разпръснати, а останалите Беки уволнила още там. Останало само отцеплението. То постояло, постояло пък тръгнало на работа.

Когато чух този разказ изпитах много неприятно чувство. От една страна, силите на разума, разбира се, побеждават, но пък от друга — дивотия някаква, сякаш сме двадесети век! И най-главното — въобще не разбрах защо е била нужна тази демонстрация? Какво са искали да постигнат? И кой всъщност го е искал? Иван твърди, че градът е недоволен от кмета. Целият град вече се е подготвил да си устрои „съботник“, а кметът все протака и протака. Трябва някой да го позасили, страхливеца му със страхливец. И ето, засилват го.

„Ами ти какво чакаш? — налетя ме изведнъж неопикуема злоба. — И ти ли си се настроил за съботник? Аз пък те имах за свестен човек.“ И караницата избухна.

Не можах да го убедя в нищо. Може би, защото и аз самият не можех да се ориентирам. Все пак доста нелепа ситуация се получава — ти казваш: „Не трябва да се прави така“. — А когато те попитат: „Ами как трябва?“ — ти отговаряш: „Не зная.“

В края на краищата Иван каза мрачно: „Добре. Не съм дошъл тук да спорим. Ти си знаеш твоето, аз — моето. Нали разбра всичко, което ти казах за твоя Носов?“ Отвърнах, че не вярвам на всички тези глупости. Г. А. е човек номер едно в града и това не се нуждае от потвърждение. Иван възрази, че до вчера Г. А. може и да е бил номер едно, а днес авторитетът му едва стига и за келнер. Накрая заключи в същия мрачен тон: „Е, аз те предупредих, глупако, а по-нататък правете каквото знаете“.

Разделихме се и аз веднага хукнах при Г. А. Заварих всички събрани в кабинета му. Докато аз съм разговарял с Иван, той сам извикал всички при себе си. По свои канали беше получил същата информация и сега даваше инструкции как трябва да се държим в създалата се ситуация. Спокойствие, самообладание, достойнство. Излизане в града — само по двойки. Момичетата винаги да бъдат придружени от някое момче. Но! Силови методи — само в краен случай. Субакс да не се използва

въобще. Да се говори, да се обяснява, да се спори. Ситуацията, макар и да не е уникална, все пак е достатъчно рядка за нашето време: дискусия с враждебно настроена тълпа — не с колектив, а именно с тълпа. Това е една добра практика. Един рядък случай, който не бива да изпускаме. И така нататък.

Аз станах и повдигнах въпроса за неговата лична безопасност. В края на краищата злобата на града не е насочена толкова към нас и към лицей, а главно лично към Г. А. За мое най-голямо учудване той веднага се съгласи при излизане в града да го съпровожда ескорт. При това обаче добави: ние трябва да знаем и да помним, че не само той, Г. А., но и нашият лицей като тип учреждение отдавна вече е като трън в очите на известна част от градските чиновници. Затова в бъдещите дискусии трябва да сме готови да защитаваме и отстояваме също и правото и необходимостта от съществуването на нашия лицей. „Главната беда не е в това, че в случая под ударите попадам аз, а в това, че някои хора използват ситуацията, за да подложат на атака нашия лицей и въобще цялата система на лицейте.“

(ПО-КЪСНА ЗАБЕЛЕЖКА. Напомням, че действието се развива през тридесет и трета година. Следващата година ще се появи печално знаменитото постановление на Академията на педагогическите науки за сливането на системата на лицейте с тази на ППУ^[45] и н резултат дългосрочната правителствена програма за създаване съвременна база за подготовка на кадри с висша педагогическа квалификация ще се окаже провалена. Тихата подмолна борба, чиято цел беше унищожаването на лицейте, започна още от края на двадесетте години. Ето основното обвинение срещу лицейте: те противоречат на социалистическата демокрация, защото подготвят преподавателски елит. По същество, за антидемократичен се обявяваше самият принцип за постъпване в лицейте — подбор на деца с достатъчно ярко изяви данни, обещаващи, с известна доза вероятност, да се развият в педагогически талант. Ташлинският лицей беше само първата жертва на тогавашната АПН.)

После разговорът се прехвърли върху статията. Стана ясно, че всеки я е възприел по различен начин. Но най-различният се оказа, както винаги, нашият Асколд. Той заяви, че тази статия е една голяма грешка на Г. А. Без да засяга ни най-малко основните положения в статията, с които той е напълно съгласен, държи въпреки това да подчертае, че в нея Г. А. се изказва като поет и социолог, когато от него (по мнението на Асколд) се изисква изказване на педагог и политик. В резултат на това, вместо да усмири разбушваната стихия, той я е разбунил още повече.

Г. А. възрази, че дори не е и помислял да усмирява когото и да било. Той си е поставял съвсем друга задача — да накара онези, които са способни да се замислят, да го направят.

Самозабравилият се Асколд заяви, че и тази своя задача Г. А. не е могъл да изпълни. Със статията си той е успял да обиди целия град, едва ли не всеки добър гражданин, така че десет човека в града може и да са се замислили, но затова пък всички останали са се настървили до крайност.

Г. А. не започна да спори с него. „Дори и само десет да са се замислили, това съвсем не е толкова малко — каза той примирително. — Дай боже, всеки от вас през целия си живот да накара десет човека да се замислят“. После извиси глас и продължи с иронична тържественост: „Не на народа трябва да говориш ти, но на спътниците. Защото мнозина ще примамим и ще ги отделим от стадото и затова си дошъл. От къде е това?“ Никой не знаеше и затова той отговори сам: „Ницше. Той е бил голям поет, но не му е провървяло с поклонниците.“ След това нареди всички да отиват да спят.

ДНЕВНИК. 20 юли. 1 часа сутринта

Ние сме обсадени.

В седем сутринта ни разбудиха дивашки рев, дрънчене и гръм, с една дума — оглушителна какофония. Изтичах към прозореца. Покрай цялата фасада се беше разположила тълпа прилично облечени павиани. Все юнаци. Сигурно около двеста човека. Всички се кривят, размахват крайници и крещат, но думите им не достигат до нас. Всеки от тях носи функен, усилен до край, а освен това са домъкнали и десетина стационарни звукчета, по стотина вата всяко, които също работят с всички сили.

Да се чуди човек, как не ги е мързяло! Не ги е домързяло да мъкнат *звукчетата*, не ги е домързяло да се надигнат толкова рано, че и плакати не ги е домързяло да се надигнат да наклепат. На плакатите: „Носов, махни се от града!“, „Долу дворянското гнездо!“, „Лицеисти, срамота! Те трябва да сте с нас!“ Мутрите им потни и червени, косите рошави като на диваци, с уста раззинати — крещят, но от музиката не се чува какво.

Между тях и лица, наредени в рядка верига покрай тротоара, стоят с гръб към нас момчетата от градския патрул. (С удоволствие разпознах между тях Серьожа Сенко, Ренат Хиятулин, Райнхард Хансен от биологическия, а с особено удоволствие — моя скъп Иван Дроздов). Не знам как са се разбрали с юнаците, но онези не приближават на повече от две крачки до тях. Малко по-настрани, така че не ги забелязах веднага, стояха два „лунохода“ и малка групичка милиционери. Изглеждаха мрачни. Явно това, което става, не им харесва. Това са трудностите на демокрацията.

В началото всичко ми се стори по-скоро забавно. После, когато прочетох лозунгите, изпитах много силен пристъп на естествено раздразнение, но точно си спомням, че отначало съвсем не ме беше страх.

Само след пет минути, обаче, се наложи да взема участие в трудната процедура по обуздаването и успокояването на нашия Асколд. Понеже беше истински супермен и шампион на града по субакс, лицето му побеля, челюстта му рязко се очерта и сякаш изхвъркна напред и той като танк се спусна надолу по стълбите — да въвежда ред. Беше изпълнен с желязна твърдост, безпощадна последователност и абсолютна непримиримост. Момчетата увиснаха с писък от двете му страни, но той дори не ги забеляза. Тогава се наложи и аз да си припомня младите години и тримата вече можахме отначало да забавим, а във вестибюла и да спрем неудържимото му движение към изхода. Лицето му възвърна естествената си руменина, той се извини за своята разпаленост и всички заедно тръгнахме към кабинета на Г. А.

Тогава изведнъж нещо ми стана. Без видима причина въображението ми нарисова картината как Асколд се изтръгна от нас, врязва се в тълпата и се започва... Започва се какво? Едва в този момент разбрах, че всъщност това, което става около нас, съвсем не е забавно, че всичко се крепи на косъм, и ако този косъм се скъса, ще ни залее вълна от зверство — и нас, и момчетата от патрула, и милицията — не само в смисъл, че зверовете ще ни разкъсат, но и в смисъла, че самите ние ще се превърнем в зверове.

(Страшно нещо е неуправляемото въображение. Сигурен съм, че точно то е подвело и Асколд. Погледнал е през прозореца, видял е тази глутница зверове и е изпитал страх. Но понеже е супермен, решил е, че клин клин избива, и с всяка крачка срещу зверовете самият той все повече се е превръщал в звяр.)

Докато вървахме към кабинета м обясниха, че в зданието на лица всъщност няма никои друг, освен нас — няма ги нито готвачът, нито библиотекарката, нито дежурният учител. Само Серафима Петровна не се е изплашила. Тайнствено е изчезнал дори нощният портиер. Вероятно се е измъкнал през задния вход.

Г. А. ни пресрещна по стълбите. Той си беше съвсем същият както винаги. Последваха нареждания. Зоя и Асколд да отиват в кухнята да приготвят закуска, а същевременно и обед. Серафима Петровна вече е там, ще ѝ помагате. Останалите да се занимават със своите си работи. Между другото, къде е нашият де Сааведра?

Де Сааведра се появи веднага. Оказва се, че през това време той е стърчал на покрива и е снимал обсадата на видеокасата, но за съжаление, без акустика. Имаше много смешен вид — разрошен, само по гашета, праметнал камерата като автомат. Г. А. го изгледа одобрително и продължи: желателно е да не се приближавате до прозорците. Т.е., ако е много интересно, разбира се, можете да се приближавате, но без да си показвате езика, без да правите дълъг нос, и въобще без никакви алегорични движения. Жал ми е за стъклата.

Ние се разотидохме по постове си.

Пневмопощата работи. Прегледах вестниците. Признавам си, направих го с отвращение. Все пак,

не бях очаквал, че взривът на всеобщо озлобление и неприязън е толкова силен. Само „Ташлинска правда“ спазва известни рамки. Всички останали вестници в града съскат и плюят като котараци, залети с вряла вода.

Дейност, несъвместима с високото звание народен педагог... Проповед на лъжливи твърдения, които противоречат на най-висшите идеали на социализма... Жлъчна проповед на провъзгласяването (проповед на провъзгласяването!) на мир между труда и тунейдството... Претенции за ролята на някакъв гуру, който проповядва нова религия, проповядва възгледи, разоръжаващи идейно строителите на комунизма... Присъди: да му се забрани преподавателската дейност; да бъде изгонен на пенсия; за двадесет и четири часа да бъде изгонен от града чрез принудително заселване по определения ред...

Най-много беснеят, разбира се, нашите обожаеми старци с пресипналите гласове. Но съвсем малко изостават от тях господата от просветата, младежките вождове, заместник-деканите и въобще кадровиците от всякакъв род. Освен тях, няколко работници от „трийсетачката“, двама майстори-наставници от едропанелния, че дори и някакви трима неядяки, явно изплашени до смърт от размаха на събитията. И съвсем ни в клин ни в ръкав — военният комендант.

Нещо за отбелязване: Ребека не се е изказала. Милицията си е затряла. Градският съвет практически си мълчи. Създава се впечатление, че това ръмжение и рев действително са гласът на народа. Явно със статията си Г. А. е улучил най-болното място, макар че дори не разбирам кое точно е това място. За Флората — почти нито дума. Сякаш съвсем са я забравили. Хрумна ми, че Г. А. може и нарочно да е написал статията, за да привлече огъня върху себе си. Да оставят Флората на мира и да излеят всичко върху него.

В няколко вестника срещнах някакви неясни намеци. Можем ли да поверяваме възпитанието на бъдещите педагози на човек, който се оказва толкова безпомощен да се справи с личните си проблеми? Не трябва ли да предположим, че трогателната грижа за мързелуващата Флора е предизвикана от съвсем лични съображения, които са твърде далеч от философията, социологията и педагогиката? И пак: не следва ли Г. А. Носов да оправи първо своите собствени, лични дела и тогава чак да се захваща с обществените?

Показах тези места на Мишел. Той ме погледна странно и попита:

„Ама ти какво, не знаеш ли?“ Аз не знаех. „Като пораснеш, ще научиш“, измърмори той и аз изведнъж разбрах, че не искам да науча. Сигурно е някаква гадост, така че може да върви по дяволите.

Ура! Най-сетне нашият Ташлинск се споменава в централната преса. Не мога да се откажа от удоволствието да цитирам дословно „Известия“:

„Ташлинск, 19 юли. С два месеца предсрочно заработи с пълна мощност автоматизираната линия за производство на висококачествени видове сирене в Ташлинския млекопреработвателен завод «Емелян Пугачов»...“ и така нататък.

А пък ние, глупаците, сме взели да преживяваме!

Явява се известна еволюция в звуците, които долитат отвън.

Отначало беше просто една шантава какофония. После това им омръзна (сигурно самите те са оглушали) и взеха да си правят весело: четяха пред гърмящите микрофони избрани откъси от днешните вестници. Също им омръзна. Започнаха да се правят на палячовци: „Внимание, внимание! След пет минути зданието на лица ще бъде вдигнато във въздуха! Предлагаме на всички намиращи се в зданието да капитулират. Излизане без оръжие, през интервал от тридесет секунди с ръце на тила. Пръв да излезе лично Носов...“ На това място дикторът не издържа, избухва в смях и околностите се огласят от гръмоподобно пръхтене и грухтене. Това също им омръзна и сега са пуснали Джихангир. Няколко *прицепки* танцуват.

Асколд приготви един мегафон и предложи на Г. А. да им каже нещо, „за да не си помислят, че сме се изплашили и се крием.“ Г. А. му отвърна рязко: „Не. Все ми е едно какво си мислят. Сега не ги обичам. Не искам да разговарям с тях.“

23. Сега при нас бяха вече трима. И всеки си имаше отделен кабинет. В него спеше, хранеше се и приемаше посетители, а също така пишеше меморандуми, докладни, инструкции, препоръки, бележки и предложения. Освен това всеки си имаше свой кът в кухнята.

Кабинетът на Колпаков беше светъл и чист и изглеждаше малко празен. Пьотр Петрович беше аскет. Канцеларско бюро, а върху него две акуратни купчинки брошури и справочници. Отдясно на бюрото малка желязна каса. В ъгъла, зад скромен параван — скромно походно легло, застлано със сиво вълнено одеяло. До леглото — обикновено нощно шкафче, а върху него — Библията в издание на Московската патриаршия. Обикновен, дори най-обикновен стол зад бюрото и още два такива най-обикновени стола до стената срещу него. Стените голи: нито портрети, нито картини. Скромност и достойнство. Трезвост и целеустременост. Умереност и акуратност. И куфар с най-обикновените неща под походното легло.

Парасюхин пък беше апологет на неограничения разкош. Той бързаше да живее. Нахвърляше се лакомо върху живота. От моята приемна Марк Маркович отмъкна (сам, лично, като се обливаше в пот, задъхваше се, и дори понякога пукаше от нечовешко напрежение), следното: половината от невъобразимото, чудовищно легло; два цветни телевизора; два шкафа със стъклени витрини и неясно предназначение; библиотечката с фалшиви книги; едно от дебелите рула с тегло около тон и половина (оказа се, че това са килими и аз си мислех, че ще умре под тях, но той оживя); картината със Сузана, старците и пениса. Искаше да отмъкне и креслото за посетители, но аз не му разреших и той отнесе онова със стоманения шип. От гардероба бяха иззети и отнесени пак от него: шлифер-дъждобран (изкалян), мъжки костюм с жилетка (нов, с три номера по-малък от тези, които носеше), мъжко палто от мъхест плат (едно), мъжки долни фланелки различни номера (дванадесет, една дузина), сутиени женски, различни номера (седем)... Отнесе още толкова много неща, че ми омръзна да ги записвам и гледах само да не свие нещо от работния ми инвентар.

Като резултат от всичко това кабинетът на Парасюхин е разкошен и блестящ като магазин за комисионна търговия. Килими. Разкошни кувертюри. Огромно писалище с огромен писмен прибор. (Нямам представа от къде е приборът). На едната стена е окачена Сузана в тежка позлатена рамка, на другата — портретът на свети Адолф, украсен с дъбови листа и черна лента от моаре в знак на вечен траур за великия човек, а над леглото — безсмъртното творение на четката на великия човек „Дас моторрад унтер дем фенстер ам зонтаг мортен“. Креслото с шипа е пригодено за посетители: върху шипа е сложена седалка за тоалетна чиния с капак, а върху нея — бродирана възглавничка с надпис: „Който рано става и Бог му помага“. В далечния ъгъл на стаята има огромно старинно огледало, вече потъмняло на места, пред което Марк Маркович репетира своите бъдещи речи. Патос и ярност. Нордическа леност и непоколебима увереност. Славянска широта и арийски гемютлихкайт^[46]. И тънък мирис като в публичен дом.

А пък кабинетът, или по-скоро обиталището на Матвей Матвеевич Гершкович (Мордохай Мордохеавич Гершензон) представяше типичния интериор на пенсионер от районен мащаб. Тук постоянно и силно миришеше на капки за сърце и на вчерашно ядене. Широкият перваз на прозореца беше вечно отрупан с тенджерки, съдчета и специални бурканчета — Матвей Матвеевич никога нищо не оставяше в кухнята от страх да не би някой да му сложи в супата нещо, което не е в съответствие с религиозните норми спрямо храната. (Не че бил чак толкова религиозен, но бил прекарал целия Си живот по комунални квартири, а това, знаете ли, оставя своя отпечатък).

Ако влезете и видите, че в лявата половина на помещението подът е излъскан до блясък, че по шкафчето на аптеката няма нито прашина, и всички шишенца с лекарства са подредени строго по големина, че огледалото на гардероба току-що е почистено, а фикусът в ъгъла е грижливо полят и даже листата му са напръскани със специален пулверизатор, то в дясната половина непременно ще има едно

безобразно разхвърляно легло, столът ще бъде обърнат с краката нагоре върху масата, огромният старовремски сандък ще бъде неапетитно разтворен и от него ще са провиснали някакви светлолилави бархетни неща, подът ще е покрит със смачкани хартийки, разпилени габърчета и празни пълнители за химикалки, а сред всичко това ще видите Матвей Матвеевич, възторжен и разрошен, да седи на столчето за баня и с наслада да препрочита романа „Во имя отца и сына“.

В тази ситуация се проявява целият Матвей Матвеевич. Никога не му достига издръжливост и целеустременост, за да подреди стаята си от алфа до омега. Той е теоретик. Велик моралист-теоретик. Ако се съди по теорията му, той е безпощаден, жесток, непреклонен и безкрайно отмъстителен. Като самия Йехова. Око за око, зъб за зъб. Който вдигне меч, от меч умира. Ако врагът надигне глава, унищожават го. На мен и само на мен е дадено да отмъщавам... Човек би казал, че ако му се даде свобода на действие половината от света на злото ще бъде превърната в димящи развалини. Но не му достига целеустременост, да я вземат дяволите... Пречи му природната му незлобливост, да я вземат дяволите, а също и вроденото му убеждение, че двама души, двама възрастни, винаги могат да се споразумеят. Затова Матвей Матвеевич никога не преминава от теория към практика. Мисля, че ако му се наложи дори веднъж в живота си да превърне в реалност един от своите страшни лозунги, той би се разхълцал от страх, а може и да умре от огорчение, че се е получило толкова неприятно.

Той е от онези знаменити евреи, които могат да предизвикат остър пристъп на антисемитизъм у самия Меир Кахане и дори у теоретика на ционизма господин Теодор Херцл. Сутрин пристига в кухнята и започва да досажда на недоспалия и злобен Парасюхин с доклада си, че още малко и почти се е договорил с вдовицата, която живее отсреща, тя да му готви. Е, какво като струва пет рубли? Това не е скъпо. Само обед и вечеря, а ще закусва тук, защото винаги има възможност да си намери пресни яйчица и други млечни продукти. В края на краищата, ако му се види недостатъчно, винаги може да си купи и нещо допълнително. Нека другите да купуват яйцата по рубла и тридесет. Ето, виждам, че и вие винаги ги купувате по рубла и тридесет. Аз пък мога да ги вземам по деветдесет копейки и ще бъдат по-хубави от вашите. Вашите са напукани, а моите ще бъдат хубави цели яйчица. Вие сте млад човек и затова не разбирате, че най-важното е човек да си осигури храната...

Кой би могъл да издържи това? Може би само Пьотр Петрович Колпаков. Той стои полуизвърнат към Матвей Матвеевич, усмихва се вежливо и най-коректно си вари млякото. Явно той задълбочено и подробно обмисля въпроса: къде да причисли Матвей Матвеевич. Към зърното или към плевелите? Дали е невинен агнец или козел отпущения? Да го изтреби ли в планирания армагедон или пък напротив — да го възвиси?

Недоспалият, а освен това и зъл антисемит Парасюхин, разбира се, не издържа. В кухнята става от черно по-черно, както в известното писмо на известен писател до известен историк.

За разлика от известния историк обаче Матвей Матвеевич (Мордохай Мордохеевич), не разбира нито от евфемизми, нито от алюзии, нито от литературни реминисценции. Той схваща само общата идея — че светът е пълен с лоши и користни хора и всичко става с връзка, че ако имаш познати можеш да намериш всичко, а без познати човек е нищо, особено пък ако не е успял да си уреди както трябва въпроса с храната.

Идеята веднага е подхваната и развита и тогава Марек Парасюхин, който е прикован към газовата печка от необходимостта да разбърква овесената си каша, за да не загори и по тази причина е лишен дори от възможността да избяга, запущва уши и от устата му излиза осветеният от вековете дълбоко изстрадан, гневен и жален вик: „Боже господи! Никъде няма спасение от тях! Те са навсякъде, където и да идеш!“

Простодушният Матвей Матвеевич вече кима с глава, предварително готов да се съгласи с това твърдение, но в този момент в кухнята се появява Ахасфер Лукич в леко повишено след току-що взетия душ настроение. В дясната си ръка държи чашка кафе, в лявата — бисквитка и си пее безсмъртната частушка: „Няма ли у нас вода, всички викат с дружни сили: «Жидове са я изпили...»“^[47]

Избухва двоен взрив. Парасюхин избухва, защото съзира в глупавата частушка на Ахасфер Лукич злобен удар срещу изпитаните през вековете, теоретически дълбоко обосновани и животрептящи

постановки и изводи по известен въпрос. Матвей Матвеевич пък избухва, защото е напълно лишен дори от най-елементарно чувство за хумор и в глупавата частушка съзира недвусмислено и очевидно оскърбление на своето национално достойнство.

Дует:

— В това няма нищо смешно, Ахасфер Лукич! Много е странно, че въпреки вашия опит и знания, се мъчите да минете с шегички, когато става дума за заплаха срещу цялата славянска цивилизация! Та нали и вие сте руски човек! Какво смешно намирате? Да, изпили са я! Ако няма вода, значи именно те са я изпили! В прекия или преносния смисъл! И няма нищо смешно!...

— Какво значи това жидове? Какво общо имат пак жидовете? Защо на вас винаги и за всичко са ви виновни жидовете? Ахасфер Лукич, как не ви е срам? Нали и вие самият сте древен евреин? И откъде пък ви дойде на ум, че няма вода? Вода има! Моля, пийте! Отворете чешмата и пийте!...

Пьотр Петрович Колпаков се усмихва неопределено — явно размишлява към коя група да причисли Марек Парасюхин. Ахасфер-Лукич е доволен. Кухнята се изпълва с аромата на загоряла овесена каша и тогава влизам аз и като сдържам с последни сили яда си, пожелавам да се осведомя:

— Слушайте, кой от вас постоянно забравя да пусне водата в тоалетната? Само да го спипам, ще го хвана за яката и ще му напъхам носа в тоалетната чиния! Право в чинията!...

Наближава двадесет и първи век. Комунална квартира. Пълна скръб. И над всичко това — с черен флумастер по белите кахлени плочки на кухнята — едно напомняне:

„*Lasciate ogni speranza*“^[48]

Какво ме задържа тук? На какво още се надявам? Защо не съм избягал още преди много време?

Нещо ме задържа. На нещо се надявам. Все още чакам нещо.

Въобще в последно време с мен стават странни неща. Явно така съм свикнал с всички тези хора и толкова съм се проникнал от атмосферата на нашите долнокачествени чудеса, че мога, едва ли не със собствените си очи да наблюдавам всеки от тях във всеки момент и през всякакви прегради.

Ето, например, сега. Моля, заповядайте. Аз пиша в своята стаичка, но съм сигурен, че четири стени по-нататък Парасюхин седи в разкошната си постеля заедно с проститутката, която е довел от „пиацата“. Не чувам думите му, но от някъде знам, че ѝ разказва за преимуществата на истинския арийски и особено — славяно-арийски полов апарат пред този на всеки унтерменш, независимо дали е някой азиатец с дръпнати очи или пък (особено) някой пършив семит. Не особено младата и уморена проститутка пуши дълга цигара и го слуша с половин ухо. Тя знае всичко за половите апарати.

Днес е шестнадесети ноември. Отново. По улиците пак е същата киша и от небето отново пада нещо средно между сняг и дъжд.

А може би Сврѣхзнанието започва да кълни в мен и да ме превръща в нов Ахасфер?

24. Разговорът започна от там, че Ахасфер Лукич се появи пред мен, целият сияещ като блюдо с червен хайвер под ярък полилей и ми подаде едно списание с познати корици. Това беше последният „Астрофизикъл джърнъл“, поне половината от който беше посветена на моите „звездни гробища“.

Ханн, Майер и Исиава, независимо един от друг, поднасяха своите извинения за неточностите, допуснати в по-ранните им публикации и един през друг съобщаваха за наблюдения, потвърждаващи най-различни следствия от ефекта, предсказан от доктор Манохин. Изстреляният в началото на ноември „Еол“ беше извършил своята работа.

Без ни най-малко да изостава от тях, на базата на данните от нашия „Лъч“, Семьон Бирюлин потвърждаваше моите „гробища“ в диапазона на милиметровите радио-вълни и теоретически предсказваше как ще изглеждат те в субмилиметровия обхват. Карпентър веднага потвърждаваше, че в субмилиметровия всичко изглежда именно така. Освен това, една голяма методологическа статия на Де Паргес. И още две писма от някакви непознати китайци...

Чудно е, но останах съвършено равнодушен. Сякаш нямам и никога не съм имал никакво отношение към всичко това. Сякаш никога не са ме измъчвали угризения на съвестта, срам и ужас от публичен позор и сякаш навремето не приех една нелепа унизителна и странна служба, фактически

само за да разгърна един такъв брой на „Астрофизикл джърнъл“ или поне на „Астрономикл летърз“.

Колко пъти съм си представял как жадно ще го прелиствам, ще впирам очи във всеки ред и ще се опирам от злорадо облекчение и утолена гордост, а сега го разлиствах равнодушно, с пълно безразличие и мисълта ми се занимаваше повече с това, че копчето на ръкава ми се скъса и падна в умивалника и ще трябва само за едно копче да ходя в тая киша до магазина „Кинкалерия“...

Когато вдигнах очи към Ахасфер Лукич, забелязах, че банкетното сияние по лицето му е намаляло значително. „Ама какво става с вас, гълъбче?“ — запита той с обида и упрек в гласа и веднага започна да ме мъмри.

Известно ли ми е колко и какви усилия е трябвало да вложи той, Ахасфер Лукич, за да убеди едно известно ми лице да изпълни този мой научноизследователски каприз? Известно ли ми е какво свръхестествено напрежение е вложило известното лице, за да може отначало да разбере поставената задача, а след това и да се справи с всички детайли от тази моя механика, която му е свършено чужда и съвсем не му е интересна? Колко упреци са били струпани върху него самия, колко ядни изблици е трябвало да понесе и въобще — колко от драгоценното с нищо незаменимо време на известното лице е било изгубено? И накрая — дали ми е известно, че лицето е трябвало да стигне съвсем близо, почти на косъм от оная граница, след която започва абсолютното небитие? И защо е било всичко това? Само за да се овещества, да се превърне в реалност заплетеното бълнуване излязло изпод пакостливото перо на един капризен, разглезен теоретик!...

Голяма част от всичко това не ми беше известно, защото не ме бяха посвещавали в нищо, така че аз останах съвсем равнодушен под градушката от упреци и диатриби^[49], които той изсипа върху мен. Оказа се, че вече почти съм забравил откъде започна тази моя история. Всички предишни чувства увяхнаха, горчилката се изпари, отровата изсъхна, както казваше сър Ръдиард Киплинг^[50]. Гигантският товар от нови впечатления, нови впечатления и нова отговорност буквално беше изхвърлил, изстискал, изпарил от мен предишния С. Манохин с неговите дребни амбиции, детски капризи и съвсем миниатюрни желания. Всъщност аз отдавна бях престанал да бъда С. Манохин. Сега бях малък лемур, който безотказно служи на едно загадъчно чудовище, но за разлика от лемуриите на Фауст, бях запазил съзнанието си и все още се опитвах да анализирам това, което става, да го опростя до степен, когато бих могъл да го разбера и, следователно, — хоррибле дикту^[51]! — да му повлияя...

Разбира се, Ахасфер Лукич бързо се ориентира в тези мои мисли и веднага насочи огъня на своите упреци към другия фланг.

Става ясно, че от доста дълго време той определено се безпокои за мен. Аз не се храня достатъчно. Почти не се усмихвам. Престанал съм да се шегувам. Опитът с жената, който направил понеже бил загрижен за моето душевно и физическо здраве, завършил по-скоро неудовлетворително...

Той, Ахасфер Лукич, много добре разбирал причините за този духовен и физически упадък. Аз съм бил загубил ориентирите си, изгубил съм бил представа за крайните цели. Всичко това станало, защото още от самото начало и вече в течение на много месеци аз съм се намирал в състояние на хронично неведение относно света, който ме обкръжава.

Отначало аз съм си въобразил (набързо и без да обмисля), че съм станал секретар, майордом и лакей на Антихриста, който най-сетне се е явил на земята, за да подготвя процедурата, наречена в литературата Страшния съд. Тази колкото безумна, толкова и примитивна идея силно травмирала моята психика на закоравял атеист, защото проникнала в съзнанието ми след ожесточено сражение между цялата съвкупност от моите предварително изградени материалистически представи и желязната логика на наблюдението. Това бил моментът, когато моето душевно здраве се намирало в най-голяма опасност, защото последователният материалист не може дълго да пребивава безнаказано в света на обективния идеализъм.

За щастие, по-нататъшното натрупване на данни от наблюденията (да речем, появата на такива перли на мирозданието като Марек Парасюхин, участъковия милиционер Спиртов-Водкин и неописуемата Селена Благая), благополучно разрушило първоначалната апокалиптична хипотеза.

Разумът ми бил спасен, но не за дълго.

Оформила се нова хипотеза. Известното лице се трансформирало от съвършено митичен Антихрист в някакъв Космократ — фантастично могъщ, фантастично вездесъщ, фантастично надчовешки и въобще — фантастичен, но фантастичен научно. Този Космократ е стоварил цялото си внимание върху Земята с цел да извърши над човечеството някакъв, сами разбирате, грандиозен експеримент, чиято същност, сами разбирате, по принцип е непонятна за съвременния земен жител. И ето, той събира тук, в този апартамент без номер, хора и хорица, които имат съвсем конкретни идеи как най-добре да потиснат, да оскърбят и да наранят нещастното човечество. Защо? За да може Космократът в бъдеще да им даде свобода, а самият той да наблюдава как човечеството ще реагира на това подтискане, оскърбление и нараняване.

Точно това мъчително видение за нещастното човечество, захвърлено на торището, обречено на неописуеми страдания и подложено на безпощадни и равнодушни вивисекции, ме било довело на границата на отчаянието и безнадеждността, зад които отново се надигал призракът на лудостта.

Причината е в това, че, независимо от всичко, аз все пак обичам човечеството. Независимо от глупавия стремеж на тази огромна маса хора към самоунищожение. Независимо от глупавия стремеж на тази маса хора да получат най-ниските удоволствия с цената на най-висшата наслада за духа. Независимо от потока глупости, мерзости, подлости и предателства, които вече от хилядолетия изригва от себе си и върху себе си тази огромна маса хора. И накрая — независимо от абсолютната несъизмеримост на моята отделна личност с това грандиозно явление на природата, частица от което аз продължавам да бъда, независимо от всичко.

Както е известно, любовта е зла. Тя поражда странни намерения и провокира този, който обича, към постъпки, които са противоестествени и благородни, благородни до неестественост и дори до извратеност. Ако тук изобщо може да става дума за логика, то моята (според Ахасфер Лукич) е следната: ако на Космократа толкова му се иска да прави гигантски експеримент над милиони, то може би ще благоволи да се задоволи, да извърши милиони експерименти върху един? Нали от научна гледна точка това е едно и също, т.е. от научна гледна точка двете ситуации са инвариантни? Нещата опират само до изкуството на експериментатора, а в него не можем да се съмняваме. Що се касае до опитния материал, той е тук пред вас! Погледнете и започнете!

Ахасфер Лукич ме гледаше с някаква смесица от отвращение и възхищение, пляскаше с късите си лапички и повтаряше: „Какво нелепо простодушие? Каква благородна нищожност! Каква невъобразима и неуместна мизинтерпретация на великия образец! Срам! Фанатизъм! Какъв безпомощен фанатизъм!...“

Признавам, че все пак успя да ме накара да се раздвижа вътрешно. Беше извънредно неприятно да усещаш как цялата ти личност е изложена на показ и то пред един опитен микропсихолог. В същото време изпитвах и голямо облекчение — приличах на болен, чиято болест най-сетне е назована и призната, може би за тежка, срамна и неприлична, но излечима. Търсех думи, за да отговоря достойно и вече усещах енергетичните и раздразнени удари на пулса в слепоочията си, целебната злоба вече се разбуждаше в мен, но не намерих нужните думи и Ахасфер Лукич продължи да говори.

Откъде е взела у мен тази презумпция за зло. Откъде е този натрапчив стремеж да трупам ужас върху ужас и страдание върху страдание? Откъде е този инфантилен мазохизъм? Той, Ахасфер Лукич, разбира от къде се е появило у мен всичко това. Но аз все пак съм научен работник и би следвало самата ми професия, самата ми идеология да изисква от мен да имам по-широк поглед, да анализирам добросъвестно и да се опитвам с особена предпазливост към онова, което лежи на повърхността и е достъпно за всеки полуграмотен идиот.

Той разбира, че моят начин мислене ме кара да строя хипотези за всичко, което ме заобикаля. Аз не обичам и не умея да мисля без хипотези. За бога, нека да е така! Но щом съм почнал да строя хипотези, защо непременно трябва да бъдат толкова ужасни, че да докарат до лудост и самия мен? Защо не предположа нещо мило и приятно, нещо, което радва душата? Защо, например, не предположа, че известното лице напълно отчаяно от невъзможността да залее Вселената с добро, е решило поне да я

избави от злото? Как бих възприел следната идея: да се съберат в апартамента без номер всички най-отвратителни, безапелационно непоправими и упорити носители на всякакъв вид зло и след това да бъдат удавени в Тускарорската падина^[52]? „Удавете всички!“ Фауст. Пушкин.

Аз в никой случай не трябва да си въобразявам, че тази хипотеза има нещо общо с истината. По своето ниво и дълбочина тя е също толкова жалка, колкото и първите две. Но нима аз не мога да видя, че тя има поне едно предимство — предимството на оптимизма?

Никак не е трудно да се досети човек какво ми е попречило да предпочета оптимизма пред всички други хипотези, които ме карат да затъвам в мрачното бласто на апокалиптичните и псевдонаучни ужаси. Още самият външен вид на известното лице ни най-малко не спомага за появата на каквито и да са светли чувства. Освен това и неговата неприятна метаестественост. Неговата грубост. Неговата гнусливост от подобните на мен. Неговите истерии. И накрая — навикът му да блещи очи, който навик предизвиква дори у Ахасфер Лукич рефлекторно треперене.

Всичко това е така. Но въпреки всичко аз не съм могъл да не забележа неговата постоянна изтощителна заетост. Неговото мъчително, но неутолимо любопитство. Неговите лутания. Не съм могъл да не забележа, че върху тези осакатени рамене лежи невидим и неразбираем за мене, но явно тежък кръст. Да не забележа неговата разсеяност, странните му езикови грешки и неразбираеми нареждания... Дали изобщо биха ми стигнали силите да разбера какво значи това да бъдеш едновременно във всичките осемдесет и отгоре измерения на нашето пространство, във всичките четиринадесет паралелни свята, на всичките девет места от където като вулкан изригват човешки съдби! В състояние ли съм да разбера, че Вселената е твърде голяма дори за него, а времето все така си минава, то само отминава — и за него, и през него, и покрай него...

Ахасфер Лукич се развълнува. Никога преди не бях го виждал такъв. Стори ми се, че това беше възторгът на самоунижението. Слушах го със затаен дъх, но в най-патетичния момент над нас прогърмя познатият глас, изпълнен с познатото едно презрение:

— Ей, в кухнята! От четвърти котел има утечка! Пак ли си чешете задниците?

25. Не бях чул звънеца на входа. Впрочем сигурно никой и не е звънял. Събудиха ме гласовете, които боботеха наблизо и ставаха все по-силни. Отначало не разбирах нито дума, дори не разбрах кой у нас боботи така посред нощ — гърлено, яростно, с придихания, на език, който ми е напълно непознат. Впрочем, доста бързо ми стана ясно, че единият от боботещите е Ахасфер Лукич, а после, както обикновено става, започнах да долавям и за какво боботят — в началото само общия смисъл, а по-късно — и отделни думи.

Това, което долових, съвсем не ми хареса — нито общия смисъл, нито отделните думи, а най-малко пък тона, който постоянно се повишаваше и затова бързо си нахлузих панталоните, свалих от стената тежкия шестопер^[53] и изскочих в коридора.

Там беше тъмно и пусто, защото цялата ни кантора спеше, но в антрето светеше и аз видях Ахасфер Лукич, който стоеше в профил към мен и с лице към предполагаемия си събеседник. Събеседникът му не се виждаше заради чупката в стената — можеше да се предположи, че той не го пуска да престъпи прага.

Можеше да се предположи също, че Ахасфер Лукич току-що е станал от леглото: беше с бежовото си бархетно бельо с щрипките^[54], което помнех още от хотела на обсерваторията, под фланелката му се подаваше краят на черния вълнен шал, с който нощем си опасваше кръста, понеже предчувстваше приближаващия радикулит и дори не си беше сложил изкуственото ухо, а го беше оставил да си лежи в ръбестата водна чаша с агар-агар^[55].

Невидимият за мен посетител извика нещо гърлено в смисъл, че на демоните на злото и падението е дадена голяма власт, но не им е разрешено да преграждат пътя на този, който търси милостта на Милостивия, понеже е казано: не е дадено на роба да се сражава, неговата работа е да дои камилите и да привързва вимето им. В отговор на това странно съобщение Ахасфер Лукич проговори, но вече съвсем ясно и разбираемо за мен и с леко напевен глас, като явно цитираше:

„Нивите си отбранявайте, на търсещия милост давайце убежище, а дръзкия прогонвайте“. Защо не ми каза тези думи, о Муджа ибн-Мубара? Или мръсният ти език не се обръща в устата, за да ги повтори след онзи, когото ти предаде?

Аз излязох в антрето и заставах до него, като държах шестопера така, че да се вижда. Сега вече виждах абитуриента. Това беше един пълен, бих казал дори тлъст старец, обут в сини копринени шалвари, които падаха върху бродирани със злато чехли с извити нагоре върхове. Шалварите едва се крепяха на бедрата му, огромен корем, обраснал със сиви косми и с дълбоко хлътнал пъп висеше над тях, гърдите му, космати и тлъсти, бяха провиснали като на жена, заоблените рамене блестяха от пот, кръглата му прясно избръсната глава беше омазана със сажди, следи от сажди се виждаха по цялото му тяло, като черни линии, оставени от черните пръсти, почернялото от слънцето лице също беше в сажди, по разбърканата бяла брада личаха следи от мръсни ръце, а кръвясалите му черни очички шареха насам-натам, сякаш не знаеха на какво да се спрат.

Входната врата на апартамента липсваше. Вместо нея зееше огромен триъгълен отвор и от него се подаваше разкошен килим на едри цветя, единият ъгъл на който лежеше върху линолеума на нашето антре (по същия начин както тия дни, когато заедно с Балдур Дългоносия в антрето влезе огромна пряспа полуразтопен сняг). Абитуриентът стоеше на килима си. Не разбрах дали Ахасфер Лукич не го пускаше по-навътре или пък той самият се страхуваше да стъпи на гладкия зелен линолеум. След кратко мълчание абитуриентът заговори гръмко и тържествено:

— Демоне на злото и падението Абу Сумама, отново и отново те заклинам: пред теб е смъртният, който е нужен на Рахман!

Ахасфер Лукич му отвърна със същия тържествен тон, като явно го пародираше:

— Муджа ибн-Мурара, ти най-нищожен сред смъртните, който предаде учителя и благодетеля на своето племе Маслама Йемамски, отново и отново ти казвам: ти не си нужен на Рахман!

Муджа ибн Мурара облиза несъзнателно пресъхналите си устни и хвърли бърз поглед над мазното си рамо към тъмния триъгълен отвор зад себе си, сякаш очакваше оттам да му подкажат нещо.

Трябва да спомена, че мракът там не беше напълно непроницаем. Глееше някакъв червеникав огън — може би от огнище, или от мангал — и пламъчета на светилници се полюшваха от течението, а и нещо метално проблясваше — като че ли по невидимите стени имаше накачено оръжие. И в тази мъждива светлина ми се струваше, че виждам някакво беззникаво лице, на което вместо очи и уста има черни дупки, изпълнени с ужас.

След като не получи никаква подкрепа от мрака, шишкото извика с дрезгав глас:

— Аз заявявам, че ти лъжеш, Абу Сумама! Рахман има нужда от мен! Стига само той да поиска и в негово име аз ще заляя Египет с кръв!

— Той няма да поиска — каза Ахасфер Лукич равнодушно. — И Омар ибн ал-Хатаб също ще мине без тебе. Той ще завладее Египет с меч на Амр. И, между другото, ще го направи без много кръв...

— Омар ибн ал-хатаб е жалък пес и син на роб! — изпищя шишкото. — Той стана халиф само защото Пророкът, по грешка на Рахман, спря благосклонния си поглед върху неговата малокръвна дъщеря! Кълна се в тъмната нощ, в черния вълк и в планинския козел, че освен тази малокръвна дъщеря, Омар не е имал и няма да има нищо друго, нито в миналото, нито в настоящето, нито в бъдещето!

— Кълна се в мрачната нощ и в смелия вълк — отвърна Ахасфер Лукич, — че ти, Мужда, нямаш дори дъщеря, да не говорим пък за синове, защото Рахман е справедлив. Върви си, Рахман няма нужда от теб.

Шишкото дръпна брадата си с две ръце и облещи очи.

— Не моля за служба — изхриптя той. — За милосърдие моля... Не мога да се върна назад. Няма да преживея тази нощ, съвсем сигурно знам... Нека Рахман ми разреши да остана при нозете му!

— Няма за тебе място при нозете на Рахман, Муджа ибн-Мурара, предателю. Върви при салуките, ако пожелаят да те приемат, защото е казано: ти имаш семейство по-близо от нас — вечно

гладният; петнистият с късата козина и вонящата с гривата... Само че салуките няма да те приемат и дори таридите няма да те приемат, защото си станал прекалено стар и тлъст за да можеш да накараш някого да трепери...

Аз не разбирах почти нищо от това, което ставаше. През цялото време ми се струваше, че Ахасфер Лукич тормози този дебел старец, така да се каже, от педагогически съображения, че първо иска да му набие малко обръчите, а после ще се направи, че се е размекнал и все пак ще го допусне на аудиенция. Много скоро обаче разбрах, че няма да го допусне. За нищо на света. Никога.

Изглежда и старият дебел Муджа също да го разбра. Облещените му очи се присвиха и спряха да шарят, за да изпепелят с ненавист. Той впери тежък поглед в лицето на Ахасфер Лукич и прохриптя:

— Ти, който си лишен от срам и позволи да те наричат с името на Абу Сумама, познах те! Познах те по отсеченото ухо, Нахар ибн-Унфува, наречен Рахал! Кълна се в горещия самум и безумната камила, че сега ще ти отсека и другото ухо с моята йеменска сабя!

Късите му пръсти нервно зашариха по лявото бедро, но там сега нямаше нищо освен шнура, който крепеше полусмъкнатите му шалвари. Без да се изплаши ни най-малко, Ахасфер Лукич отвърна с подигравателна усмивка:

— Кълна се в празната кана и оглозганата кост, че ти, Муджа ибн-Мурара, няма на никого нищо да отсечеш: Това тук не ти е Йемама, така че внимавай да не би на теб да ти отсекаят последното дете виси. Махай се, или ще заповядам на своите ифрити и джинове да те изхвърлят като някой крастав, влязъл в чужда шатра.

Някой започна да диша учестено в ухото ми. Погледнах назад. Ифритите и джиновете се бяха явили като по поръчка. Цялата бригада в пълен състав. Сигурно и те се бяха събудили и бяха дотичали да видят какви са тези викове. Всички бяха неглиже, дори и Селена Благая.

Само Пьотр Петрович Колпаков беше сметнал за нужно да нахлузи спортен екип с надпис „Адидас“.

От гледна точка на един арабин от средните векове всички ние, вероятно, представлявахме доста страшно и, при всички случаи фантастично зрелище. Обаче Муджа или не беше от страхливите, или пък вече се беше отказал от всичко, беше се прежалил, и сега мислеше не как да запази живота си, а само как да спаси достойнството си. Той не ни удостои дори с един бегъл поглед. Дишаше тежко, обилно се потеше, но не отместваше поглед от Ахасфер Лукич и все повече се привеждаше напред, като разтваряше все по-широко дебелиите си ръце. След малко отново заговори.

— Ти самият, Рахал — той се задави, — си келяв скитник и бездомен пес. Ти смееш да ме наричаш предател. Ти, който предаде самия пророк Мохамед и премина на страната на презрения Мусейлима!...

— Аз пък помня времена, когато ти наричаше този презрян човек милостивия Маслама! — допълни Ахасфер Лукич, но Муджа не обърна внимание на думите му и продължи да говори:

— Ти си страхливец и човек без чест, който заповядва да разсекат на четири един мирен посланик! Спомняш ли си Хабиб ибн-Зейд, когото дори презреният Мусейлима остави да си тръгне без да му стори нищо, за да не наруши справедливостта и обичаите? Хабиб ибн-Зейд беше посланик на Пророка, а ти нареди да го хванат, когато той спокойно си тръгваше, и да му отсекаят двете ръце и двата крака, ти Рахал, дано зъбите ти да горят по-силно от огъня на планината Оход!

— Празни приказки говориш — каза снизходително Ахасфер Лукич, — и напразно ме обвиняваш за неща, които самият ти отлично знаеш: презреният Хабиб умъртвяваше невръстни деца, отравяше водата в кладенците и оскверняваше нивите. Отравяше всичко, което Маслама е благословил, защото искаше всичко, получило благословията му, да загине. Аз само заповядах да отрежат краката, носили негодника и ръцете, сипвали отрова.

— Твърдя, че ти лъжеш! — отчаяно извика Муджа и с трепереща ръка изтри пяната, избила по ъглите на устата му. — Знаеш по-добре от мен, че тъкмо благословиите на лъжливия Мусейлима бяха като отрова за децата, за земята и водата на Йемама! Рахал, робе на лъжливия пророк, когото също предаде, спомни си сражението край Акраба! Може би най-сетне срамът ще те изгори? Тебе, който

изостави войската си в навечерието на битката, напусна най-добрите сред добрите — племето Бену-Ханифа и ги остави да умират под сабите на жестокия Халид! Ти ги изостави и те всички паднаха там край Акраба, всички освен теб!

— А през това време ти, с фалшиви окови на измитите ръце, безгрижно гледаше от шатрата на Халид как те умират — твоите братя по племе.

— Ти лъжеш и пак лъжеш! Желязото на оковите прояде месото на ръцете ми до костите, а сълзите прегориха по лицето ми кървави вади, но когато времето дойде, аз спасих жените и децата на Бену-Ханифа от жестокия Халид — аз го измахих!... Ти, който хвърляш лъжливи обвинения, спомни си защо препусна от Акраба така бързо, сякаш те гонеше черният самум! Гонеше те похот! Кълна се в черния вълк, това беше похот, похот и пак похот! Заради една жена ти изостави всички — и своя лъжепропок, на когото се кълнеше с всички клетви за приятелство и вяност; и сина му Шурхабил, когото Мусейлима ти повери заради твоята вяност и мъдрост; и приятелите си и войните си, които преди смъртта си викаха: „Рахал! Рахал е с нас!“ Всички тях ти изостави заради една мръсна християнска развратница, която самият ти подложи първо под безсилния козел Мусейлима, като мислеше така да получиш душата му...

— Не те съветвам да говориш за това! — излезе Ахасфер Лукич с такъв странен тон, че аз целият потръпнах, сякаш по голите ми гърди премина огромен паяк. Но Муджа вече не чуваше нищо. Той продължаваше да говори.

— ...обаче лъжемилоствият се оказа прекалено стар за твоя подарък и ти остана с празни ръце — без душата и без жената, макар че много силно желаше да имаш и двете! Ти, Рахал, дявол при лъжепророка, който преуспя в злото!

Муджа замълча. Задъхваше се, а брадата му продължаваше да помръдва, като че още не беше спрял да говори и, заклевам се, той се усмихваше, докато жадният му поглед не слизаше от вкамененото лице на Ахасфер Лукич. А самият Ахасфер Лукич заговори със същия страшен тон, който сякаш разкъсваше душата ти със зъби:

— Ти просто чувстваш, че смъртта ти е близо, Муджа. Преди смъртта си хората често говорят това, което мислят. Те вече няма какво да крият и няма защо да се измъчват повече. Виждам, че ти самият вярваш в това, което говориш и затова те уверявам трикратно: нямаше, нямаше, нямаше такова нещо.

Тогава Муджа започна да се смее.

— Бележчицата! — извика той, като се даваше от смях и пяна. — Спомни си бележчицата, Рахал! — Смееше се гръмко, задъхваше се и хлипаше от смях, а увисналите му гърди и огромният му корем се тресяха. — Спомни си бележчицата, която ти предадох в навечерието на битката... Помниш я, виждам, че не си я забравил! А сега слушай, за да не можеш после да кажеш на никого, че не си чувал за това! Твоята Саджах надраска тази бележчица докато седеше на могъщия клон на моя човек. Ти го познаваш. Баба ибн-Малилик — пламенен и буен като хавазински жребец, отхранен с печено свинско, и много опитен в изкуството да получава от жените всичко, което му е нужно. А тогава му беше нужно дяволът Рахал, измъчван от похот, да напусне войската на Мусейлима в най-критичния момент, когато всичко е сложено на везните и дори най-дребните неща решават всичко!

И тук веднага, без никаква пауза:

— Ти си позволи непозволеното — изрече Нахар ибн-Унфува, по прякор Рахал. — Трябва да бъдеш строго наказан.

„Милиция!“ — ужасно силно изпищя Матвей Матвеевич съвсем близо до ухото ми. Той разбра какво ще последва сега. Ние всички разбрахме какво ще последва сега. Муджа ибн-Мурара пък разбра особено ясно какво ще последва сега. Ръката му се гмурна в мрака на триъгълния отвор и веднага се върна, стиснала широк назъбен меч, но Рахал пристъпи напред и за миг се мярна дълго тясно острие. Чу се странен мляскащ звук, широкото черно лице над изцапаната брада изведнъж отслабна и посивя... раздаде се нещо като конско цвилене и след него страшен плисък на течност, която пада свободно върху линолеума.

В този момент сигурно съм изключил за известно време.

Цялото антре беше заляно. Матвей Матвеевич крещеше ужасно. Крещеше: „Милиция! Милиция!“. Подпрял глава на огледалото, Марек Парасюхин повръщаше неудържимо. А Ахасфер Лукич, бял като порцелан, правеше отстраняващи жестове с изцапаните си лапички и ни бърбореше успокоително:

— По-тихо, граждани, по-тихо! Няма нищо страшно, всичко ще се оправи. Вървете, вървете, аз сам ще почистя...

Exit Муджа ибн-Мурара наместник на Иемама.

26. Тази история започнала преди тринадесет века и половина...

ДНЕВНИК. 20 юли, 13 часа

Останахме без Мишел.

Баща му дойде от Новосергеевка да го вземе. Пътувал цяла нощ и карал като луд. Беше много тежка сцена. Мишел, разбира се, отказваше да замине, но баща му каза, че майка му имала тежък пристъп и била на легло, (чела много вестници и слушала различни слухове, а в Новосергеевка се носят ужасни слухове), така че Мишел просто ще я убие, ако не тръгне веднага. Баща му е един огромен красавец с побелели коси, но очите му са тъжни, устните му треперят, а и ръцете му също треперят. Не исках да го гледам как трепери и побързах да си тръгна по живо по здраво.

Разбира се, Мишел се предаде. И аз щях да се предам. В това положение всеки би се предал. Още повече пък когато тук при нас няма нищо страшно, и тълпата доста се поразреди — омръзна им, пък и си е време за обед. Момчетата от патрула вече не стоят във верига, а са се събрали пред входа и си пушат. Само милицията е на своя пост както преди, но вече не гледа толкова мрачно, както сутринта.

Мишел демонстративно не си взе нещата. Заяви, че след два дни ще се върне.

Без Мишел е сиво.

20 юли, 15 часа

Работата е лоша.

В два часа позвъниха на вратата. Пристигна Първия и с него още някакъв деятел в суперелегантен костюм и с фотохронни очила. Аз им отворих. Съвсем точно помня, че още тогава си помислих: „Работата е лоша“ — макар че все още не разбирах какво точно е лошо и защо.

Първия поздрави, представи се и каза, че иска да се срещне с Г. А. Аз ги поведох под кръстосаните погледи на жалките останки на нашия гарнизон, които бяха дотичали да разберат кой звъни. Докато се качвахме по стълбите, Първия благоволително да се пошегува: „Е, как се чувстват обсадените? Останаха ли още плъхове за ядене?“ Не ми беше до шеги.

Пуснах ги в кабинета на Г. А., а аз останах да седя в приемната. Момчетата и Асколд поседяха малко с мен и после излязоха по свои работи. Всички бяха настроени съвсем оптимистично. Логиката: щом самият Първи пристига на посещение, значи всичко ще бъде ОК.

От кабинета не долиташе нито звук. Аз чаках. И колкото повече чаках, толкова по-ясно ми ставаше, че няма да дочакам нищо хубаво. Щом самият Първи идва на посещение при Г. А. по това време и в тази ситуация, това може да означава само едно: скъпи Георгий Анатолиевич, ние високо ви ценим и дълбоко ви уважаваме, но вие трябва да ни разберете правилно... демокрацията... позицията на първичните партийни организации... просветата... комсомолът... не е възможно, а и не би било

правилно да тръгнем против волята на целия град, когато тя е изразена така определено... разбира се, ще имаме предвид всичките ви съображения, те са много ценни и ние внимателно ще ги проучим, когато планираме нашата дългосрочна политика за бъдещето, но днес, сега... и не обръщайте внимание на нападките на някои екстремисти... за съжаление културата на спора у нас все още е далеч от съвършенството и вие се разгорещихте, и ето, сега и те се горещят... но всички ние нито за минута не забравяме, че ние сте гордостта на нашия град, на цялата република, и дори на целия Съюз!...

Така ясно си представих всичко, сякаш съм го чул със собствените си уши. (А дали пък действително не съм го чул? Само че не с ушите си. Случвало ми се е и друг път, когато са ме докарвали до крайност.)

Когато излязоха от кабинета, аз все още се владеех. Докато се разменяха ръкостискания и прощални любезности, все още се сдържах (лицето на Г. А. беше станало такова, че го погледнах само веднъж и не повторих). Сдържах се докато ги водех по главния коридор, изведох ги и на площадката на стълбите, и точно тук престанах да се сдържам. (Г. А. вече не беше с нас, беше се върнал в кабинета си.)

За съжаление — а, може би, и за щастие, — не си спомням добре какво точно им казах. Няма и кого да попитам — наблизко нямаше никой от нашите. Допускам, че съм ги нарекъл предатели. Вие го предадохте, казах им аз. Той толкова се надяваше на вас, до последната минута все на вас се надяваше, нямаше на кого друго да се надява в този град, а вие го предадохте. (Контето с фотохронните очила се опитваше да ме спре: „Недей забравя с кого говориш!“ Тогава му отговорих: „Мълчете и слушайте!“) Може би сте си въобразили, че вашите комплименти и всичките ви красиви думички значат нещо за него? Съвсем не му трябва нито вашите комплименти, нито пък фалшивите ви похвали. Трябваше му вашата поддръжка!...

И още нещо от този род, което пък съвсем не си спомням. Спомням си обаче как той ме прекъсна и попита искрено учуден: „Ама ти наистина ли вярваш във всичките му фантазии?“ „Не — отвърнах честно аз. — За съжаление, не. Акълец не ми стига, за да вярвам. Но със сигурност знам едно: може това да са фантазии, може дори и да греши, но грешката му е сто пъти по-велика и стои сто пъти по-високо от всичките ви правилни решения. Освен това е сто пъти по-нужна за всички нас.“

Те минаха от двете ми страни и заслизаха по стълбите, а аз говорех след тях. А може и да не съм говорил, може би само съм го мислил. Сега вие го изпратихте на кръста. През целия останал ви живот съвестта ви ще бъде омърсена. Ще дойде време, когато ще си скубете косите щом си спомните за този ден — как сте го оставили смазан и самотен в кабинета и сте се скрили в тълпата, където всички ви се усмихват сервилно и бодро ви отдават чест...

И със свирепа наслада долавях вълните от обърканост, недоумение и недоволство от себе си, които излъчваха техните сковани гърбове и акуратните им черни тилове.

20 юли, пет и половина вечерта

Когато нервите ми се поуспокоиха отидох да видя как се чувства Г. А. Всички от нашата група вече се бяха събрали там. Серафима Петровна поднесе кифлички. Пиехме чай и мълчахме. Ирка ме поглеждаше някак странно, а Зойка все ми слагаше допълнително кифлички. Май все пак са чули как виках на Първия. Пък може и нищо да не са чули, а просто видът ми да не е бил достатъчно успокоен.

После Г. А. си погледна часовника и включи телевизора. Оказа се, че точно днес Пьотр Викторович, главата на града, е намислил една седмица предсрочно да направи ежемесечното си обръщение към своя град.

Обичайната двадесетминутна реч. Както винаги самохвален, обикновен, обтекаем, малко хитър и задушевен. Нашите не малки постижения и, главно, нашите недостатъци, недовършени и недообмислени неща. От една страна — средствата са усвоени, но от друга — сроковете не се спазват;

от една страна — валутните постъпления се увеличават, но от друга — квалифицираната работна ръка намалява; от една страна — не сме се научили още да работим както трябва, но от друга — съвсем се отучихме да почиваме...

И едва към края, без особено подчертаване, като за неща, които са добре известни на всички и затова не се нуждаят от особени обяснения — първо за работата на ХЕИ (недостатъчен надзор на пречиствателните съоръжения, успешно ликвидиране на сезонната епидемия по лалугерите), и чак след това, най-сетне: „В околностите на града ни възниква нездрава от хигиенна гледна точка обстановка, особено на десетия километър, при завоя на Тешлица. Не мога да кажа, че не сме правили нищо. Убеждавахме, предупреждавахме, провеждахме разяснителна работа. За съжаление без успех. Кучетата, разбирате ли, си лаят, а керванът все така си върви. Отдавна сме разработили всички необходими мерки. Не можем да бъдем упрекнати за нищо, освен за излишно бавене, което идваше от нашата, може би, излишна, търпимост. Мога да заявя, че днес сме отправили нашето последно и окончателно предупреждение. Всяко търпение си има край и търпението на нашия град се изчерпа.“ След това отново — за пресушаването на Ерьоминското блато, за мерките против безстопанствените животни, още около две минути самохвалене и простодушие, и — „Довиждане, до следващата ни среща. Благодаря за вниманието“.

Това е положението. Е, няма що, благодарим ти, Пьотр Викторович. „Кметът помага, но в кошара не вкарва. Който е за доброто дело, той ми е съюзник“.

Г. А. изключи телевизора. Не поглеждаше към нас и аз си помислих, че не иска да ни погледне, защото изпитва срам пред нас, пред своите ученици. Срамуваше се пред нас заради цялото човечество. Във всеки случай за себе си бях сигурен, че изпитвам срам и затова се стараех да не поглеждам никого. Само Г. А., и то крадешком.

Той придърпа телефона и набра някакъв номер. На екранчето се появи Михайло Тарасович — леко флегматичен и безметежен. Имаше такъв вид, като че най-грубо са му прекъснали заслужената почивка. Впрочем, щом разбра кой го безпокои, той съвсем правдиво изигра радост, шумно и многословно поздравя Г. А. и с добродушен укор в гласа започна да изказва мнението си за вчерашната статия.

Г. А. го прекъсна веднага. Какво става? Значи утре все пак ще има акция? Михайло Тарасович изду бузи и с въздишка разтвори ръце: какво да се прави, това е животът. Г. А. продължи с много рязък тон: „Как не ви е срам! Нали ми обещахте!“ Михайло Тарасович престана да се усмихва и отвърна надменно: „Какво съм ви обещал? Не съм ви обещавал нищо!“

Г. А. Срамота е, Короманов. Срамота! Срам ме е пред хората заради вас! А какво ще стане ако разкажа на всички за нашето споразумение?

М.Т. За какво споразумение? Нямахме никакво споразумение... Мислете какво говорите, Георгий Анатолиевич. Аз съм служебно лице. Не съм какъв да е човек и не влизам в споразумения с частни лица!

Г. А. го гледа мълчаливо изпод натежалите си клепки и колкото по-дълго го гледа, толкова Михайло Тарасович става по-каменен и по-бронзов, и вече се превръща не просто в образцов началник на градската милиция, а в паметник на образцовия началник на градската милиция.

М.Т. (отсечено) Бих ви помолил да не се самозабравяте. Нямам намерение да понасям намеци и оскърбления. Може и да сте заслужил човек, но тогава би трябвало още повече да спазвате мярка и да съблюдавате реда...

И още нещо, все от този род, изпълнено с достойнство и служебна добродетелност от най-висша проба.

Г. А. продължава да мълчи. Той вече не просто го гледа, а съвсем открито и откровено го разглежда. И Михайло Тарасович не може да издържи това разглеждане. Спира за малко, издува бузи и бавно изпуска въздуха.

М.Т. (с един тон по-ниско). На ваше място аз въобще, извинете за изрази, щях да си трая. Споразумение... Какво споразумение може да има в тия работи? Ами че вие знаете ли, че можех и да

възбужда дело против вас? Укриване на важна за следствието информация и помагачество, между другото... че дори и укривателство, ако искате да знаете! Това не е шега работа. Можете да изгубите не само депутатския си мандат, можете да изгубите всичко... (Той отклонява поглед, после бегло поглежда Г. А., после отново отклонява поглед и продължава вече съвсем миролюбиво). Ама недейте преживява чак толкова, Георгий Анатолиевич! В тази операция няма да има нищо страшно. Главните хулигани съм ги задържал и според закона четиридесет и осем часа ще си седят мирно и тихо. Личният състав е инструктиран и всички ексцесии ще пресичаме още в зародиш... Какво толкова има да се тревожиш? Нали и аз искам всичко да мине гладко, без сбивания, без кръв... Нима не разбираш?

Г. А. изключва телефона.

Той огледа много внимателно всички един по един, сякаш се надяваше да открие в нас нещо обнадеждаващо, но не го откри и каза:

— Край. Сега вече наистина е край. „Всички лоши правителства действат винаги по един и същи начин — действията, които целят отстраняване на следствията от злото, всъщност усилват неговите причини.“ От къде е това?

— Ключевски^[56] — отговори веднага Асколд.

— Правилно — потвърди Г. А., но пролича, че мисли за друго. — Впрочем, има още един шанс...

Набра някакъв номер и на екрана се появи една недоволна старица. Г. А. я поздрави кратко и я помоли да извика на телефона Гарик. След десет секунди на екрана възникна Гарик. Това беше същия онзи зелен храст, който наскоро беше дотърчал в лицea с репеите по главата. Проведе се примерно следният разговор.

Г. А. Гарик, трябва спешно да видя Нуси.

Гарик. Нуси е в ложата.

Г. А. Нека дойде щом избелее.

Гарик. Ще избелее щом наближи дъждуването.

Г. А. Предай му да дойде възможно най-бързо. Ще го чакам.

Гарик. Като трева по вятъра (или нещо от този род).

Другите не разбраха нищо от този разговор. Никой от тях не беше ходил във Флората и не знаеше кой е нуси, но аз знаех и, макар да не разбрах жаргона, се досетих, че Г. А. вика водача на Флората, най-вероятно за да ги убеди да вдигнат лагера и до сутринта да си тръгнат. Това действително е последният шанс. Същевременно и най-добрия изход — за тях, и за града. Само че този последен шанс беше нищожно малък. Ако можеше толкова лесно да ги убеди някой да си тръгнат, Г. А. отдавна щеше да го направи.

Г. А. ни помоли да го оставим сам, а гласът му звучеше уморено и виновно. Когато станахме да си тръгваме Асколд изведнъж попита: „А как да разбираме онези думи за укриване на информация и за престъпления?“ (Все пак, този Асколд е учудващо студенокръвно същество!) Г. А. мълча толкова дълго, че аз реших, че въобще няма да отговори. Но той все пак отговори: „Това трябва да се разбира така, че в историята има много случаи, когато ученици са предавали учителя си, но не мога да си спомня случай, когато учител да е предал своите ученици.“

20 юли, седем вечерта

Защото тогава той веднага преставал да бъде учител. И в историята вече не го записвали като учител.

Исках да отида да си поговоря с Ваня Дроздов и другите за това, какво мислят да правят утре. Ще тръгнат ли всички като един? Ще има ли развети знамена? Дали няма да си глътнат по малко за храброст? Все пак е акция — нова, непривична работа!

Късно съм се сетил. Пред лица вече няма никого. Само фасове се ваят и малка групичка юнаци, отрупани край последното звукче се препират кой да го мъкне обратно. Освен тях само пазителите на реда се разхождат в далечината. („В далечината се рееха кварталните“.)

Появи се Ираклий Самсонович. Обяснява дълго и объркано, че сутринта не го били пуснали да мине. За утре готви хаши^[57].

Яви се и библиотекарката. Направи ми забележка, че не съм върнал днешните вестници, обратно на мястото им. Отвърнах и грубо. Голям съм грубиян.

Тъпо ми е. Не ми се ще да виждам Асколд (което е лошо). Зойка е в минорно настроение, а Ирка повтаря като заклинание, че всичко ще бъде наред.

РЪКОПИС „ОЗ“ (26–27)

26. Тази история започнала преди тринадесет века и половина, когато пророкът Мохамед вече бил умрял и първият арабски халиф Абу Бакр^[58] започнал да разпространява исляма на Арабския полуостров.

Имало някой си Нахар ибн-Унфува, по прякор Раджал или Рахал, което значи „който много ходи пеша“, „който много пътешества“ или, по-просто казано — „скитник“, „човек, който се шляе“. Отначало той бил ученик и довереник на Мохамед, живеел заедно с него в Медина, четял Корана и укрепвал вярата си в исляма. После Мохамед го изпратил като свой мисионер и човек за свръзка в Йемама при Мусейлима — вожд и вероучител на племето Бену-Ханифа.

Разбира се, по онова време никой не наричал Мусейлима с името Мусейлима. Тогава всички го наричали почтеният Маслама, пророкът Маслама и дори милостивият Маслама, т.е. бог Маслама. Самият Мохамед тогава го наричал свой събрат по пророчество. Ученията им действително били доста сходни, но имали и някои различия, които, приложени в политическата практика, разделили събратята до такава степен, че в Медина престанали да наричат Маслама почтен и му залепили презрителното име Мусейлима или, казано по руски — нещо, като „Масламчо нищожеството“.

Рахал избрал Маслама. Той останал в Йемама — тази житница на Арабия — и станал дясната ръка на Маслама и изпълнител на най-деликатните му поръчения и неизречени желания. Проявил се като великолепен организатор и контрапропагандист. Организирай политическо разузнаване в полза на Маслама и понеже познавал много добре Корана бил непобедим в откритите диспути с мисионерите, които Мохамед упорито продължавал да изпраща в Йемама. Славата му се разнесла нашироко, но това била лоша слава. Смятало се, че при Маслама живее дявол, на когото той се подчинява и затова преуспява в злото. Самият Пророк, малко преди смъртта си, казал за Рахал, че зъбите му ще надминат с огъня си планината Оход. (Явно планината Оход е била вулкан и тази странна фраза следва да се разбира в смисъл, че, когато Рахал ще гори в ада, зъбите му ще пламтят като вулкан.)

Наследникът на Мохамед, халифът Абу Бакр, си поставил като първа задача усмиряването на Йемама. Но неговите военачалници тогава още нямали никакъв боен опит. Стремителните нападения на Икрим ибн-Абу Джахл, както и тези на Шурхабил ибн-Хасан били отблъснати на границата, но въпреки това положението на Йемама станало тежко. От запад, както и преди, я заплашвали войските на Шурхабил ибн-Хасан, от изток — на ал-Ала ибн-ал-Хидрими, от юг заплашвал с ново нападение отблъснатият Икрима, а на всичко отгоре от север връхлетяла и достигнала до самия харам (светата обител на Маслама) християнската пророчица Саджах от Джезира с два корпуса диви темити на коне и камили.

На Саджах не й пукало нито за Маслама, нито за Абу Бакр. Тя била християнка. Отвърщавала се от исляма, защото го смятала за светотатствено извращение на учението на Христа. В Йемама била дошла за зърно и въобще, за плячка.

Маслама успял да сключи с нея отбранително-нападателен съюз, макар двете договарящи се

страни да нямали особено високо мнение една за друга. Йемамците презирали темитите-номади и ги наричали „хората от плъстените шатри“, а темитите пък казвали на йемамците-земеделци: „Стойте си в Йемама и се ровете в калта. И първият, и последният от вас са роби.“

Подробностите за този съюз не ни интересуват. По-късното мюсюлманско предание ни го представя в циничен вид. Напразно Маслама е бил аскет, както по убеждения, така и по начин на живот. Пък и по възраст, щом става дума за това.

В тази история нямало нищо цинично. Имало любов. Огромна, фантастична любов връхлетяла едновременно двама души, които били съвършено различни — фанатичната до лудост красавица-темитка и невзрачния, но затова пък обгърнат в тайнственост, Рахал, който бил приятел, ръководител и съучастник на самия Маслама и не вярвал нито в бога, нито в дявола. Казват, че историята на тази удивителна, поразяваща въображението любов била възпята от един скитащ поет от племето салуки (когато понякога наричали втория Антара ибн-Шадад^[59]), в поемата „Майката на обърканите съзвездия“, т.е. „Полярна звезда“. За съжаление, текстът на поемата не е достигнал до нас.

Щастието им било кратко. Саджах се върнала на север. Не е ясно дали защото влюбения дявол Рахал й омръзнал, или пък защото политиката налагала тя да бъде в Месопотамия. Маслама изгубил един могъщ съюзник. Дори още по-лошо — в отсъствието на своята предводителка темитите се разбунтували против него. Абу Бакр използвал незабавно всички предимства на новата ситуация. Срещу Йемама тръгнала армията на тогавашния най-добър мюсюлмански пълководец Халид ибн-ал-Валид.

В този момент на сцената се появява нашият познат Муджа ибн-Мурара. Той бил шериф, т.е. принадлежал към военната аристокрация на Йемама. Освен това, бил и много голям честолубец. Подробностите и нюансите на исляма не го интересували. Той искал да властва — да свали Маслама и да властва над Йемама.

Още в самото начало на военната кампания той преминава на страната на Халид и му предлага подробно разработен план за покоряване на Йемама при условие, че след това Абу Бакр ще го направи там свой наместник.

Този план предвиждал не само хитрото отстраняване на дявола Рахал от войската на йемамците в най-отговорния момент, но и доброволната покорност на победените след приключването на военните действия. Рахал трябвало да бъде отстранен с помощта на фалшива бележка от неговата любима Саджах (може пък да е била и истинска, кой знае?). Самият Муджа поемал ролята на патриот-страдалец, измъчван от жестокия Халид: ще бъде в окови, ще ходи полумъртъв от глад и жажда, а в нужния момент ще „измами“ Халид, който пък „ще се хване“ и така славата на Муджа ибн-Мурара — мъченик, страдал за своя народ, но успял да измами свирепия пълководец — ще се разпростре по цялата покорена Йемама и всички от племето Бену-Ханифа непрестанно ще благославят името му — името на своя нов владетел.

Всичко минало като по мед и масло. Т.е. планът на Муджа бил реализиран изцяло и напълно.

Рахал наистина бил отстранен, но, противно на очакванията, това не изиграло особена роля. И в битката край Акраба и в сражението, когато бил превзет храмът на Маслама йемамците се сражавали бясно и неистово, като предпочитали смъртта пред бягството. Взаимната ненавист достигнала своя връх. Майката на Хабиб (този, чиито крака и ръце Рахал заповядал да отсека за шпионско-диверсионна дейност няколко години преди това), която бе дала клетва, че няма да се мие докато не бъде убит проклетият Мусейлима, се сражавала като луда и в битката за харама изгубила ръката си и получила дванадесет бойни рани. Шурхабил, синът на Маслама, който преди боя призовал войните да се бият за своите жени и за своята чест — за вярата забравил да спомене — той пък се задушил под камарата войни, посечени и промушени от него самия. „Буйният и пламенен“ Барса ибн-Малик, за когото вече стана дума, при превземането на харама се настървил до такава степен, че заповядал на войните си да го хвърлят през стената, а после, въпреки че се сражавал като бесен с цяла тълпа йемамци, си пробил път до вратата, отключил я, пуснал вътре своя отряд, след което отново заключил и запратил ключа в пространството...

В тези боеве загинали десет хиляди йемамци. Бену-Ханифа престанали да съществуват като военна сила. Но и загубите на мюсюлманите били ужасни: списъкът в който влизали само знатните, загинали на бойното поле включва хиляда и двеста души.

Муджа ибн-Мурара разигравал ролята си точно. Изтощен, нещастен, блъскан от ножниците на жестоките конвои дрънчал с оковите и бродел по бойните полета, за да разпознава телата на най-известните врагове на Халид. Той разпознал трупа на Мухаким — командир на гвардейския полк на Маслама. Разпознал трупа на самия Маслама и този на сина му — Шурхабил. Пак той, разбира се, разпознал и трупа на Рахал, така че вестта за смъртта на дявола веднага се разпространила широко по цяла Йемама.

Край тялото на Маслама — дребно на ръст човече, с жълтеникава кожа и сплеснат нос — при голямо струпване на свидетели между Муджа и Халид станал следния диалог.

— Ето това е най-големият враг на исляма — обявил Муджа. — Сега се избавихте от него.

— Не може да бъде! — възкликнал Халид с добре изиграно изумление. — Нима този плешивец ви докара до там, до където ви докара?

— Да, Халид, точно така се получи — съкрушено казал Муджа, но веднага се изправил гордо и продължил със силен глас, така, че да го чуят всички — но, кълна се в бога, много е рано да се радваш. Досега срещу теб бяха само първите и най-припряните, а истински опитните те очакват в крепостите и с тях няма лесно да се справиш.

И наистина, когато Халид стигнал до град Хаджара, видял по стените на крепостта огромно количество войни в блестящи доспехи — едно твърде внушително и страшно зрелище. Всъщност, всичко това били само жени и по-големи деца. Истински войни почти не били останали в столицата.

Халид се замислил картинно, а сетне се обърнал към съветниците си и запитал: „Какво ще кажете, почтени?“ Почтените веднага се изказали в смисъл, че достатъчно кръв вече била пролята и трябвало веднага да се предложат на противника условия за капитулация, а именно: жълто и бяло (злато и сребро) — всичкото, което имат; ризници и коне — всичките, които имат; а от пленниците — само половината.

Преговорите започнали. Муджа участвал като делегат на Халид и всичко завършило дори по-леко отколкото се опасявали в Хаджира. И накрая — последна сцена.

Вратите на крепостта се разтварят, Халид влиза в града и много скоро става ясно, че там има само жени и деца. На изпълнения с народ пазарен площад Халид тропа с крака във великолепна ярост, хваща се за сабята и крещи на Муджа: „Ти ме измами!“, а той, измъчен, но горд, вдига високо глава и отвърща в смисъл, че да, измамил го е, но е постъпил така само в името и заради своя народ. Буря от възторг. Всички падат ничком. Завесата се спуска.

За по-нататъшната съдба на Муджа ибн-Мурара се знае малко. Къде повече, къде по-малко благополучно той управлявал Йемама, която възприела исляма, редовно плащал данък на халифа и с желязна ръка потушавал безредиците. Умрял някак странно. Съществува версия, според която някакъв магьосник предварително предсказал деня и часа на неговата смърт. И наистина, в определеното време той бил намерен заклан на килима в своите покои. Кой и как го е заклал, останало тайна. Осведомените хора свързвали това убийство с претенциите на Муджа да оглави похода на мюсюлманите срещу Египет.

27. Саджах.

О, Саджах!

Саджах от Джезира!

Гърдите ти...

Когато получил бележката, Рахал не размишлявал нито минута. Бележката била написана на арамейски: „Любими! Чакам те в Басра^[60] Бързай, защото може да закъснееш“. Четири месеца чакал този зов и ето, докачал го. Станал и излязъл от шатрата дори без да се извини на Шурхабил. Военният съвет останал зад гърба му. Той вече го бил забравил. Разпоредил се полугласно. Цяла вечност

подготвяли камилите за път. Най-сетне доложили, че всичко е готово. Той поел от ръцете на Мълчаливия Барс драгоценното ковчеже, обшито със свинска кожа и сам го привързал към седлото на своята, наречена Белия корем.

След десет минути зад него останали Акраба, спящата армия и полето на утрешната битка. Той вече ги бил забравил. До Басра имало тридесет прехода с керван. Трябвало да изминат този път за десет денонощия и дори по-бързо. Това било в границите на възможното. Имали под себе си най-добрите едногърби камили в Арабия, а и ездачите били най-добрите в Арабия: двадесет бивши таради, хора, отхвърлени от род и племе, двадесет телохранители, двадесет поети, двадесет побратими, предани един на друг до край, които почитали него, Рахал, като самия бог. Или, може би, като самия дявол. Те никога не му задавали въпроси за нищо, така както ръцете ти никога за нищо не питат. За миг си помислил с топлота за тези хора.

Той бил безумен. Любовта на стар човек винаги изглежда малко комична. През това лято Рахал навършил шестстотин тридесет и четири години. Любовното безумие на старец вече не може да предизвика нито усмивка, нито съчувствие. То предизвиква само страх. Сега Рахал бил неудържим, нищо не можело да го спре. Нито войска, нито самум, ни земетресение. Нито дори морето. Нито дори смъртта. Най-малкото така чувствал той самия себе си. Той самият бил по-страшен от всеки самум, земетресение или смърт. Отново го нарекли „любими“, а той можел да закъснее.

Саджах.

О, Саджах!

Саджах Месопотамска!

Бедрата ти...

(С непривично и неприятно чувство на стеснение в сърцето наблюдавах крадешком Ахасфер Лукич и виждах как се мятат из стаичката ми и постоянно събарят с рамо накаченото по стените оръжие, как чупи и пука пръсти, как ту се хвърля към вратата и замира там, опрял слабите си ръчички в касата, ту се стоварва със замах в куцото ми кресло, сложено до масата и барабани по нея с юмручета, редом с назъбения йеменски меч на Муджа ибн-Мурара — малък, нелеп, безобразен — и все говори, говори, говори...)

Отрядът летял стремително през пустинята, а шайките от разбойници тамти вече готови за нападение, обръщали ужасени конете си и като ята гъски презглава се пръскали накъдето им видят очите.

Басра.

Тя вече не е тук. Имало бой, персите я отблъснали и тя отстъпила към Хира. Точно към Хира ли? Танухидът, който умира от раните си, се къдне в бога на своето племе: тръгнали към Хира — здрава, прекрасна, но тъжна. Нима съм закъснял? Нима съм й бил нужен тук, край Басра? Проклети перси!

Търговците от кервана, който им се изпречва на пътя, падат по лице на нажежения пясък и мислено вече са се разделили с всичко жълто и бяло, меко, сухо и течено, и с живота си дори. Няма време! После, братя, после! Напред!

Хира.

Тя е била тук. Още димят развалините на гарнизонната казарма, още плачат и бълват проклетия жените, застанали на прага на своите мазани с глина колиби, които сега са обърнати наопаки, още се люшка възето на напречната гредата, на която наредила да обесят един ромейски поп, известен с кървавите си разправии с несторианците^[61]... Слава на всички богове, този път тя е имала успех, разгромила ромейците и тръгнала към Алеппо... Накъде? Към Алеппо ли? Тя също е обезумяла. С тълпа диваци да тръгне сама срещу цялата ромейска мощ! Това явно е любовна мъка. Той я разбира. Готова е желязото със зъби да гризе, само защото любимият не е при нея. Той си спомня за горската поляна край Ганг след любовната игра на двойка леопарди. Тя изглеждаше сякаш табуни диви жребци са се били цял ден и цяла нощ на живот и смърт. Такава е и любовната мъка на Саджах. А любимият е много бавен. Той едва-едва пълзи по безкрайните пясъци... Конете! От къде да намери конете?

На два прехода от Хира се натъква на стана на неизвестно племе. Конете. Много конете. Но тези

номади не разбират положението в което се намират. Струва ми се, че са много и могат да направят изгодна размяна. Толкова по-зле за тях, защото няма време за пазарлъци. Това неизвестно племе завинаги ще остане неизвестно и повече никой няма да чуе за него. А ние ще запазим в сърцата си спомена за брата Шаран, брата Сивия и брата Хасан Беззъбия. Да не се погребват! Няма време! Напред!

Сиффин.

Тя не стигнала до Алеппо. Край Сиффин я пресрещнала бригада бронирана кавалерия, командувана от генерал Амон и презвитер Евпраксии. Те са я убили. Успели са да я заловят жива и точно тук на Еленово Чело презвитер Евпраксии я е подложил на ужасна смърт като еретичка и лъжепророчица.

Саджах.

О, Саджах.

Саджах, дъще на танух и тамим!

Лоното ти...

Той е имал хиляди и хиляди жени, никога не е бил аскет, а и сега няма да се откаже от нещо хубавичко, независимо от годините и невзрачната си външност. Защо тогава между тези хиляди и хиляди, само споменът за нея винаги е глождил душата му, мъчително я гложди и сега, и явно ще продължава да я гложди? Защо така боли тази любов? Та нея отдавна я няма, тя е била преди тринадесет века! Защо тогава предизвиква тази тъпа болка, защо така мъчително го върти и смъди, като кранчето на отрязаното му ухо при лошо време?

О, Саджах.

Изплашеният до смърт сиффинец не само показал пътя, по който били тръгнали ромеите, но и се съгласил да им бъде водач. На третия ден Рахал вече видял дима на техните огньове. Нататък всичко било въпрос на техника. На разсъмване на четвъртия ден вече препускали обратно. Мълчаливият Барс водел кон за смяна, а върху гърба на коня бил праметнат един направен от килим вързоп, който мучал и се мятал. Съдържанието на този вързоп бил презвитер Евпраксии (пленен в полевия нужник, както си бил със смъкнати гащи).

На Еленово Чело, в присъствието на свидетелите на гибелта на Саджах, които стенели от ужас, Рахал направил с презвитера същото, което той бил направил с неговата любима. Разбира се, със съответните поправки за разликата в пола. Презвитер Евпраксий крещял непрекъснато през целите два часа. Рахал не го чувал. Всички чувства в него били изключени. Той само си спомнял.

Устните ти...

Очите ти...

Все пак, каква била всъщност истината за тази забележителна бележка? Може би трябвало да повярва на слуховете, които се появили по-късно, че тя е била фалшива — умният враг я е изготвил, за да може в нужния момент да накара страшния дявол да захвърли всичко и да се устреми на север, където никой не го чакал и никой нямал, нужда от него? Пък и наистина, ако се съди по всички действия на Саджах, по това време тя вече напълно била изхвърлила своя любовник от главата и от сърцето си и живеела само за свое удоволствие — буйно, дръзко и кърваво. Не е могло дори и за миг да й хрумне, че той бърза към нея, защото не му е изпращала нито куриери, нито пратеници, нито хора със сведения за пътя. И само обхванат от любовно безумие хитрият, опитен и предпазлив Рахал е могъл да си обясни нейните постъпки като любовно безумие на една иначе хитра, опитна и предпазлива военачалничка.

Хипотезата за фалшивата бележка го утешавала дълго време. От нея следвало, че тя съвсем не е очаквала неговата помощ, ни най-малко не се е надявала на него и в страшните си последни минути не е търсила да зърне през кървавата мъгла на хоризонта блясъка на неговите саби. Тогава можел да проклена злобния враг, който му пробутал фалшивата бележка, само за това, че не го е направил по-рано. Нали ако я бил получил поне три дни по-рано, събитията щели да се развият по друг начин.

Е, разбира се, че е имала любовник. С трезвата част на своето същество, той ясно разбирал, бил

съвсем уверен, че любовникът трябва да е бил млад, пламенен и неуморим. Носела се мътва за един абисинец, за големия син на смелчагата Вахшия ибн-Харб, за същия дето бил съсякъл Маслама на прага на харама. Но от него Рахал не можел да ревнува. Той знаел съвсем точно, че абисинецът се е сражавал за Саджах до последния дъх — целия бил надупчен с ромейски стрели, набучен с ромейски пики и така облян от своята и чуждата кръв, че не се виждали нито дрехите, нито лицето му.

А виж блестящият празноглав жребец Бара ибн-Малик не можел да бъде неин любовник. Това било свършено невъзможно. Не пасвало по време. В предсмъртното си желание да причини повече болка, Муджа ибн-Мурара бил излъгал. Макар, разбира се, да бил пресметнал точно, че Рахал не би могъл да си представи друг съперник, по-достоеен за неговата изгаряща ревност от Бара ибн-Малик.

Но нима съперникът е главното? Каква е разликата дали е бил абисинецът, Бара ибн-Малик или някой друг? Те били десетки. Нямало мъж, който щом я види да не се превърне в раздражен леопард. Тя трябвало само да си избира. Рахал, който добре виждал своето физическо несъвършенство, трябвало най-малко да бъде измъчван от ревност. Достатъчно му било, че Саджах го е избрала, та макар и за няколко дни...

Муджа ибн-Мурара бръкнал с грубия си пръст в по-зарасналата рана и му причинил силна, много силна болка. Защото станало ясно, че писмото може и да не е било фалшиво. Тогава само в един миг възпламененото му въображение нарисувало една наистина адска картина: изпратеният от пресметливия негодник млад и сръчен наемен любовник, опитен и търсен, диктува на задъханата от страст Саджах какво трябва да направи и какво да напише.

Защо тази толкова проста и естествена мисъл не му била дошла на ум тогава, преди тринадесет века? Той щял да открие този наемник. А сега не може да бъде намерена дори глината, в която са се превърнали неговите кости...

*Устните ти разтворени,
чакащи страстната нега,
Лоното ти — ливада недокосната,
където сок изпускат младите треви,
Гърдите ти кипящи от живот,
със недокоснатата мека кожа
И очите ти премрежени,
изпълнени със зов...*

(Аз го гледах как плаче с мътни старчески сълзи, удивлявах му се, не го разбирах и си мислех: не, явно нишката на времето не се прекъсва никога, защото истина е, че любовта е силна като смъртта, а ревността е страшна като преизподнята и стрелите ѝ са огнени...)

28. Ходих в спестовната каса и там стърчах на опашка цели четиридесет и пет минути...

ДНЕВНИК. 20 юли. Около полунощ

Странно, но ние никога не бяхме мислили за семейството на Г. А. Бяхме чували нещичко и това нещичко ни беше напълно достатъчно, защото не беше важно за нас. Знаехме, че жена му е починала преди петнадесет години. Май била епидемиолог и по време на първата епидемия от „африканка“ се заразила и починала. Знаехме, че има две деца — син и дъщеря, но никой от нас не се интересуваше нито кои са, нито къде са. За нас Г. А. винаги беше само Г. А. — самотен, единствен и неповторим. Без никакви допълнения. Ние не се нуждаехме от допълнения. Те сигурно щяха дори да ни пречат.

Г. А. изпращаше Нуси до изхода, а аз подслушвах. Това беше безнадеждният край на някакъв

безнадежден разговор. Нуси каза: „Татко, ти напразно ме извика, а и аз напразно дойдох. Ти имаш твоите ученици, а аз — своите. Вие, татко, имате своята истина, а ние — нашата.“ Те продължиха да говорят, но аз стоях като ударен с мокър парцал по главата и повече нито чувах, нито разбирах нещо. „Татко!“ Разбра ли сега за какво намекваха ония гниди? Не знам какво да пиша. Не ми го побира главата.

21 юли. Два часа през нощта

Това още нищо не значи. Първо, винаги можем да кажем, че при децата на гениите природата си почива. Второ, нали ако си помислим добре, излиза, че и Нуси също е учител и при това, учител от най-висока класа! Да държиш в подчинение такова стадо, да оплодотвориш тази безмозъчна пустиня с една идея...

Нима Г. А. е прав и те в края на краищата ще ни заставят да им направим място? Ще ни заставят с правото на равни, а занаят — може би и с правото на мнозинството. Господи, нещастният Г. А.

А може пък и да не е толкова нещастен? Нека дори това да е негова педагогическа грешка, но затова пък каква грешка само! Тя е равна на откритие!

Гордей се, Игор Всеволодович, ти добре го каза днес: „Дори и той да греши, всяка негова грешка е сто пъти по-велика и по-важна от всичките ви правилни решения.“

„The uncommon man wants to leave a world different from what he found; a better enriched by his personal creation. For this he is willing to sacrifice much or all of the happiness that the common man enjoys“.

[62]

РЪКОПИС „ОЗ“ (28–29)

28. Ходих в спестовната каса и там стърчах на опашка цели четиридесет и пет минути, чак докато стана време за обяд.

Когато се прибрах вкъщи, той вече седеше в кухнята и ядеше от една емайлрана паница югославска супа на прах от тази в пакетчетата. Беше мършав, нелеп, ъгловат и костелив с люспести от мръсотия огромни крачища с плоски стъпала. Тънка пъпчива шия, гигантски подсмърчащ нос, опулени сълзящи очи, оскъдно чело под разбърканата коса, из която на петна се виждаха по-светли и по-тъмни кичури. Едно дрисливо пате. Сигурно нямаше повече от шестнадесет години, защото гласът му мутираше, а унилата му физиономия беше покрита с „бутон д’амур“.

[63]

Когато влязох в кухнята, той ме стрелна с един панически поглед, но явно не съзря в мен никаква опасност, защото прокара пръст под носа си и се върна към яденето. Още щом зърнах неописуемия му бурнус, веднага разбрах къде е бил източникът на онази странна миризма, която усетих в антрето. Този бурнус не беше пран. Никога. Не беше и свален. Само го бяха носили. Ден и нощ. С него сигурно никой дори не се беше давил.

— Кой е този? — попитах аз страшно.

Моята бригада, която съчувствено беше наобиколила носителя на бурнуса, млъчеше, както ми се стори, страхливо и виновно.

— Кой го е пуснал? — продължих аз, като вдигнах с един тон. — Защо не сте му направили санитарна обработка? Инструкцията не е ли писана за вас? Да не ви е скучно без холера?

Така си остана неизвестно кой го е пуснал. В края на краищата, може и никой да не го е пуснал, а просто да се е появил в антрето и толкоз. Вече имаше такива случаи. И то не е един път. А пък със супата на прах (зеленчукова, с подправки, тридесет и седем копейки пакетчето, сметката е приложена)

го нахранил милосливият Марек Парасюхин, който, както е известно, винаги е съчетавал в себе си нордическото милосърдие и славянската широка душа.

Той изсърба супата до последната капка, дори облиза паницата, ама така бързо и ловко, че докато протегнем ръце, тя вече беше като нова. След това започна да говори. Говореше така, както преди малко ядеше — лакомо гълташе звуците, задавяше се и пръскаше.

В началото не разбирахме нищо, освен постоянните молби да го оставим при нас и да го скрием. Бяха някакви оплаквания. Нещо било станало с родителите му — майка му ли умряла при неговото раждане, или пък той самият едва не умрял... Баща му бил богат, но не давал никакви пари да го издържа... И всички го биели. Винаги. Докато бил малък го биели децата. Като поотраснал с това се заели възрастните. Наричали го всякак: смрадльо, гърло ненаситно, дърт кокал, идиот, лайночист, лайнограб, лайнояд, сирийска риба, воняща римска смазка, египетски котак, псе, помияр и лепка, пън, дърво и върлина... Момичетата не искали да си имат работа с него. Никаква. Никога. Даже и проститутките от Киликия. И постоянно бил гладен. Веднъж, на шега му дали развалена риба, той я изял и едва не умрял. Ако искате да знаете, дори и свинско е ял... В този свят за него нямало нищо. Нито храна, нито жени, нито дружба. Нямало даже просто една добра дума...

Тогава се появил Рабби.

Рабби положил върху главата му своята тясна и чиста ръка, ръка без пръстени и гривни, и той неизвестно как изведнъж разбрал, че тази ръка няма да го хване за косите и да блъсне лицето му в издаденото си коляно. Тази ръка излъчвала добрина и любов. Оказало се, че в света все още съществуват добро и любов.

Рабби го погледнал в очите и му заговорил. Той не си спомня думите му. Рабби говорел прекрасно. Говорел винаги приятно, гладко и красиво, но той никога не разбирал за какво става дума и не можел да запомни дори и една дума. А може би изобщо е нямало думи? Може да е имало само музика, която настойчиво напомня, че и в този свят има, има и добрина, и приятелство, и доверие, и красота...

Разбира се, той бил най-слабият от слабите ученици, затова всеки гледал да му намери някаква работа. Изпращали го ту на пазара, ту за вода, ту при лихваря, ту при старейшината. Прекопай градината на човека, който ни подслони. Измий краката на жената — тя ни нахрани. Помогни на робите на този търговец — той ни даде пари... Опасният Йоан с вечния страшен кинжал на кръста му хвърля сандалите си — до утре да са поправени! Отровният като развалена риба Тома за развлечение му задава глупави гатанки, а ако не познае му „показва Йерусалим“ — хваща го за ушите и го вдига от пода. Високомерният и досаден Петър го тормози със своите постоянни нравоучения, също така неразбираеми, както и думите на Рабби, само че Рабби никога не се сърди, а Петър винаги е сърдит и досаден. Случвало се е понякога, седне по голяма нужда, сложи го пред себе си и досажда, досажда, досажда... напъва се, пъшка и досажда.

И все пак, това било щастие. Та нали Рабби бил винаги наблизо — само протегни ръка и ще го докоснеш. Подръпне те понякога на шега за ухото и ти цял ден си щастлив като птичка.

... Но когато отишли в Йерусалим, нещата се влошили. Той не разбирал какво е станало, виждал само че всички са недоволни, а на челото на Рабби лежи сянка на грижа и тревога. Нещо не било както трябва. Нещо лошо се било случило. Какво можел да направи? Щял да се пръсне от усърдие. Стараел се да послужи на всеки. Мъчел се да отгатне желанието му още по очите. Хуквал още при първата дума. Въпреки това тупаниците валели като град и никой вече не си правел шеги с него, дори предишните болезнени и глупави шеги, а Рабби станал разсеян и съвсем не го забелязвал. Всички, неизвестно защо, чакали Пасхата. И ето, тя настъпила.

Всички се преоблекли с чисти дрехи (освен него, защото той нямал нищо чисто) седнали на вечерната трапеза. Разговаряли спокойно и един след друг топели зальци от пасхалния хляб в блюдото с мед, на масата царял мир, всички се обичали един друг, а Рабби мълчал и бил печален. После изведнъж заговорил и думите му били изпълнени с мъка и тежки предчувствия. В тях нямало нищо за любовта, доброто и щастieto, а имало нещо за предателство, недоверие, злоба и болка.

Всички зашумяли — отначало плахо и с недоумение, а сетне все по-силно, с обида и дори с възмущение. „Кой е той? — питали те. — Кажи ни! Назови го тогава!“ — а опасният Йоан зашарил с дивия си поглед по лицата и вече бил хванал дръжката на страшния си нож. В това време той пресегнал крадешком, защото не било негов ред, да топне залък в блюдото, а Рабби изведнъж казал за него: „Може да бъде даже и той“, — и настанала тишина, всички го гледали, а той от уплаха изпуснал хляба си в меда и си дръпнал ръката.

Пръв се засмял Тома, след него вежливо захихикал Петър, като прикривал културно с ръка косматата си паст, а след това и Йоан се засмял оглушително и толкова силно отметнал глава, че едва не паднал от пейката. Засмели се всички. Нещо им станало смешно и дори Рабби се усмихнал, но усмивката му била бледа и печална.

Само той не се смеел. Отначало решил, че ще го накажат, защото посяга към меда без да му е ред. После съобразил, че никой не е забелязал нарушението. И веднага разбрал, че в момента става нещо, което не е смешно, а страшно. От къде и как разбрал? Неизвестно. Може би по бледната и печална усмивка на Рабби? Или, може би, почувствал бедата, така както я чувстват животните?

Те се насмели до насита, вдигнал се весел шум и всички се радвали, че от една седмица време Рабби за пръв път се е пошегувал и шегата била толкова сполучлива. Дояли пасхата, наредили му да прибере, а те взели да се приготвят за сън. Той излязъл в малкото дворче да мие съдовете и точно тогава Рабби дошъл при него там, навън, под звездите, седнал на един обърнат казан и му заговорил.

Рабби говорил дълго и бавно, като търпеливо повтарял отново и отново все едно и също: къде трябва да отиде, кого да потърси и когато го отведат при търсения какво да разкаже и какво да прави след това. Когато свършил, Рабби поискал той да повтори казаното, за да запомни всичко точно: къде, кого, какво да разкаже, какво да прави след това.

На сутринта, когато той за трети път повторил без грешка това, което му било наредено, Рабби го похвалил и го повел към помещението. Там с висок глас, за да чуят и будните и тези, които до тогава спели, му наредил да вземе кошницата и да отиде на пазара, за да купи продукти за утре, или по-точно, за днес, защото утрото вече било настъпило. Дал му и пари, които взел от Петър.

Той тръгнал по улиците на града, по тях все още било прохладно, и за четвърти, пети, шести път си повтарял наум: къде, кого, какво да разкаже, какво да прави после. Повтарял си и вървял, но не към пазара, а натам, накъдето му било наредено, и се учудвал защо, макар че отива да изпълни нареждането на Раби, онова черно животинско чувство за приближаваща беда не само че не затихва, а като че ли напротив — усилюва се с всяка крачка и в синкавите улични сенки му се привиждали дивите очи на опасния Йоан и му се мяркал смразяващият блясък от острието на неговия дълъг нож...

Стигнал там, където му било наредено, и потърсил този, когото трябвало да потърси. Отначало не го пуснали при него и го оставили мъчително дълго да чака в огромно помещение едва осветено от една единствена факла, толкова дълго, че краката му замръзнали на каменния под, а после го повели нанякъде и той се явил пред човека, пред когото трябвало да се яви и без да се запъне, без никаква грешка (о, какво щастие), изговорил всичко, което му били наредили да изговори. Видял как по добре гледаното лице на богатия човек, пред когото стоял, се разгаря странна, неестествена радост.

Когато свършил, го похвалили и му пхнали в ръцете кесия с пари. Всичко станало точно така, както предсказал Рабби: ще го похвалят, ще му дадат пари и ето — той вече води войниците.

Слънцето вече е високо, по улиците е пълно с народ, а всички му правят път, защото след него вървят войниците. Всичко е точно така, както е предсказал Рабби, а бедата е все по-близо и нищо не може да се направи, защото всичко става точно според предсказанието на Рабби, а това значи, че всичко е правилно.

Оставил войниците пред вратата, както му било казано, а той влязъл в къщата. Всички седели край масата и слушали Рабби, а опасният Йоан се бил облегал на гърдите му, сякаш искал да го прикрие с тялото си.

Още щом влязъл, той казал както му било наредено: „Аз дойдох, Рабби“ — а Рабби се освободил ласкаво от ръцете на Йоан, станал, приближил се до него, притиснал го до себе си и го целунал, така,

както баща целува сина си.

В този момент войниците нахлули в помещението, а насреща им, направо през масата, с ужасен рев и вдигнат меч се хвърлил Йоан и боят започнал. Него самия още в началото го повалили, изпотъпкали го и той изпаднал в безсъзнание без да чуе и да види нищо повече. Когато се свестил, разбрал, че лежи в ъгъла като безпомощна купчина кости и всяка кост го боли, че край него е приклекнал Петър и в помещението няма никой друг, а всичко наоколо е покрито с парчета от глинени съдове, с изпочупени мебели, с изпотъпкана храна и обилно е опръскано с кръв, като в кланица.

Петър го гледал право в лицето, но сякаш не го виждал, хапел конвулсивно пръсти и говорел, но думите му не се разбирали добре. „Ами сега какво? — бърбел той и пулел объркано очи. — Какво да правя аз сега? Къде да отида?“ — а когато, най-сетне, забелязал, че се е съвзел, го стиснал с две ръце за шията и закрещял с всичка сила: „— Ти сам ли ги доведе тук, козя барабошко, или ти беше наредено? Казвай!“ „Беше ми наредено.“ — отвърнал той. „А това от къде е?“ — изкрещял Петър още по-силно и му тикнал в лицето кесията с парите. „Наредено ми беше“ — изрекъл той отчаяно. Тогава Петър го пуснал, изправил се и се запътил навън, като пъхнал в движение кесията с парите в пазвата си, но на прага се спрял за миг, обърнал се към него и казал така, сякаш го заплюл: „Ти си вонящ предател и юда!“

В този момент нашето пате внезапно прекъсна разказа си на половин дума, разтрепера се цялото и се втрени в вратата с очи, изпълнени с ужас. Цялата ни бригада също погледна натам. Нямаше нищо особено. Само Ахасфер Лукич се беше изправил там със своята чанта под мишница и с някакъв неопределен израз на лицето (нещо като съжаление или печално презрение, а, може би и някаква носталгична тъга), гледаше към патето и го викаше с пръст. То струпа с грохот всичките си кокали на пода и запълзя на четири крака към него, като викаше пискливо:

— Наредено ми беше! Наредено! Самият той ми нареди! И каза да не споменавам на никого! Аз щях да ти кажа, Опасния, ама той нареди на никого да не казвам!...

— Ставай, дрисльо — отвърна му Ахасфер Лукич. — Изтрий си сополите. Всичко отдавна е минало, всичко е забравено. Да вървим. Той иска да те види.

29. Днес най-сетне настъпи седемнадесети, но не седемнадесети ноември, а седемнадесети юли. Слънцето грее ослепително. Калта под прозорците изсъхна и стана една сива и напукана част от земната гръд. Тополите по Проспекта на труда са целите в зелено и ресата им вече опада. Горещо е. Не знам с какво да изляза на улицата. Най-летните ми дрехи са силонова спортна фланелка и гащета.

Още от сутринта Парасюхин се стегна в черния си кожен мундир на есесовец от специалните велосипедни части (а също и на патрона на „синята стрида“) и започна да досажда на Демиурга с настоятелната си молба да бъде откомандиран в Света на Мечтата. Света с главна буква и Мечтата — също. Три пъти Демиургът с подчертана настойчивост и служебно-дидактичен тон го пита: Светът на чия именно Мечта има предвид? Дори и аз, макар вътрешно да се забавлявах и да се присмивах на всичко това, усетих в настойчивия му въпрос някаква заплаха, някакъв подводен камък, някакъв неприятен спомен се мярна смътно в главата ми и аз дори почувствах нещо като страх за нашия Парасюхин. Обаче този розовобузест глупак, въпреки цялата си знаменита нордическа интуиция и широко афиширания си вътрешен глас, не усети нищо. Той пердашеше направо. Възможен е само Светът на една единствена Мечта. Всичко останало са или миражи или съзнателни лъжи... Мечта чиста като кристалния извор, който блика от чистите недра на чистата родина на народа... неговата лична парасюхинска мечта, която е мечта и на народните родове...

След което беше откомандиран. Наближава вече обед, а него все още го няма.

Яви се двойка абитуриенти. Младеж и девойка — горещи комсомолски сърца. И двамата в избелели зелени комбинезони, изпъстрени с надписи: БАМСТРОЙ, ТУКСТРОЙ, ТАМСТРОЙ, и някакви години (между тях и 1997, което доста ме учуди). Лицата им червенеят от смущение и пламтят от ентузиазъм.

Пред височайшите нозе е положен проект „За избавяне на човечеството от страха“. Страхът е

основа и баща на нашата цивилизация... В много случаи съвестта също се основава на страха... и така нататък. Изобщо, целият проект е построен върху микроскопичен жизнен опит и върху една прочетена някъде фраза: „Поизтъркайте което и да е от лошите качества на човека, и на повърхността ще се появи неговата основа — страхът“. (Казано е по маниера на Бърнард Шоу, но не от Бърнард Шоу.) Страхът сковава и подтиска: чувството за справедливост, прямотата, честността и откровеността, а също и гордостта, чувството за собствено достойнство, принципността...

Много лесно, просто като на шега, Демиургът ги накара да се забъркат в собствената си теория. Не бихме могли да отречем, обаче, че страхът сковава и подтиска също така: садизма и мазохизма, стремежа за лесни печалби, склонността към лъжесвидетелство, отмъстителността, агресивността, потребителското отношение към живота на другите, склонността към писане на анонимки, идиотската принципност...

Освен това, ако поизтъркаме и някои ДОБРИ качества на някои хора, на повърхността доста често излиза същият този страх... Впрочем идеята сама по себе си не е лоша, има над какво да се помисли, но се нуждае от сериозна и всестранна допълнителна разработка. Да се изпратят! Да се почерпят с нашия плодов сок! Да им се подадат палтата!

Какви ти палта в средата на юли! Тъкмо ги поведох към кухнята да ги черпя със сок, и се появи Парасюхин.

Струпа се в коридора, сякаш мазилката се смъкна от тавана и изтрополя върху линолеума като чувал с кокали. Докато успя да отворя уста, той вече беше събрал всичките си ръце и крака, беше се прикрил с разперените си длани, лакти и дори колене, и в този си вид се беше притиснал плътно до стената, като че искаше да влезе в нея, а опуленото му око блестеше между пръстите на ръката. По коридора се разля зловонна вълна — не полюбопитствах дали самият той се беше посрал или пък наскоро го бяха топили в някой нужник. Просто извиках бригадата. Бригадата дотърча и аз дадох нарежданията си. Повлякоха Парасюхин на санитарна обработка: Колпаков както обикновено — мълчаливо и старателно, Матвей Матвеевич — с пискливи оплаквания, а Спиртов-Водкин — заливайки цялата околност със сквернословия, сякаш беше обхванат от болестта на Де ла Турет^[64].

Тогава най-сетне осъзнах смътните си опасения, защото много ясно и подробно си спомних за собствения си печален опит в Света на Мечтата на Матвей Матвеевич Гершкович...

Светът на Мечтата, казах аз назидателно на младежа и девойката, които следяха събитията с трепетно и жадно любопитство, та светът на Мечтата е сложно и дяволски опасно нещо. Разбира се, трябва да се мечтае. Трябва. Но далеч не всички и съвсем не всеки трябва да мечтае. Има хора, на които направо им е противопоказно да мечтаят.

Ясно е, че младежът и девойката не ме разбраха. Пък и аз съвсем не се канех да им втълпявам каквото и да е, а исках просто да ги почерпя със сок, което и направих под съпровода на разнообразните и красноречиви звуци, долитащи ясно от помещението за санитарна обработка.

Ахасфер Лукич се появи едва привечер и при това не беше сам.

„Ессе хомо!“^[65] — обяви той, като прегръщаше госта през раменете и лекичко то побутваше към мен. Гостът се усмихваше смутено. Не беше много висок на ръст, добре сложен, около петдесет годишен, облечен в някакъв костюм със странна кройка. На дясната си скула имаше нещо като лепенка от розов лейкопласт, но не лейкопласт, а по-скоро остатък от небрежно изтрит грим. Нещо не беше наред и с лявата му ръка — тя висеше неподвижно като камшик и изглеждаше скъсена, защото кранчетата на пръстите едва се подаваха от ръкава.

Ето такъв го видях за пръв път — леко смутен, не съвсем здрав, и много заинтригуван.

— Разрешете ми да ви го представя — продължи Ахасфер Лукич весело. — Това е Георгий Ана...

(ЗАБЕЛЕЖКА НА ИГОР К. МИТАРИН. На това място ръкописът „ОЗ“ прекъсва. Никога не съм виждал продължението и дори не знам дали то изобщо съществува. Най-вероятно целият следващ текст е бил иззет от самия Г. А., например от съображения за скромност. Допускам също, че цялата липсваща част от ръкописа е била посветена главно на него. Възможни са разбира се и други обяснения. Те са

дори няколко. Няма обаче никакъв смисъл да ги привеждам тук. Всички те са съвсем неправдоподобни.

Между другото, изразът „вярвам, защото е абсурдно“, според мен принадлежи не на перото на Августин Блажени, а на стилото на достославния Квинт Септимий Тертулиан, един от първите иберийски епископи.)

НЕОБХОДИМО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По понятни причини моите записки прекъсват на двадесети юли и продължават чак през зимата. Изминаха четиридесет години и аз вече не мога да изложа достатъчно подробно и свързано събитията от утрото на двадесет и първи юли. Защо в хладния предутринен здрач всички изведнъж се оказахме около Г. А. и неговия автомобил? Как се бяхме изхитрили да станем толкова рано, въпреки тревогите и вълненията от предишния ден? Може би изобщо не сме си лягали? Може би сме се досещали какво решение ще вземе Г. А. и цяла нощ сме дежурели за да не го пуснем да тръгне сам? Не си спомням.

Помня, че веднага седнах на кормилото.

Помня как Г. А. заявява с необичайно заплашителен и повелителен тон, че момичетата няма да отиват никъде.

Помня как Зоя без капчица кръв на лицето хапе върховете на пръстите си, също като в някоя старинна мелодрама.

Помня как Ирра напират да влезе в колата и реве със всичка сила, а сълзите и пръскат на всички страни, сякаш плаче бебе.

Но особено добре си спомням Асколд — как решително излиза напред, как хваща здраво Ира отзад за лактите и с успокоителен тон съобщава на Г. А.: „Заминавайте, не се безпокойте, аз ще я задържа тук.“

За цял живот запомних тази фраза: ВНЕ ЗАМИНАВАЙТЕ, А АЗ ЩЕ Я ЗАДЪРЖА.

(Разбирам, Асколд Павлович, и се досещам, че навярно ти е много неприятно да четеш сега тези свои думи. Дори допускам, че за четиридесет години си успял напълно да ги забравиш. Допускам дори и това, че тогава ти съвсем не си им предал значение: думи като думи, не по-лоши от всички други. Съгласи се обаче, че в светлината на онова, което се случи после, те звучат доста одиозно. Какво да се прави? От песента не можеш ни дума да изхвърлиш. Пък и кой ли би започнал да изхвърля думи от песните?)

Не си спомням почти нищо от нашето пътуване през града. В паметта ми е останала само смътна следа от недоумение във връзка с това, че е много рано, а по улиците има толкова много народ.

Спомням си гробището за животни в здрача преди разсъмване. Тогава ми се стори, че костите се движат, а черепите ни изпращат с погледите на празните си очни кухини.

Флората не спеше. Много от огньовете догаряха, а между тях бродеха омърлушени зиморничаво свити фигури. Вонеше на загоряла каша, на аптека и на влажни парцали. Не знам защо, но съм запомнил миризмите. Ама че странно нещо?

Г. А. се приближи до най-големия огън и седна на земята край него. Седна до Нуси. До своя син. И веднага всички наоколо започнаха да говорят. Не съм запомнил нито едно изречение, още повече, че те говореха на жаргон, помня само че имаше оплаквания и проклетия. Те проклинаха Г. А. заради бедата, която беше струпал на главите им и му се оплакваша колко ги е страх сега и колко обречени се чувстват. Г. А. мълчеше и само погледът му минаваше по лицата на тези, които викаха, плачеха и се задъхваха в истерика.

После всички изчезнаха нанякъде и когато край огъня останахме само тримата, Нуси започна да убеждава баща си да си тръгне, докато не е станало късно. Той говореше нещо за смисъла и за безсмислието, нещо за съдбите и жертвите, нещо за надеждата и отчаянието. Говореше абсолютно

чисто и правилно, на нормален, даже бих казал — на нормативен руски език. Г. А. му отговори: „Ти имаш своите ученици, а аз — моите. Вие имате своя истина, ние — наша“, — и Нуси си отиде.

Спомням си колко много ме беше страх. Чак зъбите ми тракаха. Сигурно така се чувстват осъдените на смърт преди изпълнението на присъдата. По цялото ми тяло нямаше нито едно спокойно мускулче или нерв. Г. А. ме прегърна през раменете и ме притисна до себе си. Той беше топъл, сигурен и твърд, но в същото време толкова мъничък, толкова крехък, толкова беззащитен, и аз за пръв път открих, че всъщност съм с цяла глава по-висок от него и с два пъти по-широки рамене.

В този момент край огъня се появи онзи пълничкия, леко плешивия, в своето глупаво костюмче и с глупавата си издута чанта под мишница.

(Аз и сега все още не мога съвсем точно да разбера, кой всъщност е той — дали наистина е изплувал от миналото, или все пак е изскочил от страниците на този странен ръкопис. В него усещам някакво безпощадно чудо, освен ако тогава край огъня не ми се е привидял, защото онази сутрин можеха да ми се привидят и много по-страшни неща. А тогава въобще не си и помислих за ръкописа. За мен той беше просто един чудноват тип, който ме дразнеше, защото съвсем не на време и не на място се беше залепил за моя Г. А.)

Те поговориха за нещо. Кратко и неясно. Не си спомням никакви подробности. Помня само, че чудноватият тип говореше с такъв глас и с такъв тон, които никак не подхождаха нито на вида му, нито на ситуацията, в която се намираше. Ах, как съжалявам сега, че не се вслушах в техния разговор. В паметта ми са останали само последните думи на Г. А. — аз, явно веднага съм ги отнесъл към себе си: „Ама наистина, престанете. Какъв терапевт съм ви аз? Аз съм най-обикновен пациент...“

Слънцето вече се беше показало иззад хълмовете и на запад, там, където минаваше пътят, видях да се извиват жълти кълбета и да образуват ярко и весело осветена стена. Това беше прах. Колоната беше влязла в черния път и се движеше към нас.

Бележки

[1] Разколник — последовател на разкола; религиозно-обществено движение в Русия възникнало през XVII в. и насочено против официалната църква, старобрядчество — Б. пр. ↑

[2] Евангелие от Йоана, гл. 18 ст. 10 — Б. пр. ↑

[3] Нестор Летописец (неизв.) — староруски историк и публицист. Вероятно един от съставителите на първият руски летопис — Б. пр. ↑

[4] Гностици — последователи на гностицизма; религиозно учение, което съчетавало идеи от гръцки и източни философии с християнството — Б. пр. ↑

[5] Воланд — герой от романа на Михаил Афанасиевич Булгаков (1891–1940), „Майстора и Маргарита“ — Б. пр. ↑

[6] В оригинала — flower (англ.) — цвете ↑

[7] „Ние сме длъжни да намерим начин... да превръщаме безразличните и лениви младежи в искрено заинтересовани и любознателни — даже с помощта на химически стимулатори, ако няма по-добър начин за това“ — Б. авт. ↑

[8] Хламида — у древните гърци и римляни — мъжко вълнено наметало със закръглени форми, което закривало плещите и се закопчавало на гърдите или на дясното рамо — Б. пр. ↑

[9] Моаре — копринен лъскав плат с отблясъци на вълни — Б. пр. ↑

[10] Хнум — бог на плодородието в египетската митология. Според нея той, с грънчарско колело създал от глина първия човек. В гръцко-римския период се е смятало, че Хнум е демиург — творец, създател, който е направил от глина целия свят — Б. пр. ↑

[11] Птах — древноегипетски бог-творец. Изобразяван винаги като плешиив мъж с дълга роба. Древните гърци сравнявали Птах с Хефест — Б. пр. ↑

[12] Евангелие от Матей, гл. 7, ст. 1 — Б. пр. ↑

[13] Специална — рус. „Особая“ — вид висококачествена водка — Б. пр. ↑

[14] Пандемониум — свърталище, сборище на зли духове, ад — Б. пр. ↑

[15] Откровение на св. Йоан, гл. 13, ст. 2 ↑

[16] Откровение на св. Йоан, гл. 13, ст. 4–5 ↑

[17] Булгарин, Фадей Венедиктович (1789–1895) — руски журналист, писател и издател. Писал политически доноси срещу някои руски литератори. — Б. пр. ↑

[18] Игор Светославович (1150–1202) — новгородски и черниговски княз. Организиран неуспешен поход срещу племето половин, послужил за сюжет на едно от най-известните произведения в старата руска литература „Слово за похода на Игор“ („Слово о полку Игореве“) — Б. пр. ↑

[19] Одисей — в древногръцката митология — цар на Итака. Герой от гръцкия епос „Одисея“ — поема, приписвана на Омир — Б. пр. ↑

[20] Nutzige Jude (нем.) „полезни евреи“. Лица с особено висока квалификация и ценни знания, главно учени и инженери, за които се смятало, че могат да бъдат полезни, най-вече за военното производство на Райха — Б. пр. ↑

[21] Таймир (п-ов) — най-северният п-ов в Азия. Климатът е студен, средна температура ок. –32 градуса. Арктическа тундра — Б. пр. ↑

[22] Галилея — историческа област в Северна Палестина. Според Евангелието това е основният район, където е проповядвал Исус — Б. пр. ↑

[23] Devant les enfants (фр.) — Не пред децата... — Б. пр. ↑

[24] Макиавели, Николо (1469–1527) — италиански политик, философ и писател. Поддържал идеята, че за укрепването на държавата са оправдани всички средства. Станал нарицателно за политик, който пренебрегва нормите на морала — Б. пр. ↑

[25] Гусла (рус. гусли) — старинен руски музикален инструмент, подобен на арфа или цитра — Б. пр. ↑

[26] Трап — стълба за качване и слизане от кораб — Б. пр. ↑

[27] Пандус — наклонена полегата плоскост обикновен за вкарване на автомобили в подземен или многоетажен гараж, а също и за товарене на кораб — Б. пр. ↑

[28] митар — според Евангелието — събирач на данъците в Юдея — Б. пр. ↑

[29] Августин Блажени (354-430?) — християнски теолог и църковен деятел, родоначалник на християнската философия на историята. На него се приписват думите „Вярвам, защото е абсурдно“ — Б. пр. ↑

[30] Listed and wonted (англ.) — списък на лица, обявени за издирване от полицията — Б. пр. ↑

[31] Ин флагранти (лат.) — на местопрестъплението — Б. пр. ↑

[32] Пергам (Пергамско царство) — държава в северозападната част на Мала Азия, съществувала в пер. 283–133 г. пр.н.е. Столица град Пергам. По-късно — римска провинция — Б. пр. ↑

[33] В оригинала: „На горе Арарат растет красный виноград“ — скороговорка, с която се проверява произношението на звука „р“. Евреите го произнасят по-носово и меко — Б. пр. ↑

[34] Думите са от стихотворението на А. С. Пушкин „Я памятник воздвиг себе нерукотворный“ — Б. пр. ↑

[35] ПВП — преподаване на висша педагогика — Б. пр. ↑

[36] Корчак, Януш (псевдоним на Хенрих Голдсмит) — 1878–1942 — полски писател, лекар и педагог. По време на окупацията на Полша от Райха води героична борба за спасението на децата от варшавското гето. Загинал в концлагера Трехлинка заедно с 200 свои възпитаници — Б. пр. ↑

[37] Гарота — средновековен инструмент за изтезания — Б. пр. ↑

[38] It's Time of Total Truth (англ.) — Това е времето на истината ↑

[39] „...като Йов на торището“ — Според Библията праведникът Йов бил подложен на

изпитание, за да бъде проверена вярата му в Бога. Била му изпратена болест със страшни язви и заради това бил изгонен извън селището и живеел на торището — Б. пр. ↑

[40] Почвеници — представители на философско течение в руската обществена мисъл от 60-70-те г. на XIX век, проповядвали сближение на образованите слоеве с народа (почвата) на религиозно-етична основа — Б. пр. ↑

[41] Левиатан — библейско чудовище, за което се говори в Книгата на Иов — Б. пр. ↑

[42] Койне — общогръцкият език, образуван на основата на етическите диалекти, които изместил през IV-III в. пр.н.е. старогръцкият език — Б. пр. ↑

[43] Ойкумен — населената част на земята — Б. пр. ↑

[44] Партянско царство — в периода 250 г. пр.н.е. — 224 г. от н.е. — държава на югоизток от Каспийско море — Б. пр. ↑

[45] П.П.У. — Професионално педагогическо училище (техникум) — Б. пр. ↑

[46] Gemütlichkeit (нем.) — уют, удобство, спокойствие — Б. пр. ↑

[47] В оригинала: „Если в кране нет воды, значит выпили жиды“ — Б. пр. ↑

[48] „Надежда всяка оставете“. Данте, „Ад“, песен трета — Б. авт. ↑

[49] Диатриби — остри критики — Б. пр. ↑

[50] Киплинг, Ръдиард (1865–1936) — английски поет и писател — Б. пр. ↑

[51] Хорибле дикту (лат.) — Страшно е да се каже — Б. пр. ↑

[52] Тускарорска падина — Така се е наричала до 50-те години на века Курило-Камчатската падина в Тихия океан край п-ов Камчатка. Дължината ѝ е ок. 2000 км, ширината — 20–40 км, дълбочината — 10 542 м — Б. пр. ↑

[53] Шестопер — старинно руско оръжие, подобно на боздуган, с шест ребра-платинки (пера) върху топката — Б. пр. ↑

[54] Щрипка — лента за обтягане крачола на панталон, която минава под стъпалото или под обувката — Б. пр. ↑

[55] Агар-агар — органичен желеобразен продукт, който се използва като хранителна среда за лабораторно отглеждане на микроорганизми, гъбички и др., а също и в производството на хранителни продукти и в сладкарството като заместител на желатина — Б. пр. ↑

[56] Ключевски, Василий Осипович (1841–1911) — руски историк, академик — Б. пр. ↑

[57] Хаши — грузинско национално ястие — Б. Пр ↑

[58] Абу Бакр (572–634) — от 632 г. първият арабски халиф — Б. пр. ↑

[59] Антара ибн Шадад (в оригинала — Алтара ибн-Шелдад) — арабски поет от втората половина на VI в. Герой на народния епос „Деянията на Антара“ — Б. пр. ↑

[60] Басра — град на територията на днешен Ирак, осн. през 30-те години на VII в. Пристанище на р. Шат-ел-Араб — Б. пр. ↑

[61] Несторианци — привърженици на несторианството — течение в християнството, проповядващо, че Христос е роден човек, а след това е станал месия. Основано от византийския патриарх Несторий. Осъдено като ерес. Разпр. до 13 в. в Иран, Ср. Азия, Китай. Сега несторианци има в Иран, Ирак и Сирия — Б. пр. ↑

[62] „Необикновеният човек иска да остави след себе си света по-различен, отколкото при своето раждане — по-добър и обогатен от неговото лично творчество. За това той е готов да жертва повечето или дори всички радости, на които се наслаждава обикновеният човек“ — Б. авт. ↑

[63] Бутон д'амур (фр.) — Буквално — пъпка на любовта. В случая — младежки пъпки, акне — Б. пр. ↑

[64] Болест на де ла Турет — болест, която причинява нервно-психично разстройство — копролалия — изразяващо се в склонност да се говорят неприлични думи — Б. пр. ↑

[65] Ессе хомо! (лат.) — Ето човекът! — Б. пр. ↑

КРАЙ

Постоянен адрес на страницата: <http://purl.org/NET/mylib/text/2826/0>